K. Keil. Old Testament. Prophets. The twelve minor,

PROPHETAE
MINORES

EX

RECENSIONE

TEXTVS HEBRAEI

ET

VERSIONVM ANTIQVARVM

LATINE VERSI

NOTISQVE PHILOLOGICIS

ET CRITICIS

ILLVSTRATI

A

JOANNE AVGVSTO DATHIO

S. THEOL. DOCT. ET PROF. LINGVAE HEBR

IN ACAD. LIPSIENSI

EDITIO ALTERA EMENDATIOR

HALAE

SVMTIBVS ORPHANOTROPHEI

MDCCLXXIX

PRAEFATIO

Quanquam lubenter hoc praefandi labore ſuperſederem, quoniam parum jucundum, mihi quidem, videtur, multa de ſe loqui, atque enarrare copioſius, quae ſint libri, quem in vulgus emittimus, dotes; quas, ſi habet, lector rei gnarus facile deteget, ignarus vel monſtratas non videbit: tamen oneri huic humeros ſubtrahere non poſſum, nec ſine praevia admonitione Lectorem admittere ad lectionem interpretationis, quae a vulgari vertendi ratione

haud parum recedit, et in qua conficienda leges mihi ſcripſi, quas nolim lectores ignorare, quos judices hujus verſionis habere cupiam. Et primo quidem monendum videtur, me non paraphraſin dare voluiſſe, ſed verſionem, quae proprie dicitur, quae nempe verbis prophetarum nihil addat, ſed textus hebraei ſenſum plane reddat. Quae vero nonnunquam verba interſerta ſunt, aliis typis exſcripta, ea quidem in textu hebraeo non leguntur, ſed neceſſario addenda videbantur ad dicta prophetarum intelligenda; ad amplificanda ea non faciunt, ideoque in illis locis paraphraſten egiſſe nemini videbor. In ipſa vertendi ratione ſecutus ſum eam legem, quam optimi quique interpretes dederunt: ſenſum nempe verborum, quae interpretari velimus, reddendum eſſe genio linguae, in quam vertatur, convenienter; non eſſe verſionis nomine dignam, quae verbum de verbo reddat, omnesque linguae, ex qua fit verſio, idiotiſmos in aliam transferat, ut ut ab ea alienos, parumque intelligibiles iis, qui ea lingua utuntur. Sed habet haec

ver-

vertendi ratio, ſi in aliis quoque linguis, in lingua hebraea inprimis multas magnasque difficultates. Nam cum omnino gentium orientalium loquendi uſus, ab eo quem occidentales ſequuntur, adeo diverſus ſit, ut non ſolum in verborum delectu, ſed etiam in modo ea jungendi, nimis recedat; difficillimum eſt, ſibi ita cavere, ut neque ſenſui verborum aliquid detrahatur, neque contra latinae linguae genium ſententia enuncietur. Sciunt hoc omnes, qui hujus rei periculum fecerunt; nec opus eſt has difficultates hoc tempore copioſius demonſtrare. Dicam potius, quomodo ego eas ſuperare allaboraverim. Si legem ſupra allatam de recta vertendi ratione, ad hanc vatum hebraeorum verſionem ita transferre voluiſſem, ut eos loquentes facerem, quomodo dixiſſent, ſi inter Latinos nati eſſent et educati: tota orationis ſtructura mutanda fuiſſet. Quod cum fieri non poſſit, quin in plurimis locis pro verſione paraphraſis detur: characterem linguae hebraeae retinendum exiſtimavi, ubi genio

linguae non prorſus adverſaretur. Sed id ipſum eſt judicatu difficillimum, quid ferat lingua latina, quid ſalva perſpicuitate ex dictionibus et phraſibus, ex tropis et imaginibus poëticis, ex tota dicendi et verborum ſtruendorum ratione Hebraeorum retineri poſſit, vel quando iſta omnia genio latinae linguae ſint accommodanda. In ſtilo quidem hiſtorico Hebraeorum vel morali judicium illud non aeque difficile eſt, ac in ſublimiori illo, qui poëticus plerumque dici ſolet, quo prophetae inprimis utuntur. Nam in hoc non ſolum difficile eſt videre, quae genio linguarum occidentalium non conveniant, ſed etiam invenire modum, quo illud vatum orientalium luxurians ingenium ſedatiori latinae linguae indole moderari debeas. Atque in hoc peccatum eſſe ab elegantiſſimo caeterum Scripturae ſacrae interprete *Sebaſtiano Caſtellione*, omnes deprehendent, qui ejus verſionem in libris hiſtoricis, moralibus ſive dogmaticis, v. c. in Pſalmis, Proverbiis, et in propheticis, illis inprimis, qui

ſtilo

ſtilo ſublimiori orientali ſcripti ſunt, conferant. In illis quidem Scripturae ſacrae locis adeo eleganter vertit, linguae hebraeae idiotiſmos aliis latinae linguae expreſſit, totamque narrandi et docendi Hebraeorum rationem linguae, in quam vertebat, adeo perite aptavit, ut omnibus omnium temporum interpretibus exemplum quod imitarentur relinqueret. Sed in ſermonibus prophetarum ſtilo ſublimiori ſcriptis, non aeque feliciter verſatus eſt. Sive per ipſius rei difficultatem, ſive per alias, quaecunque illae fuerint, rationes factum ſit, verſio ejus in his Scripturae ſacrae partibus plerumque (nam interdum ſui ſimilis manſit) linguae hebraeae nimis adſtricta eſt; quod nemo negabit, qui eam legat et cum textu hebraeo conferat. Num ego has difficultates felicius ſuperaverim, alii judicent; operam quidem me dediſſe ſcio, ne lectores offenderent in tropis audacioribus, quos ſibi vividum Orientalium ingenium indulget, Occidentalium minus admiratur et approbat; ut di-

 cendi

cendi formas latinae linguae alienas huic magis redderem conformes, atque ut omnino ſenſum textus hebraei plane et perſpicue redderem, nec verborum hebraeorum tenax lectoribus verba latina darem, quae tam parum quam hebraea intelligerent.

Non alienum videtur exemplis quibusdam docere, quomodo hoc a me factum ſit. Hoſ. I, 2. verba textus habent: *nam ſcortando ſcortabitur terra poſt Jovam.* Joel II, 14. IV, 16. Amos I, 2. *rugiet Jova ex Sione.* Amos IV, 1. *Audite verbum hoc, vaccae Baſanis!* Quis ferat ejusmodi verſionem? quis intelligat eam? aut cui placeant tropi, quos occidentalium linguarum ἀκρίβεια prorſus repudiat? In his igitur et ſimilibus, quorum permulta exempla extant, tropum cum alio minus duro mutavi, ſi fieri potuit, ut in primo et ſecundo exemplo; ſi non ſuppetebat alius tropus hebraeo ſimilis, verbis propriis uſus ſum, uti in tertio ex Amoſo exemplo allato.

Dicet

Dicet aliquis, haec eſt paraphraſis, non verſio. Mihi quidem non ita videtur, cum nihil addiderim ideae, quam ſcriptor ſacer verbis indicavit. In eo enim paraphraſin a verſione differre, Grammatici praecipiunt. Mutatio igitur tropi, vel cum alio, vel cum propria dictione, ſi modo ſententia aliis notionibus, quae in illo tropo non ſunt, non amplificatur, paraphraſis non poteſt haberi. Munus interpretis docet cum neceſſitatem eiusmodi mutationis, tum conditiones ponit, ſub quibus ea locum habet. Etenim cum interpretis ſit efficere, ut alter idem cogitet, quod ſcriptor verbis a ſe adhibitis indicat, minus profecto ſatisfaceret muneri ſuo interpres, ſi verba in verſione poneret, quae lector non intelligeret; quod ſemper eveniet, ſi tropos aut dicendi formas ei linguae, in quam vertit, non uſitatas ex altera, ex qua fit verſio, transfert. Quoties igitur ejusmodi obſcuritas lectori ex verbis non intelligendis veniret, toties alia plana et perſpicua ſunt

ſubſtituenda. Sed nemo non videt, in eo ipſo ſummam eſſe difficultatem, ut interpres recte dijudicet, quando obſcuritas illa ex *verbis*, quando ex *rebus* veniat. Si illud eſt, locum habet mutatio illa verborum, de qua diximus; ſi hoc, verba ſunt retinenda, non aliis aut pluribus explicanda. Illud eſt verſionis, hoc paraphraſeos, ſive commentarii. Exemplum diſcriminis hujus, quod ſtatuo, exſtat Hoſ. II, 17. ubi *vallis Achor* tropice a propheta dicitur. Quem tropum retinui, quoniam obſcuritas ejus, ſi qua ineſt, lectoribus non ex lingua venit, ſed ex hiſtoriae ignoratione. Eadem vero iſta vallis ibidem vocatur *oſtium ſpei*; hunc tropum, cujus obſcuritas tantum ex lingua repetenda eſt, cum aliis clarioribus putavi permutandum. Nemo mihi objiciat exemplum ſupra ex Amoſi Capite IV, 1. allatum: *audite vaccae Baſanis*; ubi tropus non ex uſu linguae, ſed ex hiſtoria regionis naturali explicandus videtur, quod igitur ex regula poſita non in verſione, ſed in commen-

mentario fieri debebat. Nam id, quod duriufculum dictum videatur in latina lingua, non tam eſt in tropo, quo homines potentes et inſolentes cum vaccis ſive tauris Baſanis comparantur, quam in objecto, ad quod propheta ſermonem convertit. Igitur inſolitum, quod aures latinas offendat, ex liberiori uſu troporum venit, quem orientales ſcriptores ſibi indulgent, de quo in notis paſſim dictum eſt. Ad has regulas velim judicent lectores verſionem dictionum tropicarum. Num eas viri docti atque periti hujus rei judices probent, experiar; mihi quidem probabiles atque in ipſis legitimae interpretationis legibus ſuum viſae ſunt habere fundamentum.

Porro Hebraiſmum inprimis ſaepe obvium, quo nomen ipſum, e. g. Jovae, pro pronomine primae perſonae ponitur, plerumque mutavi, atque verbis in ea perſona uſus ſum, quae ex contextu intelligenda erat, niſi diverſae perſonae

ſub

ſub ipſo illo nomine indicatae eſſent, ut Zachar. II. et III. — — Temporum praeterea apud Hebraeos, praeteriti et futuri, uſus eſt ſaepe admodum laxus. Non raro tempus continuum, praeſens, praeteritum et futurum includunt, ſignificatione ex contextu tantum determinanda, ut in illo Hoſeae loco ſupra citato, ubi futurum תִּזְנֶה *Caſtellio* non ſatis accurate vertit *meretricabitur.* Nam non reprehendit Deus vitium aliquando ab Iſraëlitis committendum, ſed id, cui jam antea et adhucdum maxime dediti erant. Num ſemper recte attenderim ad illum temporum uſum, lectorum ſit judicium — — Tandem perſonarum mutationes crebertimas et ſubitaneas, qua ſermo nonnunquam in uno commate a ſecunda perſona ad tertiam tranſit, non ſemper attendi, ſed ſaepe orationis contextum continuavi in ea perſona, in qua incepit, ut juvarem lectores in ſenſu intelligendo, qui per illas mutationes nonnunquam impeditior redditur. Fieri enim illud

illud poteſt ſalva ſententiae integritate. Haec de verſione.

Veniamus ad notas, quas duplicis generis addidi. Aliae quidem philologicae ſunt, aliae criticae. Illas verſioni ſubjeci, has in fine in uno quaſi faſciculo collegi, indicatis tamen in verſione locis, ad quae ſingulae pertinent, appoſito ſtellulae (*) ſigno. De utrisque nonnulla ſunt dicenda. In *notis philologicis* hoc egi, ut vel res explicarem, vel rationem redderem verſionis meae, quando ea a vulgari interpretatione recedit. Utrumque tamen non factum eſt, niſi in iis locis, in quibus lectores, qui verſionem cum textu hebraeo conferre velint, fortaſſe haereant. Longe plures hujus generis annotationes addere potuiſſem, et fortaſſe etiam erunt, quibus videar hoc facere debuiſſe. Sed nolui ſcribere commentarium. Linguae periti ex ipſa verſione plerumque intelligent, quam praeferendam putem verborum explicationem. Propterea ſelectas

tan-

tantum annotationes addere placuit, et malui reprehendi, quod non plures addiderim, quam quod nimis multas. Uſus ſum optimis commentatoribus, cum antiquioribus, tum recentioribus. Sed nominare ſingulos, quos vel ſecutus ſim, vel a quibus diſceſſerim, vanae oſtentationis fuiſſet. Laudavi tamen ſubinde viros doctos, recentiorum inprimis temporum, quorum annotata mihi uſui fuerunt, ne mihimet ipſe tribuere videar, quae debeam aliis.

Ut *criticas notas* adderem, neceſſarium fuit, quod verſionem non ſolum ex recenſione textus hebraei impreſſi compoſui, ſed etiam ex ea, quam verſiones antiquae exhibent. Etenim libere profiteor, me illis aſſentiri, qui receptam textus hebraei lectionem non in omnibus veram et genuinam ſtatuunt. Nihil dicam pro hac ſententia defendenda. Ita enim probata eſt a viris doctis, et collatione codicum extra omnem dubitationem poſita, ut ne con-

contradicere quidem aperte audeant, qui Judaica ſuperſtitione adhuc infecti criſin, omnibus libris profanis, atque adeo divinis Novi Teſtamenti, cum fructu adhibitam, libris ſacris Veteris Teſtamenti minus neceſſariam, inutilem et tantum non periculoſam ſtatuant. Igitur his miſſis, exponam tantum viris doctis, iſtis praeconceptis opinionibus non faſcinatis, quoad antiquas verſiones in conſtituenda textus hebraei lectione ſecutus ſim. Nempe prima mihi ſemper cura fuit, ut textum hebraeum explicarem. Qui, ſi interpretationem admitteret ab uſu loquendi et grammaticae praeceptis non abhorrentem, de alia lectione, quae forte ex verſionibus peti poſſet, non putavi eſſe cogitandum. Nam ſine neceſſitate illa textum mutare ex *verſionibus*, quae ſemper tantum ſecundum locum in ſubſidiis criticis obtinent, modeſti Critici non eſſe didici. Sed ſi textus receptae lectionis nullam pateretur interpretationem probabilem, alius lectionis teſtes et primo quidem Codices hebraeos

braeos MStos, ſi qui ſuppetebant auxilium afferentes, deinde antiquos interpretes audiendos putavi. Atque in his nulli praerogativam quandam conceſſi. Omnes eadem fide digni videri debent, quorum quidem verſiones conſtat ex textu hebraeo factas eſſe. Sunt vero hi, LXX interpretes, Chaldaeus, Syrus, Aquila, Symmachus, Theodotio et Vulgatus. Arabicam verſionem e graeca factam eſſe conſtat; hujus igitur, ſi de lectione textus hebraei quaeritur, nullus eſſe uſus poteſt. *Conjecturas* non niſi in duobus locis, ſi recte memini, admiſi, nempe Hoſ. VIII, 5. 6. et Nahum. II, 14. Fateor enim hanc Criticae emendatricis partem mihi quidem in libris Veteris Teſtamenti videri majoribus difficultatibus et pluribus premi, quam in aliis; de quo vero hoc tempore dicere nihil attinet, cum jam alibi factum ſit. Propterea, ſi in antiquis verſionibus nullam lectionem deprehendebam, quae veri ſpeciem haberet, me non puduit ignorantiam fateri, v. c. Hoſ. X, 7. Habac.

III,

III, 14. 15. cum non ſine pudore lectoribus conjecturas ex ingenio meo qualicunque ortas attuliſſem. At in verſuum diſtinctionibus mutandis paullo majorem mihi conceſſi libertatem, v. c. Hoſ. X, 10. 14. XIV, 9. Zach. IV, 10. IX, 13. cum ab omnibus interpretibus etiam in aliis libris abunde probatum ſit, eas non raro parum accurate factas eſſe.

Omnium iſtarum mutationum, quibus a recepta textus lectione diſceſſi, in notis criticis rationem reddidi. Sed cum earum conſcribendarum neceſſitas mihi per legem, ſecundum quam verſionem compoſui, impoſita eſſet: nemo mirabitur, me nihil de diſſenſu verſionum in aliis locis dixiſſe. Non deſerendam puto, uti antea jam faſſus ſum, receptam textus lectionem, quae admittit interpretationem Grammaticae non contrariam, propter lectionem faciliorem verſionis. Quodſi Codices hebraei aliam indicant, tunc ea ſecundum criticas regulas dijudicanda eſt,

 quod

quod etiam a me factum est Zach. XII, 10. Sed in dubium vocare lectionem hebraeam usui linguae non adversantem, si difficilior videatur, auctoritate unius alteriusve versionis, religioni mihi duco; atque haud scio, an Critici in libris profanis hoc ferant. Caeterum ego quidem non improbem laborem, si quis omnes versionum antiquarum e Codice hebraeo factarum lectiones diversas colligere velit. Haberet enim, si non ad textum ipsum, nisi Codicum hebraeorum auctoritas accedat, tamen ad alias quaestiones criticas et philologicas utilitatem non contemnendam. Sed a meo instituto plenior et accuratior inductio variarum lectionum ex versionibus nimis remota atque adeo prorsus aliena fuisset. Ne variarum quidem lectionum Codicum hebraeorum, quarum utilissimam collectionem dedit S. R. *Lilienthalius*, mentionem putavi faciendam esse, nisi ubi illae sensum afficerent; ubi leviores essent, ad diversam orthographiam tantum referendae, aut

ex

ex manifeſto ſcribarum errore ortae, ſuperfluum videbatur exſcribere librum, qui omnium harum rerum peritorum manibus teritur.

Supereſt ut hunc laborem meque adeo ipſum Lectori docto et ſacrarum literarum perito commendem. Omnes omnium temporum interpretes faſſi ſunt, prophetas minores difficillimam eſſe partem librorum Veteris Teſtamenti. Sperari igitur non poteſt, ut, qui illorum interpretationem aggrediatur, omnibus difficultatibus ſatisfaciat, aut in iis removendis omnibus lectoribus probetur. Me quidem non tam temere ſperare libere profiteor. Lubenter igitur feram atque adeo gratus agnoſcam, ſi, in quo peccatum a me ſit, admonear; aut ſi viri docti ea loca, quorum obſcuritatem ego diſpellere non potui, nova velint luce illuſtrare. Malevolorum vero judicia non curabo, cum mihi conſcius ſim, hoc, quidquid eſt

 la-

laboris, in ſacrarum literarum honorem atque utilitatem a me eſſe ſuſceptum. Scripſi in Acad. Lipſ. Idibus Febr. A. R. S. MDCCLXXIII.

PRAE-

PRAEFATIO

AD HANC NOVAM EDITIONEM

Cum jam denuo typis eſſet exſcribendus hicce libellus, operam dedi ut correctior prodiret et emendatior. Quem in finem non ſolum verſionem cum textu hebraeo contuli, et quae in ea animadverteram aut non ſatis accurate expreſſa, aut legibus bonae verſionis, quas in praefatione mihi ſcripſeram contraria, emendavi:

ſed etiam admonitiones virorum doctorum ſive amicas ſive inimicas in uſus meos converti, quoad eas non ſine ratione factas intellexeram. Etenim non ita mea amo, ut me erroris immunem exiſtimem, praeſertim in hujusmodi labore, in quo errare adeo proclive eſt, et in quo vel peritiſſimi linguarum interdum offendunt et labuntur. Hinc factum eſt, ut in Hoſea inprimis multa corrigenda deprehenderem, qui cum per ſe difficillimae eſt interpretationis, tum prae reliquis aliorum caſtigationes fuerat expertus. Nec tamen in aliis quoque deſunt, quae mutanda cenſerem. Canticum v. c. Habacuci in multis putem melius explicatum aut illuſtratum. — Fuerunt, qui reprehenderent criſin in nonnullis locis adhibitam. Metuentes nempe neſcio quid periculi integritati textus hebraei nolunt ejus recenſio-

ſionem a maſorethis curatam neque in literis neque in punctis ullam ſubire mutationem, alia lectione ex codicibus antiquiorum interpretum ſubſtituta. Sed vana iſta perſuaſio de infallibilitate maſoretharum aut ſcribarum Judaeorum adeo plane eſt demonſtrata, et quam inanis ſit timor ille, ſi ex antiquis verſionibus facilior lectio difficiliori praeferatur, adeo evictum, ut de his hoc loco dicere minime neceſſarium videatur. Igitur qui lectiones ex antiquis interpretibus lectioni textus hebraei a me ſubſtitutas improbarunt, debebant hujus interpretationem afferre planam et facilem et contexto ſermoni aptam, non cramben centies coctam denuo recoquere et nauſeam excitare harum rerum peritis. — — Caeterum vehementer gaudeo hunc laborem meum viris doctis, qui de legitima interpretatione

tione recte judicare poſſunt, non diſplicuiſſe. Quorum applauſus quoque me excitavit, ut hunc vertendi laborem in prophetis majoribus continuarem, quorum in linguam latinam translatio, eodem modo, quo haec minorum prophetarum, notis philologicis et criticis illuſtrata, propediem prelo ſubjicietur. Scripſi Lipſiae A. R. S. MDCCLXXVIII.

HO-

HOSEAS

SECTIO I. CAPVT I

1. Haec ſunt ea, quae Jova Hoſeae Beeri filio dixit, cum Uſias, Jothamus, Achas, Hiſkias regnum Judaicum, Jerobeamus vero Joaſchi filius Iſraeliticum regnum teneret. 2. Principio Jova Hoſeam his verbis eſt allocutus: *a*) Age, duc uxorem meretri-

A cem,

a) Valde laborant plerique interpretes, partim in hoc mandato divino excuſando, partim in ejus executione. Ego vero nihil, neque Deo neque propheta indignum, facto huic ineſſe putem. Etenim propheta ipſe non ſcortatus eſt, ſed mulierem ſcortatricem legitimo modo in matrimonium duxit, atque ex ea liberos ſuſtulit, qui ob matrem meretricem, quae etiam in ipſo matrimonio datam fidem marito ſuo violabat, quod

oem, liberos geniturus meretricios; ſic enim populus iſte pro caſto mei amore, alios Deos amore impuro proſequitur. 3. Abiit igitur et duxit Gomeram Diblaimi filiam, quae gravida facta ei filium peperit. 4. Nomina eum, inquit Jova, Jeſreelem. Brevi enim futurum eſt, *b*) ut poenas ſumam propter caedes Jeſre-

quod ex Cap. III, 1. clarum eſt, *liberi ſcortationis* vocantur. Qui aliter hoc mandatum Dei explicant atque vel ſub זֹנָה mulierem gentilem, vel ſub יַלְדֵי זְנוּנִים filios ſpurios ab iſta muliere ante matrimonium cum propheta genitos volunt intelligi, non ſatis attendunt, uti videtur, ad id, quod propheta actione iſta ſymbolica debebat indicare, quod tamen in altero verſus ſecundi membro clare explicatur: populum nempe judaicum fidem Deo datam de eo unice colendo non ſervare, ſed praeter Jovam, cui ſolenni foedere junctus erat, alios Deos colere. Quod non adumbratum fuiſſet illo prophetae matrimonio, ſi זנה mulier eſſet gentilis et ſi ילדי זנונים liberi eſſent, ante foedus matrimonii nati. Offenduntur viri docti, uti arbitror, allegoria, qua Dei cum populo Iſraelitico conjunctio matrimonio comparatur, quam nimis ex noſtris moribus dijudicant, quod fieri non debebat. Nam cum viri divini in illa comparatione, quam per omnes partes effingunt, nihil Dei ſanctitate indignum invenerint, noſtrum non eſt eam ad morum noſtrorum elegantiam emollire.

b) Difficultatem, quae eſt in his minis, interpretes, qui quidem ejus mentionem faciunt, ita removent, ut dicant, Jehu, quan-

Jesreele commissas de domo Jehu, et tandem finem faciam regni Israelitici. 5. Eodem illo tempore frangam robur Israeliticum *c*) in valle Jesreel. 6. Cum deinde iterum gravida facta filiam peperisset, dixit *Jova Hoseae:* voca eam *d*) Lorüchamam, nam non amplius miserebor Israelitarum, sed penitus eos tollam. 7. Judaeorum vero miserebor, Ipse ego eos servabo, Jova Deus eorum; servabo eos non arcu, gladio aut bello, non equis aut equitibus. 8. Cum deinde *mater* Lorüchamam a lacte removisset, iterum gravida facta filium peperit. Hunc jussu Dei Lo-Ammi vocavit, vos enim, inquit, meus populus non estis, nec ego Deus vester ero.

quanquam Achabi familiam ex mandato Dei exstirparat, tamen cum idololatriam non tolleret, facta illius approbasse. *Grotius* faciliorem sensum indicat, nempe hunc: qualem stragem edidit Jehu in domum Achabi et in Isabelem, tali strage puniam posteros Jehu. Sed verba hebraea hunc sensum non videntur admittere.

c) Nempe circa metropolin Jesreel campi erant latissimi et magna planities, cujus ambitus decem millium passuum fuit. In hac pugna commissa est, in qua Israelitae ab Assyriis caesi sunt atque regnum decem tribuum sublatum fuit. Sic *Hieronymus* in Comment. ad h. l.

d) Nomen hoc et sequens vers. 8 Lo-Ammi, ut nomina propria retinenda in versione putavi. Est vero *Lorüchama* ex Etymologia, *non-miseranda*, h. e. quae nullam misericordiam expectare potest, et *Lo-Ammi*, *non populus meus.*

SECTIO II. CAPVT II

1. Futurum eſt aliquando, ut Iſraelitae numero pares ſint arenae maris immenſae et innumerabili, utque eo ipſo in loco, quo eis dictum eſt, vos non eſtis meus populus, vocentur filii Dei viventis. 2. Judaei enim et Iſraelitae una congregati conſtituent ſibi unum caput, atque ex terra *captivitatis ſuae* redibunt. Dies ille Iſraelitarum inſignis erit.' 3. Gratulamini *a*) fratribus & ſororibus veſtris hanc felicitatem, gratiae nempe meae et miſericordiae reſtitutae. 4. *b*) Matrem vero veſtram reprehendite, reprehendite *eam*, (nam neque ipſa mea uxor, neque ego maritus ejus ſum,) ut abſtineat a ſcortationibus et adulteriis ſuis. 5. Ne ego eam veſtibus detractis denudem, talemque ſiſtam, qualis die ſuo natali fuit. Ne terram ejus vaſtem et in ſolitudinem redigam, ipſam vero ſiti perimam.

6.

a) Poſteris veſtris ex captivitate reducibus.

b) Populum tempore prophetae viventem, quem in ſequenti verſu tropo mutato comparat cum terra vaſtanda, ubi ego verſionem genio latinae linguae accommodavi. Eam igitur matrem ſuam reprehendere debent Judaei, h. e. omnes hanc ſibi communem culpam agnoſcere, quod a Deo per idololatriam defecerint. Sequentia verba in parentheſi ſunt accipienda, et probant populum dignum eſſe, qui a Deo rejiciatur: quia fidem conjugii non ſervavit, inquit Deus, ideo eam non amplius habebo pro uxore mea.

6. *c*) Nec liberorum ejus miſerebor, nam ex adulterio nati ſunt. 7. Meretricatur enim eorum mater, impudice agit eorum genitrix. Dicere enim ſolet: Sequar amatores meos, qui mihi panem, aquam, lanam, linum, oleum et potum praebent. 8. Propterea * viam ejus ſpinis obſtruam, et ſepimento objecto faciam ut exitus non inveniat. 9. Dum igitur amaſios ſuos, licet perſequendo, non aſſequitur, aut quaerendo eos, non invenit: ita tandem dicet: redibo ad maritum meum priorem. Nam melius tunc mecum agebatur, quam nunc. 10. Iſta quidem noluit agnoſcere, me eſſe eum, qui ſibi frumentum, muſtum, oleum ſuppeditaret, magnamque argenti et auri copiam donaret, quam in Baalis cultu abſumſit. 11. Propterea frumentum et muſtum meum ſuo tempore repetam. Lanam et linum meum auferam, * ne verenda tegere poſſit. 12. Mox ejus laſciviem amatorum oculis exponam. Et nemo in eo me impediet. 13. Omnibus ei gaudiis ereptis, feſtorum, noviluniorum, omniumque ſolennitatum finem faciam. 14. Vaſtabo vites et ficus ejus, (quas ſuum quaeſtum eſſe, ſibique a ſuis datas amatoribus dictitat,) et in ſilvam redigam, fera animalia eas conſument. 15. A-

c) *Liberi* illius matris ſunt ſinguli Iſraelitae, qui ſimul ſumti *matrem* h. e. univerſum populum conſtituebant. Vocantur vero בְּנֵי זְנוּנִים h. e. a pueritia idololatriae addicti et aſſueti, ut Cap. 5, 7 *filii peregrini*.

nimadvertam in eam propter cultum Baali exhibitum, cui suffitum obtulit, inauri et monili se ornavit, et sic mei oblita amatores suos secuta est, inquit Jova. —— 16. *d*) Verum enim vero deinde eam ad saniorem mentem revocabo, atque in deserto, quo a me deducta est, consolabor. 17. Reddam ei tunc vineas suas, atque *e*) vallis illa Achor spem etiam ei ostandet, * postquam ibi afflicta fuerit sicuti in juventute sua, nempe cum ex Aegypto esset egressa. 18. Eo igitur tempore, inquit Jova, vocabis me maritum tuum, non amplius Baalem. 19. Auferam enim ista Baalum nomina ex ore tuo, nec amplius eorum fiet mentio. 20. Tum compescam feras agrestes, aves et terrae reptilia, ne tibi noceant, fractisque in tota terra arcu, gla-

d) Totus hic locus usque ad finem capitis mihi videtur consolatorius et promissionem continere de reditu aliquando futuro ex captivitate. Modo לָכֵן non *propterea* vertatur, quasi rationem reddat praecedentis versus. Est particula asseverandi, cf. Zach. XI, 7. et saepe novam pericopam incipit.

e) Alludit propheta ad historiam, quae legitur Jos. VII, 24. Ob furtum Achanis clade affecti fuerant Israelitae in valle ad septentrionem Hierichuntis, quam propterea vallem Achor h. e. confusionis s. perturbationis vocarunt. Regiones igitur eas, in quibus Israelitae ut exules vivere debebant, vocat propheta vallem Achoris, quae tamen et ipsa *ostium spei* esse debebat, h. e. bene sperare poterant iisdem in locis, quod accidit etiam Israelitis in eadem illa valle commorantibus, tunc enim finem itinerum suorum videbant.

gladio et bello, te in tuto collocabo. 21. *f*) Igitur te mihi in aeternum desponsabo. 22. *g*) Desponsabo vero te mihi, juste te puniendo, deinde vero insigniter miserando atque omnia promissa praestando: tu vero me tantum coles. 23. Eodem illo tempore *h*) exorabor ego, inquit Jova, exorabor caelo, et caelum terrae exorabitur. 24. Terra exorabitur frumento, musto, oleo, et ista omnia Israeli exorabuntur. 25.

f) Altera pars hujus pericopae incipit, in qua propheta eandem promissionem repetit sub tropo desponsationis s. novi conjugii contrahendi Deo cum populo suo.

g) Diversa tempora indicantur, quibus illa desponsatio quasi inchoari, deinde contrahi, tandem consummari debebat. Initium ejus propheta ponit in ipsa abductione in captivitatem. Habebat enim pro scopo emendationem populi, ejusque cum Deo reconciliationem, atque idem est, quod vers. 16. dixerat. Alteram periodum hujus desponsationis propheta facit tunc, cum Deus populi esset misertus, h. e. cum libertatem redeundi in patriam suam iterum consequerentur. Tertiam cum secunda conjunctam, nempe felicem et florentem statum reipublicae post illa tempora.

h) Est elegans Prosopopoeia in hoc loco, quam retinendam putavi in versione, quod sensus ejus intellectu non est difficilis. Planius ita dici potuisset: Admodum benignum me praebebo, inquit Jova, dabo caelo optimam constitutionem, caeli temperies terrae erit exoptata, terra largos fructus emittet frumenti, musti, olei, et sic ista omnia Israelis votis respondebunt.

Efficiam ut late se diffundat, miserebor ejus cui misericordia denegata fuerat, improbatum mihi adhuc populum amore amplectar, ab eo vicissim colendus.

SECTIO III. CAPVT III

1. Alio deinde tempore Jova hunc in modum me est allocutus: iterum abi atque ama mulierem aliis amicam et adulteram. Eadem enim ratione amat Jova Israelitas, quanquam alienos Deos respiciunt, et vino eis consecrato delectantur. 2. Igitur eam mihi comparavi quindecim nummis argenteis, atque uno et dimidio chomero hordei. 3. Et dixi ei: tu aliquandiu ita mea eris, ut neque meretriceris, neque tu virum, nec ego te habeam. 4. Etenim diu Israelitae sine rege, sine duce, sine sacrificiis, sine simulacris, sine Ephod et Teraphim erunt. 5. Deinde vero iterum quaerent Jovam Deum suum, et Davidem regem suum, et properabunt ad Jovam felicitatis suae auctorem extremis temporibus.

SECTIO IV. CAPVT IV, 1 - 10

1. Audite verba Jovae, o Israelitae. Reos agit Jova hujus terrae incolas: nulla fides, nulla pietas, nulla religio inter eos deprehenditur. 2. Perjuriis, mendaciis, homicidiis, furtis, adulteriis dediti sunt, caedium nullum finem faciunt. 3. Propterea etiam lugebit terra, omnesque terrae incolae lugebunt, cum bestiis agre-

agreſtibus, avibusque. Atque adeo piſces conficientur. 4. Nec eſt quod alius alium reprehendat, *a*) omnes enim capitalium criminum rei ſunt. 5. Brevi igitur corrues, corruet etiam tecum propheta ex improviſo. Exſcindam matrem tuam. 6. Exſcindetur populus meus ſalutari cognitione deſtitutus; et te quoque, *b*) *ſacerdos*, qui eandem illam cognitionem ſpernis, te quoque rejiciam, quo minus ulterius ſacerdotis munere fungaris: et quoniam tu legis meae oblitus es, ego quoque liberorum tuorum obliviſcar. 7. Quotquot eorum ſunt, tot etiam adverſus me peccant, gloriam eorum in ignominiam convertam. 8. Victimis, quas po-

a) Verba textus ſunt וְעַמְּךָ כִּמְרִיבֵי כֹהֵן *et populus tuus ſicuti contendentes cum ſacerdote.* Sacerdotibus contradicere eorumque monitis refragari crimen erat, cui capitis poena dicta fuit Deut. XVII, 12. Species igitur pro genere poſita videtur. Similis phraſis eſt Cap. V, 10: principes Judaeorum ſunt *ſicuti qui terminos mutant*, h. e. peſſimi homines. cf. Deut. XIX, 14.

b) Subjectum hoc, h. l. ſupplendum eſſe ex verſ. 8 et 9 apparet, in quibus ſacerdotes, aeque impii ac univerſus populus dicuntur, eandem propterea cum illo poenam experturi. Quodſi verſum ſextum tantum de populo velis explicare, quod fieri poſſet, tamen ad verſum 8 ſubjectum illud ſupplendum eſſet, in quo illa ellipſis durior videtur, quam in verſu 6, in quo ſubjectum ex verbis: *te rejiciam* מִכַּהֵן facile poteſt divinari.

populus meus pro peccatis offert, vescuntur et optant, ut quam plurimum peccet. 9. Qualis igitur populus, talis etiam sacerdos erit: animadvertam in eorum actiones, et rependam illis mores eorum. 10. Comedentes non saturabuntur, scortantes prolem non accipient, etenim me legesque meas contemnunt.

SECTIO V. CAPVT IV, 11 - 19

11. Scortationes et compotationes* populo meo omnem intelligendi vim abstulerunt. 12. Lignum suum consulit et stipes ejus oracula edit, adeo cupiditas libidinosa eum seduxit, ut omisso Deo suo meretricetur. 13. In verticibus montium sacrificant, in collibus offerunt suffitum, sub quercu, therebintho et populo umbrosa. a) Propterea etiam filiae vestrae scortantur et

a) Omnes, quos quidem vidi, interpretes existimant, haec verba et sequentem versum comminationem continere propter idololatriam in illis locis commissam. Mihi vero non ita videtur. Continuatur commemoratio scelerum, non solum a patribus, sed etiam ab eorum liberis commissorum. Non obstant tempora futura verborum, quae non semper tempus futurum indicant, sed saepe, uti et praeterita, significationem Aoristi habent, sive tempus continuum indicant. Quo observato omnis hujus loci difficultas tollitur, in qua removenda interpretes parum feliciter versati sunt. - - עַל כֵּן *propterea*, hoc est: *secundum illud pessimum vestrum exemplum*, quod filiae et nurus vestrae vident, eadem scelera committant. cf. nota b).

et nurus veſtrae adulterantur; 14. * Atqui ego non animadvertam in filias veſtras, quamvis ſcortentur? neque in nurus veſtras, quamvis adulterentur? *b*) quippe cum ipſi cum ſcortis ſecedatis et cum proſtibulis ſacrificetis? Immo vero populus iſte imprudens *c*) proſternetur. 15. Quodſi igitur vos, o Iſraelitae, ſcortamini, modo ne Judaei idem crimen committant. Aut Gilgalam ne abeatis, neque proficiſcamini Bethaven, *d*) aut Jovam omnino non profiteamini. 16. Similes ſunt Iſraelitae *e*) vaccae contumaci, paſcet eos Jo-

b) In textu hebraeo eſt כִּי הֵם Genus maſculinum, cum foemininum praecedat, indicat patres eſſe intelligendos. Atque hoc comma explicat illud עַל כֵּן in verſu praecedente. Mutatio perſonarum ſenſum reddit paullulum impeditum, quam in verſione non putavi retinendam.

c) Verbum לבט praeter h. l. bis extat, Prov. 10, 8. 10. ad quem locum *Schultenſius* probavit, eſſe Arab. لبط *praeceps ruit, corruit.*

d) Hebr. *ne juretis per Jovam.* Haec phraſis ſaepe, ut ſpecies actus religioſi pro profeſſione verae religionis in genere dicitur, e. g. Jer. 4, 2. Vau vero disjunctive explico: *aut* non veniatis in ſocietatem iſtius cultus idololatrici, *aut* Jovam omnino non, ut Deum quem colatis, profiteamini.

e) Alludit propheta ad imagines vitulorum, quae Galgale et Bethele colebantur. Deum vitulo aſſimilarunt, inquit propheta, at ipſi tales ſunt, nempe quoad contumaciam, mentem refractariam et jugi impatientem.

Jova ut agnos *f*) per loca late patentia. 17. Nimis addicti sunt Ephraimitae idolis, mitte eos. 18. Compotationes eos seduxerunt, meretricantur, atque adeo eorum proceres ista turpitudine * delectantur. 19. Ventus eos velut alis suis correptos auferet, tunc pudebit eos sacrificiorum suorum.

SECTIO VI. CAPVT V, 1-7

1. Audite hoc sacerdotes, attendite Israelitae, et vos de domo regia auscultate, vobis enim judicia divina indicenda sunt. Vos laqueus fuistis Mizpae, et rete expansum in Tabore, 2. * quale venatores profunde abdunt. Ego vero istos omnes castigabo. 3. Novi ego Ephraimum, et Israel me non latet, etiamnum meretricatur Ephraim et Israel polluitur. 4. Per pravos suos mores ad Deum suum redire non possunt. Impudicitiae aestu flagrantes Jovam non curant. 5. Testatur contra Israelitas eorum arrogantia in iis perspicua. Israelitae et Ephraimitae propter peccata sua corruent, corruent Judaei una cum illis. 6. Tunc cum ovibus et bobus quaesitum ibunt Jovam, nec invenient. Subtrahet se eis. 7. Perfide egerunt in Jovam,

f) Est et hoc ambigue dictum. Amant agni late pascere. Dicit igitur propheta, Deum dispersurum esse Israelitas per omnem Assyriam.

vam, filios spurios genuerunt. *a*) Jam tributa menstrua eos eorumque bona absument.

SECTIO VII. CAPVT V, 8 - VI, 3

8. Clangite buccina Gibeae, tuba Ramae, vociferamini Bethaven, tibi, o Benjamin, *hostis* imminet. 9. Ephraim vastabitur tempore poenae, certissimum eventum habebunt, quae ego tribubus Israeliticis denuncio. 10. Principes Judaeorum *b*) similes sunt his, qui terminos mutant. Iram meam veluti aquam in eos effundam. 11. Ephraim oppressus est, severissimo judicio conquassatus, lubenter enim * sectatur vana idola. 12. Igitur ego Ephraimitis quasi tinea et Judaeis quasi caries ero. 13. Videt quidem Ephraim morbum suum et Juda suum vulnus; Sed abit Ephraim ad Assyriae regem, mittit ad regem vindicem. Ille vero minime vos sanabit, nec vulneri vestro medebitur. 14. Etenim ego quasi panther Ephraimo et quasi leo Judaeae domui ero: Ego, ego rapiam et abibo, auferam et nemo eripiet. 15. Redibo in locum meum, donec se reos peragant atque in his angustiis suis favorem meum serio quaerant, *hac forte formula:*

CA-

a) חֹדֶשׁ *mensis* h. e. tributa menstrua solvenda Phuli regi Assyriae, imposita populo a Menahemo. vid. 2 Reg. 15, 19. 20.

b) cf. nota a) ad Cap. IV, 4.

CAPVT VI, 1. Agite, redeamus ad Jovam. Ille enim nos fauciavit, idem ille nos fanabit, vulnera nobis inflixit, idem ille ea curabit. 2. Poſt paucos dies priſtinam nobis valetudinem reddet, et felices erimus ejus beneficio. 3. Diligenter modo et ſtudioſe perſequamur Jovae cognitionem ; orietur nobis auxilium ejus tam certo quam aurora ; veniet nobis ut pluvia, ut irrigans terram imber ſerotinus.

SECTIO VIII. CAPVT VI, 4-11

4. Quid tibi faciam, o Ephraim ? quid tibi faciam, o Juda ? pietas veſtra ſimilis eſt nubi matutinae, aut rori mature diſparenti. 5. * Fulminavi in eos per prophetas, terrui eos meis oraculis, atque minae iſtae meae lucis inſtar erumpent. 6. Magis enim pietate quam victimis delector, meique reverentia quam ſacrificiis. 7. Illi vero ſicuti Adamus foedus violant, *a*) hac ipſa in terra perfide erga me agunt. 8. *b*) Urbes Gilea-

a) In textu hebraeo eſt שָׁם *ibi*, quod monſtrat quaſi digito : in terra illa bona, quam dedi illis ſub hac conditione, ut legem meam ſervarent, in illa a me deficiunt et foedus cum iis initum frangunt. Ita et Chaldaeus explicat.

b) Verba hebraea: גִּלְעָד קִרְיַת פֹּעֲלֵי אָוֶן עֲקֻבָּה מִדָּם valde ſunt difficilia. Cum Gilead non urbs ſit, ſed regio trans Jordanem, in qua multae urbes fuerunt; per Synecdochen ſingularis pro plurali poſitus videtur et conſtructio ver-

leaditicae omnes sunt improbae, nec a caedibus alienae. 9. *c*) Sacerdotum societas sicuti latrones insidiatur, in via versus Sichemum latrocinatur, atque adeo turpissima scelera committit. 10. Inter Israelitas horrenda video flagitia. Video Ephraimum meretricantem, Israelem se contaminantem. 11. Tibi quoque, o Juda, *d*) messis malorum parata est, eo ipso tempore, quo bene tibi facere cogitabam.

SECTIO

verborum ita instituenda, ut Gilead sit nominativus, qui dici solet, absolutus: Gileaditidem quod attinet, urbes ejus sunt peccatrices. - - עקבה vocabulum ἅπαξ λεγόμενον propter contextum malui ex significatione *vestigii* quam *fraudis* vertere. Syrus habet: *Sanguine consperſa* s. *foedata.* Chaldaeus: *Gilead civitas est* dolose effundentium sanguinem innocentem.

c) Sichem urbs fuit sacerdotum et refugii in tribu Ephraim *Jos.* XVII, 7. XXI, 21. Videntur vero sacerdotes illo tempore abusi esse suis privilegiis atque jure asyli, ut vel ipsi caedes patrarent, vel ab aliis commissas occultarent, quod ultima verba innuunt: *scelera patrarunt.*

d) In verbo שת tertia persona impersonaliter posita est. *Messem* in deteriori sensu accipio, de poenis divinis, ut *Joel.* IV, 13. *Jer.* LI, 33. Phrasis *vertere captivitatem*, tropice dicitur, de omni mutatione in melius, ut *Job.* XLII, 10: hinc sensum verborum putem esse hunc: Illo tempore, quo ego tuam calamitatem in melius mutare volebam, illa tua societas cum Israelitis idololatris et pessimis hominibus hoc impedivit, novamque malorum segetem tibi paravit.

SECTIO IX. CAPVT VII, 1-16

1. Quoties fanare inftitui Ifraelem, prodit fe Ephraimi iniquitas et Samariae fcelera. Mentiuntur enim, furantur, latrocinantur. 2. Neque animis fecum reputant, me omnium fuorum fcelerum memorem effe, facinora fua eos jam urgere, mihi perpetuo ob oculos verfari. 3. Sceleribus fuis regem exhilarant, et mendaciis fuis principes. 4. Omnes adulterantur *et ardent* ut furnus piftoris fuccenfus, *ad quem* vigilare ceffat, poftquam depfuit maffam, donec ea fermentefcat. 5. * Die regis noftri vino incalefcunt principes, atque ille cum irriforibus verfatur. 6. * Incenfus eft uti furnus eorum animus, clam tota nocte continetur eorum ira, mane erumpit in flammam. 7. Omnes ardent ficuti furnus *a*) et confecerunt fuos judices; reges eorum perierunt, nec eft qui me invocet. 8. Ephraim inter gentes difpergetur, Ephraim fimilis eft placentae non verfae *b*). 9. Peregrini vires ejus confumferunt,

a) Refpicit hic locus fine dubio feditiones et conjurationes regum Ifraeliticorum Secharjae, Sallumi f. Menahemi et Pekae, quorum hiftoria breviter defcribitur II Reg. XV. In allegoria, qua propheta utitur, non puto nimis effe argutandum. Nihil amplius indicatur, quam confilia ifta occulto effe agitata et praeter fpem atque expectationem omnium effe perfecta. Fruftra laboret, qui in tanto hiftoriae defectu plura ex hoc loco extundere velit.

b) Quae, quod a nemine curatur, ab igne corrumpitur. cf. *Lud. de Dieu* in Critica S. ad h. l.

runt, nec tamen intelligit; jam canitie conſpergitur, nec tamen intelligit. 10. Teſtatur contra Iſraelem ejus ſuperbia: ille vero nihilominus neque ad Jovam Deum ſuum redit, neque eum quaerit. 11. Ephraim ſimilis eſt columbae ſtolidae et inſipienti, ad Aegyptum clamat, Aſſyriam adit. 12. Sed cum abierit, ego expanſo reti meo eum uti avem opprimam et puniam, prouti ſaepe illis *per prophetas meos* teſtatus et comminatus ſum. 13. Vae illis! quia a me diſceſſerunt, pernicies illis! quia a me defecerunt: etiamnum eos juvarem, ſed mihi mentiuntur. 14. Non ex animo me invocant, ſed in lectis ſuis ejulantes propter frumentum et muſtum anguntur, a me recedunt. 15. Sive punirem eos, ſive juvarem, ſemper peſſimam mihi gratiam retulerunt. 16. Poenitentiam agunt, ſed non *c*) ſinceram, fallaci arcui ſimiles. Gladio

c) Ex ſignificatione primaria עַל eſt ſummum et perfectiſſimum in ſuo genere, hinc עַל אַפִּי ſignificat ſummam iram, ſummumque ejusque gradum, Jer. XXXII, 31. 2 Reg. XXIV, 20. cf. Cel. *Venema* in Commentario ad Maleachi, p. 65. Phraſis igitur hujus loci שׁוּב לֹא עַל *reverti ſ. poenitentiam agere non perfecte*, mihi explicanda videtur de imperfecta et hypocritica poenitentia populi Iſraelitici, quam in ſequenti commate propheta cum arcu doloſo comparat et in verſ. 14. verbis propriis deſcripſerat. Mihi quidem haec probabiliora videntur, quam incertae conjecturae ex incertis antiquiorum interpretum lectionibus.

dio peribunt eorum principes propter linguae suae maledicentiam, idque eos Aegyptiorum ludibrio exponet.

SECTIO X. CAPVT VIII

1. Ori tuo buccinam *admove*, sicuti aquila adversus aedem Jovae *hostis* irruit, quoniam rupto meo foedere a lege mea defecerunt. 2. Et tunc quidem * Israelitae ad me clamabunt: o Deus noster, tibi dediti sumus! 3. Rejecit Israel summum suum bonum; ideo hostis eum persequitur. 4. Reges sibi faciunt, qui mihi non probantur; principes sibi constituunt, qui mihi non placent. Argentum et aurum suum in simulacra insumserunt, ideo * exscindentur. 5. — — ** Ira mea in eos exarsit: quousque nullam admittent emendationem! 6. —— *a*) Abominabilis mihi est vitulus tuus, o Samaria! est enim Israëliticum inventum: opus artificis, non deus. Sane in *b*) fragmina scindetur vitulus Samariae. 7. Ventum serunt, tempestatem etiam metent. Seges germine carebit, farinam non faciet, aut si fecerit, alieni eam consument. 8. Profecto Israel consumetur, mox inter gentes, ut vas nullius pretii, omnium con-

a) De hac verbi זָנַח significatione vid. Celeberrimus *Schroederus* in Observatt. selectis ad Orig. Hebr. pag. 69 et 80.

b) שְׁבָבִים *fragmenta*, quibus ignis fovetur et suscitari solet. cf. *Schultens* in Animadv. philol. ad h. l.

contemtui erit expositus. 9. Ad regem Assyriae abiit, ille vero ut onager solitarius sua tantum curat: Ephraim munera offert amatoribus. 10. Quanquam vero gentes sibi conciliare student, mox tamen eas *contra illos ipsos* congregabo, et tunc quidem *c*) requiescent paullulum ab onere regum et principum — —. 11. Multas sibi Ephraimitae ad peccandum aras exstruxerunt, hae ipsae etiam poenam peccati eis afferent gravissimam. 12. Multas eis leges praescripsi, sed habent eas pro re nihil ad se pertinente. 13. Quod ad sacrificia mihi debita attinet, offerunt ea quidem, sed eorum carne ipsi vescantur: ego illis minime delector. Mox enim iniquitatis eorum memor in peccata eorum animadvertam, *d*) quoniam ad Aegyptios redierunt. 14. Israël creatoris sui est oblitus. Palatia quidem

 sibi

c) Est hoc per Ironiam dictum. Nempe conquesti erant Israëlitae de oneribus, quae sibi a suis regibus et praefectis imponerentur. Dicit igitur Deus: efficiam, ne amplius onerosa ista tributa pendant regibus suis, nimirum quia servili conditione inter Assyrios vivere debebunt. Etiam illud *paullisper* ironice dictum est. Diu enim durabat illa servitus, quae h. l. praedicitur. Secundum hanc vero explicationem non est legendum יָחֵלּוּ sed יָחִלוּ a יחל *expectavit*, sive יְחַדְלוּ Ita quoque *οἱ ό*, Syrus et Vulgatus legerunt, qui et Vau ante שָׂרִים supplent.

d) Contra fidem Assyriis datam Hoseas rex cum Aegyptiis foedus pepigerat. 2 Reg. XVII, 4.

ſibi exſtruit, et Juda multas ſibi facit urbes munitas: ego vero ignem immittam in ejus urbes, qui et ejus palatia conſumet.

SECTIO XI. CAPVT IX, 1-9

1. Nolite laetari, o Iſraëlitae, more aliarum gentium de frumenti in areis copia: vos enim a vero Deo ad deaſtros deſciviſtis, a quibus magnum *a*) quaeſtum expectatis. 2. *b*) Sed area et torcular eos non paſcet, muſtum * eis mentietur. 3. Non diu amplius in terra Jovae habitabunt, in Aegyptum revertentur, in Aſſyria cibo immundo veſcentur. 4. Tunc non Jovae vinum libare poterunt; nec ei eorum ſacrificia placerent, perinde enim ac epulae funebres erunt, quibus, qui intereſt, polluitur. Cibus eorum, eorum uſibus tantum poterit inſervire, nihil de eo ad templum Dei deferetur. 5. Quid facietis diebus conventus ſolemnis, diebus Jovae ſacris? 6. *c*) Heu fame peribunt, Aegyptus eos colliget in ſe-

a) cf. Cap. II, 7.

b) Pro fertilitate agrorum et vinearum, quam Iſraëlitae ut mercedem idololatriae ſuae expectabant, Deus ſterilitatem minatur et annonae caritatem.

c) Ita *Schultenſius* in Animadv. philol. hunc locum explicat. Nimirum שד non ſolum *vaſtationem*, ſed etiam *famem* ſigni-

ſepulcrum, Memphis eos ſepeliet, domos eorum magno pretio emtas urtica occupabit, ſpinae ſuccreſcent in eorum tabernaculis. 7. Veniunt dies animadverſionis, imminet tempus vindictae deſtinatum, *tunc* intelligent Iſraëlitae ſtultum eſſe *falſum* prophetam, mente captum qui jactat inſpirationes. Propter tot veſtra peccata odiumque implacabile iſta vobis evenient. 8. Ephraimitae *d*) praeter Deum meum alia auxilia ſpectant, prophetae *falſi* illis ubique inſidiantur, animo *in Deum* infenſiſſimo ſunt in templo idolorum ſuorum. 9. Aeque graviter peccant, ac *e*) tempore Gibeae, ſed memor erit iniquitatis eorum, puniet eorum peccata.

SECTIO XII. CAPVT IX, 10-17

10. *f*) Ut uvas in deſerto inveni Iſraëlitas, *g*) ut ficus

ſignificat, הלך etiam de morte dicitur Gen. XV, 2. Favet huic explicationi contextus. Nam verſ. 3. dixerat propheta Iſraëlitas Aegyptum fugituros eſſe. Jam dicit, hos quoque fuga elapſos vindictam Dei eſſe perſecuturam.

d) Sic עם *praeter* ſignificat Pſ. LXXIII, 25. et צפה *aliorum auxilia anquirere* Thren. IV, 17.

e) Hiſtoria legitur Jud. XIX et ſeqq.

f) Sicuti peregrinator valde laetatur, ſi forte uvas in deſerto invenit, ſic Deus cum primum populi ſui ductum ſuſcepiſſet, laetabatur - -

g) Summo amore et cura amplexus ſum patres veſtros, ut hortulanus ſolet arborem, quae primos fructus fert, inprimis diligenter curare.

ficus praecoces, quando primi ejus fructus maturescunt, vidi patres vestros. Illi vero *h*) ad Baal Peorem discesserunt, atque sacris his pudendis initiati, tradiderunt se idolis abominabilibus, pro turpi quo feruntur amore. 11. Ephraimitarum gloria sicuti avis avolabit, infantes recens nati morientur, matres abortum patientur, concubitus erunt infoecundi. 12. Si quibusdam forte contingat, liberos ad aliquam aetatem educare, tamen illos his iterum privabo. Vae enim illis, a quibus discessero! — — 13. Jam quidem Ephraim similis est Tyro in loco amoenissimo sitae. Sed idem Ephraim cogetur filios suos necandos *hostibus suis* producere. 14. *i*) (Da illis o Deus! et quid? vulvam partus abjicientem atque ubera arida!) 15. Summam malitiam Gilgale exercent; ibi adeo mihi exosi sunt, ut eos non possim non propter summa sua scelera e domo mea ejicere; non amplius eos amabo; omnes principes eorum sunt rebelles. 16. *k*) Ephraimitae percutientur, radix eorum exarescet,

h) In templum Idoli Moabitarum. Num. XXV, 3.

i) Sunt verba prophetae ex amore erga populares suos optantis ut steriles potius sint Israëliticae foeminae, quam ut liberi ab eis nati et educati ab hostibus interficiantur.

k) Tropum in versione retinui intellectu non difficilem et in altero membro ab ipso propheta explicatum. Sumtus est a stirpibus, quae vermibus, ardore solis aut caeli asperitate tactae exarescunt. Eaedem minae sunt sterilitatis, quae supra versu 11 et sequenti leguntur.

ſcet, fructum non feret. Liberos, ſi quos pepererint, adamatos licet perimam. 17. Repudiabit eos Deus meus, qui ei obedire noluerint, ideo vagi inter gentes errabunt.

SECTIO XIII. CAPVT X

1. Iſrael *a*) vitis eſt late ſe diffundens, fructusque edit copioſos. Sed quo plures fructus habet, eo plures aras exſtruit; quo major eſt terrae fertilitas, eo diligentior eſt in erigendis ſimulacris. 2. *Iſraelitis* ſunt animi ambigui, ſed mox poenas dabunt. Deus enim, everſis eorum aris, deſtruet etiam ſimulacra. 3. Jam quidem dicunt: nonne regem habemus, *qui nos defendere poteſt?* Si Deum non timemus, quid rex ille in ſalutem noſtram poterit efficere *b*)?

 4. Ver-

a) גֶּפֶן בּוֹקֵק vitis multos ramos, multas propagines emittens. Sic etiam *οἱ ό* bene: *ἄμπελος εὐκληματοῦσα*, Symmachus *ὑλομανοῦσα*, Syrus *vitis palmitum*, Vulg. *frondoſa*, ex ſignificatione Arabica בקק *multam prolem edidit.* Reſpicit propheta ſtatum florentem regni Iſraëlitici ſub Jerobeamo II, de quo etiam in praeced. Cap. verſ. 1 et 13.

b) Haec ſunt verba prophetae reſpondentis ad iſtos populi ſermones, quibus magnas ſe expectare dictitabant utilitates ex iſto cum rege Aegypti foedere - - Hunc ſenſum praeferendum putavi inprimis propter ſequentem verſum, qui etiam de illis cum Aegyptiis foederibus agere videtur, quae Deus valde improbabat.

4. Verba dant, in pangendis foederibus pejerant. Ideo quoque poena, ut in agris lolium, germinabit. 5. * Propter vitulum Bethaven, Samariae incolae pavidi lugebunt cum facrificulis *c*) dolentibus vehementer illud abductum decus fuum. 6. Immo in Affyriam abducetur, munus *d*) regi illi defenfori. Pudore fuffundetur Ephraim, atque Ifraelem confilii fui pudebit. 7. Auferetur Samaria una cum rege fuo, *e*) ut ligni fragmina fuper aqua. 8. Atque tunc deftruentur loca ifta excelfa iniquitatis, peccatum Ifraëlitarum. Cardui et fpina in eorum aris fuccrefcent. Tunc montibus dicent, tegite nos; et collibus, cadite in nos! * 9. Semper quidem Ifraelitae in collibus peccarunt, ibi facra fecerunt; ideo quoque bellum eos in his ipfis collibus opprimet. 10. Sed veniam ego contra iftos peccatores, eosque caftigabo. Gentes contra eos congregabuntur et propter * duplex iftud peccatum fuum capti-

c) גוּל proprie eft *in orbem verti et volvi*, hinc in utramque partem dicitur de *laetitia* et *dolore*, cf. *Müllerus* in Satura Obfervatt. pag. 172. et *Schultens* ad Jobum pag. 79.

d) Cf. Cap. I, 13.

e) *Schultens* in Animadv. philol. ad h. l. docuit קצף non effe, quod vulgo dicitur, *fpumare*, *effervefcere*, fed *frangere*, *rumpere*. Hinc fubftantivum קֶצֶף proprie *fragmina cremia* ligni effe, quae ab aqua facile auferuntur. Ita etiam *οἱ ὁ* verterunt *φρύγανον*, et Syrus אַיךְ גְּלָא

captivi abducentur. — — 11. *f*) Ephraim vitulo similis eſt, qui lubenter triturat. Sed ego collo ejus pulchro jugum imponam, tradam Ephraimum vectori, arabit Juda, occabit Jacob. 12. Serite juſtitiam, et metetis etiam fructum hujus pietatis veſtrae. Scindite agrum et parate eum ſementi. Tempus eſt ut Jovam ſerio adeatis, ut veniat et ipſe vos doceat juſtitiam. 13. Hactenus quidem improbitatem ſeminaſtis, meſſuiſtis etiam iniquitatis *fructum*, perceptis fructibus mendacibus. * 14. Quoniam curribus tuis confidis et valido tuo exercitui, orietur in populo tuo tumultus, omnesque munitiones tuae vaſtabuntur, *g*) ſicuti olim Schalman Betharbelem in bello iſto vaſtavit, ubi mater cum filiis crudeliſſime interfecta eſt. 15. Haec vero vobis ex Bethele venient propter extremam veſtram impietatem. Rex Iſraelis *h*) mature exſcindetur.

 SECTIO

f) Phraſes hujus verſus omnes figuratae ſunt et futuram populi ſervitutem indicant, in oppoſitione ad libertatem, qua populus hactenus gaviſus fuerat eique adſuetus erat, ut bos ſine jugo, ſine loro triturans, neque ſunt nimis ad vivum reſecandae.

g) Reſpicit propheta hiſtoriam illis quidem temporibus notam, nec tamen in ſacris literis relatam. Propterea fruſtra laborant interpretes in ea perveſtiganda, aut concilianda cum hiſtoria ſacra.

h) *mature* בַּשַּׁחַר h. e. in ipſis regni ſui initiis, quod utique in Hoſea impletum eſt. cf. 2 Reg. XVII.

SECTIO XIV. CAPVT XI

1. Cum puer esset Israël, amavi eum, atque ex Aegypto vocavi filium meum. 2. *Jam vero* quo magis invitantur, eo magis discedunt * a me. Baali sacrificant, simulacris suffiunt. 3. Ego quidem Ephraimi gressus formavi et *a*) sustinui eos suis brachiis; sed illi non intellexerunt, me eos sanare velle. 4. Funibus humanis eos ad me trahere tentavi, funibus amoris, * jugum eis impositum levavi, * inclinavi ad eos cibum. — — 5. Revertentur in Aegyptum, Assyriae rex eis imperabit, quoniam resipiscere noluerunt. 6. Gladius in eorum urbibus *b*) grassabitur, conficiet *c*) mendaces eorum prophetas, * tunc fructus suo-

a) קָחָם est infinitivus a לקח, cujus forma, sed sine affixo, praeter h. l. etiam extat Ezech. XVII, 5, et analogice etiam in aliis verbis. vid. *Schultensii* Institt. L. Hebr. p. 319. atque ex idiotismo respondet praecedenti praeterito תרזלתי

b) Notetur h. l. primaria significatio verbi חלה *terere*, quam *Schultensius* in Orig. Lib. I. cap. IX. abunde probavit, antiquis interpretibus ignorata.

c) בַּדִּים non sunt *vectes*, neque *milites*, uti Jonathan, neque *electi*, uti Vulgatus vertit. Sed proprie significat falsos et mendaces homines a בָּדָא *mendax fuit*, atque h. l. uti alias v. c. Es. XVI, 6. Jer. XLVIII, 3. de falsis prophetis dicitur.

ſuorum conſiliorum percipient. 7. *d*) Fluctuant adhuc, num ſeſe ad me convertere debeant. Omnes quidem *prophetae* eos hortantur, ut ad Deum revertantur, ſed nemo auſcultat. 8. Quid tibi faciam o Ephraim, tene tradam exitio? o Iſrael! tene ſimilem Adamae faciam aut evertam ut Zeboim? Sed intimo ego commiſerationis affectu erga te moveor. 9. Non agam pro irae meae fervore: non perdam Ephraimum, Deus enim ſum, non homo; Sanctus a te colendus. Non veniam *e*) irae plenus in tuam perniciem effervescentis. 10. Jovam ſequentur, quando ſicuti leo rugiet; immo rugiet et properabunt ad eum ex occidente

d) Sic תְּלוּאִים etiam legitur Deut. XXVIII, 66. a תלה *ſuſpendit*, metaphorice pro *dubio* et *incerto*, ut Latini dicunt *animo ſuſpenſo eſſe.* — יַחַד connecto cum יְקָרְאֻהוּ ad quod ſubjectum *prophetae* ex praedicato facile ſuppletur — tandem ad לֹא יְרוֹמֵם *non extollit*, ſubſtantivum ראשׁ ſubintelligendum eſt: *non effert* quiſquam caput ſuum, ut arrectis auribus auſcultaret. Sic *Grotius.*

e) Verba hebraea לֹא אָבוֹא בְּעִיר valde vexata ab interpretibus cum antiquioribus tum recentioribus, optime putem explicata eſſe a Celeb. *Schroedero* in Obſervatt. ad Orig. L. H. pag. 25. ex ſignificatione primaria verbi שׁר *fervere.* Hinc ſubſtantivum עִיר *iram vehementiorem* notat.. Quae ſignificatio huic loco et contextui aptiſſima eſt, ſic enim ultimum hujus verſus membrum primo reſpondet: *non agam tecum pro irae meae impetu.*

te filii. 11. Pavidi properabunt, uti avis ex Aegypto, uti columba ex Aſſyria. Reddam illis domos ſuas habitandas, inquit Jova.

SECTIO XV. CAPVT XII

1. Circumvenerunt me mendacio Ephraimitae et dolo Iſraëlitae, atque etiam Judaei *a*) vagi oberrant a Deo, à ſancto illo fido et conſtanti. 2. Ephraimitae paſcuntur vento *b*) et perſequuntur Eurum, quotidie mendacia, ſimul vero perniciem ſibi augent: nempe ſoe-

a) Hanc quoque interpretationem debeo Cl. *Schroedero* l. c. p. 11. Verbum רוד, quod quater omnino legitur in Codice S., a plerisque interpretibus explicatur *conſtantem eſſe*, *perſeverare in ſententia ſua*. Quae ſignificatio ut reliquis locis, ita huic parum apta eſt. Propheta enim non laudat Judam h. l. quem antea paſſim reprehenderat, V, 10. VI, 4. et quocum in verſu ſequenti tertio Dei nomine contendit. Nempe רוד, quod copioſe probavit Vir ille doctiſſimus, eſt, *huc et illuc vagari et diſcurrere*, diciturque proprie de grege oberrante et divagante. — קדושים eſt hoc loco nomen Dei, ut Prov. IX, 10. Habacuc III, 3. quocum נאמן in numero ſingulari conſtructum eſt, quemadmodum cum אלהים fieri quoque ſolet.

b) Sunt dictiones proverbiales, quibus vanum et inane ſtudium, fructu carens indicatur. Innuit vero propheta vanam eſſe fiduciam, quam Iſraëlitae in Aſſyriis et Aegyptiis ponant.

foedus cum Assyriis pepigerunt et oleum in Aegyptum detulerunt. 3. Est etiam quod Jova in Judaeis reprehendat; Sed puniet istam Jacobitarum agendi rationem, rependet illis ex merito. 4. Ille quidem *c*) *Jacobus pater vester* in utero supplantavit fratrem suum, deinde vero in summo suo angore vicit in lucta cum Deo; 5. Immo vicit angelum et praevaluit, flevit et supplex gratiam imploravit. Bethele offendit eum, ibique * cum eo est locutus; 6. * et ipse Jova Deus omnipotens in hujus rei memoriam nomen ei dedit: 7. Ita tu quoque revertere ad Deum, pietateque servata et aequitate, omnem spem in eodem il-

lo

c) Nominativus יעקב ex antecedenti versu repetendus est, quanquam ibi de posteris Jacobi dicebatur, hoc loco vero de ipso patriarcha Jacobo. — A plerisque quidem interpretibus hic locus vers. 4 - 7. habetur pro exhortatione populi ad imitandam fidem Jacobi patris sui. Sed invita verborum significatione, invito contextu. עקב semper in sensu deteriori dicitur; atque applicatio exempli versu 7 manifeste docet ejus sensum et scopum: *ita tu quoque ad Deum revertere.* Igitur non de fide heroica Jacobi, sed de poenitentia, quam aliquando egerit, in protasi sermo esse debet. Pluribus hoc exposuit atque totum locum bene, uti arbitror, illustravit *Conr. Ikenius* in Dissertatt. philol. theol. Disp. XVII. de praevaricatione Jacobi hancque secuto certamine fidei pag. 282.

lo pone. 8. *d*) *Ille vero, sc. Jacob s. Ephraim, est de genere* Canaanis, manu lances fraudulentas tenet, atque amat alios opprimere. 9. Hinc etiam gloriatur Ephraim se divitem esse, multasque sibi opes acquisivisse * tot suis laboribus: *e*) non esse quod magnopere in eo reprehendatur — — 10. Ego vero Jova te tuitus sum inde ab Aegypto. Patiarne ego, ut porro, veluti diebus festis, laetus aedes tuas inhabites? 11. quanquam ego saepe per prophetas sum locutus, quanquam frequentia edidi vaticinia et, qui sim, per prophetas declaravi? 12. *f*) Si in Gileaditica regione,

d) Praeter breviloquentiam, quae est in subjecto hujus versus כְּנַעַן, est etiam ambiguitas in eodem vocabulo, quod non solum *Cananaeum* sed etiam *mercatorem* significat. Utrumque intendisse videtur propheta ad indicandam pessimam indolem mercatorum Israëliticorum, similem nempe Cananitarum. Ante כנען supplendum est וְהוּא atque vel ex antecedentibus יַעֲקוֹב vel ex sequenti versu אֶפְרַיִם repetendum.

e) לֹא יִמְצְאוּ לִי Tertia persona, uti saepe, impersonaliter posita est, et sensus: Nulla invenietur in me iniquitas, quae tanta sit, ut tam graves merear reprehensiones.

f) Fateor me hunc versum non intelligere, nec quidquam apud interpretes cum antiquiores tum recentiores inveni, quod lucem accenderet obscure dictis. Versio, quam adscripsi,

ne, quam vana ſit idololatria, cognitum fuit, ſane temerarie agunt,qui Gilgale boves ſacrificant; atque tamen tot aras habent, quot ſunt tumuli per agrorum ſulcos. 13. Jacobus quidem fugit in Syriam, ſerviit Iſraël pro uxore, pro uxore paſtorem egit. 14. Poſteros ejus Jova per prophetam ex Aegypto eduxit, per quem etiam ſaepe ſunt ſervati. 15. Sed Ephraimitae *Jovam* vehementer irritarunt. *g*) Is igitur eorum dominus perniciem eorum non curabit, et ſuam, qua eum affecerunt injuriam, illis rependet.

SECTIO

ſcripſi, facta eſt ſecundum explicationem *Grotii*. Is ſenſum priorum verborum אִם־גִּלְעָד אָוֶן, quae propter breviloquentiam inprimis obſcura ſunt, hunc eſſe putat: abductionem Gileaditarum in captivitatem per Tiglatpileſerum 2 Reg. XV, 29. exemplo eſſe debere duabus reliquis tribubus, idololatria graviſſimum crimen committi; admodum igitur imprudenter agere, qui Gilgale cultum idololatricum exerceant.

g) וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ Duplex horum verborum dari poteſt verſio. *Sanguinem ejus*, h. e. poenam ſanguinis ſ. caedium ab Ephraimitis commiſſarum, *non curabit* ſc. dominus, qui nominativus in fine verſus legitur. Sic enim נָטַשׁ dicitur, de cura alicujus rei omiſſa. Ex altera ejus ſignificatione, *effundere*, poſſunt etiam verti, *poenam ſanguinis in eos effundet*. Sic *oi ó*, Syrus et Arabs. Vulgatus: *et ſanguis ejus ſuper eum veniet.*

SECTIO XVI. CAPVT XIII-XIV, 1

1. Olim quando Ephraimitae loquebantur, univerſo Iſraëli terrorem injiciebant; nunc quoniam in Baale culpam contraxerunt, haec eorum auctoritas evanuit. 2. Jam vero auxerunt quoque peccata ſua, fecerunt ſibi fuſum ſimulacrum ex argento, idola pro phantaſia ſua, quae tota facta ſunt fabrili arte, atque de his edicunt: qui ſacrificare voluerint, vitulis ſuam teſtentur venerationem. 3. Propterea erunt ut nubes matutina, ut ros mature abiens, ut gluma ab area vento diſſipata, ut fumus e fumario. 4. Ego enim Jova Deus veſter ſum, inde a quo Aegypto eſtis egreſſi — — Deus ſum, praeter me nullum alium noſſe aut colere debebatis, praeter me nullus eſt ſervator. 5. Ego * pavi vos in deſerto, in terra ſiticuloſa — — 6. Iſti vero paſtu ſaturati, ſaturi animum extulerunt. Hinc mei ſunt obliti. 7. Propterea eis ero quaſi leo, *a*) uti pardus in viis inſidiabor, 8. Occurram illis ut urſus

a) Verba textus ſunt: כְּנָמֵר עַל־דֶּרֶךְ אָשׁוּר. Antiqui interpretes omnes praeter Chaldaeum אַשּׁוּר habent pro nomine proprio Aſſyriae. Sed hoc אַשּׁוּר ſcribitur. אָשׁוּר vero eſt a שׁוּר inſidiari, quod veriſſime de pardo dicitur. Eſt enim hoc animal inſidioſum, ſoletque arboribus inſidere atque in praetereuntes ex improviſo deſilire. cf. *Bocharti* Hieroz. P. I. Lib. III. Cap. VII. p 788. Senſus utriusque ſimilitudinis eſt: partim aperta vi ut leo, partim ex inſidiis ut pardus vos aggrediar.

urſus orbatus, et laceratis eorum praecordiis uti leo eos ibi conſumam, ferae agreſtes eos diſcerpent — — 9. Ipſi eſtis, o Iſraëlitae! exitii veſtri cauſa, ego enim vobis fuiſſem auxilio. 10. Ubi eſt rex veſter? ubi eſt? Servet vos in omnibus urbibus veſtris: et magiſtratus veſter, quem ut et regem a me poſtulabatis. 11. Dedi *b*) vobis regem in ira mea, ſed ſuſtuli eundem per indignationem meam — 12. Ephraimi peccata uti faſciculus colligata et repoſita ſunt. 13. Dolores parturientis eum corripient — — *c*) Filius eſt inſipiens,

b) Recte, uti arbitror, *Grotius* ad h. l. Dedi jam ſaepius, id eſt, iratus peccatis veſtris ſivi vos per ſeditiones et caedes mutare reges pro lubitu. 2 Reg. XV. Nam de Saulo ſermo eſſe non poteſt, quia in ejus rejectione non tam poena fuit populi quam potius Sauli.

c) Notent tirones celerem tranſitum ab uno tropo ad alium. In priori membro propheta populum cum ipſa matre, in poſteriore cum filio naſcendo comparat. Omnino ſcriptores orientales in uſu troporum non ſolent eam ἀκρίβειαν adhibere, quam Graeci et Romani et patriae linguae ſcriptores. Igitur ad horum regulas non ſunt exigendi. Pulcra illis videtur creberrima illa mutatio imaginum, in quibus aliquam modo rei comparatae ſimilitudinem ſpectant, nulla ratione habita diſſimillimae caeterum naturae cum imaginis tum rei comparatae. Nobis vero ex noſtrae linguae ingenio, ex noſtris moribus aliter videtur. Abſit tamen ut hoc vitio vertamus ſacris ſcriptoribus, qui profecto, propterea quod ſuae linguae elegantiam ſectati ſunt, tam pa-

piens, alioquin non tam diu haereret in matrice — —
14. Ego quidem liberarem eos ab inferno atque a morte redimerem. Forem pestis tua, o mors, tuumque, o inferne, excidium. Sed nihil est, quod me ad decreti mei mutationem movere possit. 15. Nam cum *d*) ille sc. *Ephraim* inter populares *suos* indomitae sit naturae, ventus orientalis Jovae ex deserto ascendens fontes ejus arefaciet omnesque scaturigines exsiccabit: is omnes elegantioris supellectilis thesauros diripiet.

CAPVT XIV, 1. Rea facta est Samaria, nam contra Deum suum rebellavit; gladio peribunt *ejus cives*, parvuli eorum collidentur et gravidae eorum discindentur.

SECTIO

parum sunt reprehendendi, quam nostrorum temporum homines, quod ex suis moribus vivunt, scribunt, loquuntur.

d) הוּא referendum est ad Ephraimum in vers. 12. Ille igitur inter fratres h. e. inter reliquas regni Israelitici tribus *indomitae naturae* esse dicitur. Ita ego verto verbum יַפְרִיא quod h. l. tantum exstat, formatum ex substantivo פֶּרֶא *onager*, quod et de homine feroce dicitur. Atque hanc explicationem praefero alteri pluribus interpretibus probatae, quae illud פרא cum פרה *fructuosus fuit* comparat, quia ratio redditur, cur Deus consilium s. decretum suum mutare non possit.

SECTIO XVII. CAPVT XIV

2. Revertimini, o Israëlitae, ad Jovam Deum vestrum, ista enim mala vobis evenient propter peccata vestra. 3. *a*) Confitemini culpam vestram: ad Jovam reversi dicite: remitte nobis omnia peccata nostra, placeat tibi hoc emendationis nostrae initium, tunc offeremus tibi * sacrificia labiorum nostrorum. 4. Non amplius Assyriorum auxilia implorabimus, neque in Aegyptiorum equitatu fiduciam nostram ponemus, neque imagines a nobis fictas ut Deum colemus; tu vero soles misereri eorum qui auxilio destituti sunt. — — 5. *b*) Sanabo vulnera propter defectionem ipsis inflicta, liberali amore eos diligam, ira mea jam consopita. 6. Ero Israëlitis quasi ros, efflorescent ut lilium, radices agent ut *arbores* Libani. 7. Late se diffundent eorum rami, et sicuti oliva florescent: odorem emittent ut Libani *arbores*. 8. * Redibunt et sub umbra ejus degent, augebuntur ut frumentum, germinabunt ut vitis, *c*) celebrabunt eos

a) Hebr. *Sumite vobiscum verba*, nempe confessionis. Sic Chaldaeus.

b) Respondet Deus ad praecedentes preces populi.

c) זִכְרוֹ *Commemoratio ejus erit ut vinum Libani.* Sensus non est obscurus: ut vinum Libani omnium est generosissimum, sic populus Israeliticus omnium erit nobilissimus et

eos ut vinum Libani. 9. Quid igitur mihi amplius *d*) Ephraim cum idolis? * Afflixi quidem eum, ſed eundem iterum curabo. Similis erit abieti vírenti, fructus vero ſuos per me accipiet. 10. *e*) Quis eſt ſapiens, qui haec conſideret? quis prudens, qui haec intelligat? Viae quidem Dei rectae ſunt, atque pii in iis incedunt, impii vero in eis offendunt.

et celeberrimus — Vini vero in Libano nati bonitatem verbis non ſatis poſſunt celebrare *Arvioſius* et *Troilo* in Itinerariis ſuis, qui eo a monachis monaſterii Maronitarum, in ipſo Libano exſtructi, ſunt exhilarati.

d) Chaldaeus et Syrus, quos nonnulli interpretes ſequuntur, poſt *Ephraim* ſupplent: *dicet*. Nempe Ephraimum promittere, ſe non amplius rem cum idolis habiturum eſſe. Sed illa ellipſis neceſſaria non eſt. Sunt verba Dei, qui inde a verſ. 5. usque ad 10. loquitur. Fraudi fuit ſine dubio interpretibus illud לִי, quod non meminerunt ſaepiſſime, ut et pronomina perſonalia, pleonaſtice poni, ut ſupra XII, 9.

e) Sunt verba prophetae, qui queritur paucos eſſe inter Iſraëlitas, qui ad haec attendant et ſeriam poenitentiam praeſcripto modo agere velint.

JOEL

JOEL

SECTIO I. CAPVT I

1. Joel Pethuelis filius juſſu Dei haec dixit: 2. Audite ſenes, attendite omnes incolae: num accidit tale quid vel veſtris vel majorum veſtrorum temporibus? 3. Narrate hoc filiis veſtris, et filii veſtri eorum natis, et horum nati ſequenti generationi. 4. Quod *a*) eruca reliquit, conſumet locuſta; quod locuſta reliquit, conſumet ſcarabaeus, et quod ſcarabaeus reliquit, conſumet Chaſil. 5. Expergiſcimini,

a) De his vel locuſtarum vel aliorum ejusdem generis inſectorum ſpeciebus conferatur omnino *Bochartus* in Hieroz. P. II. Lib. IV. Cap. IV. et V, in quibus doctiſſimum commentarium ſcripſit in ea, quae de locuſtis Capite I. et II. Joëlis leguntur. Deinde *Illuſtris Michaelis* in libro eruditiſſimo, cui titulum fecit: *Fragen an eine Geſellſchaft gelehrter Männer* etc. p. 89. Is quidem גָּזָם putat eſſe *erucam*, אַרְבֶּה nomen generale *locuſtae*, יֶלֶק ſpeciem *ſcarabaei*, nempe non *alati*, ſed in forma *vermiculi* exiſtentem, germanice *ein Engerling*; חָסִיל animalculum, quod menſibus Auguſti et Septembris radices arrodat et ſementem perdat, germanice *eine Feldgrille*. Nos hebraicum nomen in verſione poſuimus, aliud ei reſpondens ignorantes.

o ebrii, et plorate, ejulate omnes vini potores, propter mustum ori vestro ereptum. 6. Etenim gens ascendit contra terram meam fortis et innumerabilis; cujus dentes sunt ut dentes leonis, et dentes molares ut leaenae. 7. Vitem vastat, ficum confringit, decorticando prosternit, ramos ejus dealbat. 8. Plange ut virgo lugubri vestitu incedens propter maritum nuper ei junctum. 9. Sublatum est fertum et libamen e templo Jovae, lugent sacerdotes Jovae ministri. 10. Ager vastatus est, luget terra; corruptum est frumentum, sublatum mustum, periit oleum. 11. Agricolae spe sua exciderunt, vinitores lugent propter triticum et hordeum; messis enim spes periit. 12. Vitis desolata est, ficus exaruit, malus punica, palma, malus cidonia, omnes omnino agrorum arbores exaruerunt, omne de hominibus gaudium est sublatum. 13. Vestitu lugubri amicti lugete sacerdotes, ejulate arae ministri, noctem adeo in luctu transigite, Dei ministri, nam fertum et libamen ex aede Dei vestri est ademtum. 14. Indicite jejunium, proclamate ferias, convocate senes, omnes omnino terrae incolas ad templum Jovae Dei vestri, ad Jovam clamate — — 15. Heu diem illum! instat dies Jovae! vastatio ab omnipotente venit. 16. Nonne nobis videntibus cibus ablatus est, e templo Dei nostri laetitia et gaudium? 17. Sata sub glebis exaruerunt, cellae destructae, horrea eversa videntur sublato frumento. 18. Quam ingemiscit jumentum! greges ar-

armentorum nesciunt quo se vertant, quod pabulo carent, balantum quoque greges plectuntur. 19. Ad te, Jova, clamo, aestus enim consumsit loca pascua, flamma incendit omnes agrorum arbores. 20. Jam quoque omnia agrorum animalia ad te clamant, exsiccatis omnibus aquarum fontibus, et saltuum mansionibus igne consumtis.

a) SECTIO II. CAPVT II, 1-14

1. Tuba clangite Sione, clamate in monte meo sancto, contremiscant omnes terrae incolae. Venit enim dies Jovae, appropinquat. 2. Dies tenebricosus et caliginosus, dies nebulosus et ater. Sicuti aurora super montes se diffundit, ita populus venit multus et potens, qualis nec antea unquam fuit, nec postea ullis saeculorum annis futurus est. 3. Ante eum ignis consumit, post eum flamma perdit. Terra, quae ante

 eum

a) De eadem a locustis infligenda calamitate novo sermone agit propheta. Nihil vero in ejus descriptione esse fictum aut exaggeratum, nihil ingenio poëtico datum, sed omnia veritati quam maxime consentanea, testatur, praeter scriptores a *Bocharto* citatos, etiam recentior testis oculatus ejusmodi vastationis a locustis inflictae, cujus descriptio omni ex parte convenit cum ea, quam propheta dedit; nempe Anglus ille doctissimus *Shaw* in Itinerario, cujus versio germanica Lipsiae prodiit 1765; dignus qui ad hunc locum conferatur pag. 165 seqq.

eum horto amoenissimo similis erat, post eum desertum erit vastatum, nec quidquam poterit ei effugere.
4. Speciem equorum habent, currunt sicuti equites.
5. Sonum edunt uti currus, super montium cacumina salientes, strepitum edunt uti ignis stipulas consumens, uti populus validus ad pugnam instructus procedit.
6. Ante eum gentes contremiscunt, omnium vultus pallorem contrahunt. 7. Currunt ut milites, ut bellatores murum scandunt, sua quisque via incedunt, non deflectunt de suis semitis. 8. Alii alios non urgent, suo quisque itinere vadunt et in tela coeco impetu feruntur. 9. Urbem pervadunt, in muris discurrunt, domos scandunt, per fenestras intrant ut fures. 10. Eorum adventu terra contremiscit, caelum movetur, sol et luna obscurantur, stellae splendorem suum amittunt. 11. Jova convocat suum exercitum, ingens est ejus multitudo, fortis, mandata Dei exequens. Ille vero Jovae dies insignis est, valde terribilis, quem nemo sustineat — — 12. Redite igitur ad me, inquit Jova, toto corde vestro, jejunando, plorando, lugendo — 13. Sed non tam vestes vestras, quam corda potius vestra scindite, quando ad Jovam Deum vestrum revertimini. Quoniam enim benignus est, misericors, tardus ad iram, insignis clementiae, et lubenter a poena inferenda abstinet: 14. fortasse nobis reconciliatus terram iterum fertilem reddet, ut ferta et libamina ei offerre possimus.

SECTIO

a) SECTIO III. CAPVT II, 15 - 27

15. Tuba clangite Sione, indicite jejunium, proclamate ferias, 16. populum convocate, indicite conventum, congregate senatores, adducite parvulos et lactantes; sponsus prodeat e conclavi suo, et sponsa e suo penetrali. 17. Inter vestibulum et altare sacerdotes sacra Jovae curantes lugeant: parce, Jova, inquient, populo tuo, noli eum exponere opprobrio gentium, quae ei dominentur: quid negent gentes, ei Deum suum adesse? 18. Immo ulciscetur Jova terram suam, parcet populo suo. 19. Exoratus Jova suis dicet: En ego mittam vobis frumentum, mustum, oleum; quibus satiemini, non exponam vos amplius gentium ludibrio. 20. Etenim *istud locustarum agmen*, quod e Septentrione venit, amovebo a vobis et propellam in terram siccam et desertam *b*); primam earum partem abigam ad mare orientale *c*), et postremam ad mare postremum *d*), ita ut mortuae foetorem exhalent; *e*) nam ma-

a) Novam cum hoc versu sectionem incipiendam esse, patet ex ejus initio secundae sectioni simillimo.

b) h. e. in Arabiam desertam.

c) h. e. ad mare mortuum, quod Hierosolymae ad Orientem situm est.

d) h. e. mediterraneum.

e) Nonnulli interpretes verba hebraea כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת de

magna faciam. 21. Noli timere, o terra, exſulta, laetare, nam magna faciam. 22. Nolite timere agreſtes pecudes, nam loca paſcua germinabunt, arbores fructum ferent, ficus et vitis largos fructus emittent. 23. O Sionitae exſultate, laetamini de me, Deo veſtro, dabo vobis * cibi copiam. Large enim demittam pluviam autumnalem et vernam primo ſtatim menſe: 24. ita ut plenae ſint areae frumento, et torcularia muſto et oleo redundent. 25. Atque ita reddam vobis proventus eorum annorum, quos conſumſerant locuſtae, tauri ſcarabaei, Chaſil et erucae, ingens ille meus exercitus, quem in vos miſero. 26. Tunc ad ſatietatem comedetis, meque celebrabitis, qui tam mirifice vobiscum egerim, immo ſpes veſtra vos nunquam fallet. 27. Et ſic intelligetis me inter vos verſari, me Jovam Deum veſtrum vos tueri et alium nullum, immo ſpes veſtra vos nunquam amplius fallet.

SECTIO IV. CAPVT III

1. Deinde aliquando futurum eſt, ut ego ſpiritu meo impleam omnis generis et conditionis homines: tunc filii

de locuſtis intelligunt, in hunc ſenſum: quia nimium fecerunt, ſ. nimis terram vaſtarunt. Ita οἱ ό, Syrus, Chaldaeus, Vulgatus. Sed puto rectius ea ut verba Dei loquentis accipi, et addita eſſe ad fidem faciendam liberationi inexpectatae, quemadmodum ſub finem ſequentis verſus eundem in finem repetuntur.

filii filiaeque vestrae vaticinabuntur, senes vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt. 2. Quin et in servos et ancillas illis temporibus effundam spiritum meum. 3. Tum vero etiam prodigia in caelo et in terra edam, sanguinem, ignem et fumum instar columnae ascendentem. 4. Sol in tenebras convertetur et luna in sanguinem, antequam veniat dies ille Jovae magnus et terribilis. 5. Quicunque vero Jovam invocaverit, servabitur. Erunt enim in monte Sion atque Hierosolymae qui evadant, quemadmodum Jova promisit, et superstites quidam, quibus favebit.

SECTIO V. CAPVT IV, 1-9

1. Illis autem diebus eoque tempore, quo Judaeos et Hierosolymitanos captivos reducam, 2. congregatas a me omnes nationes in a) vallem Josaphati deducam, ibique de illis judicium habebo, quod populum meum, nempe Israëlem mihi sacrum, inter gentes dissiparunt meamque terram partiti sunt: 3. quod sorte de populo meo

a) *Vallis Josaphat* hoc loco improprie dicitur. Alludit sine dubio propheta ad historiam, quam legimus 2 Paral. XX, 16. seqq. Alibi, praeter h. l. et infra vers. 12, hujus vallis mentio non fit, cf. *Relandi* Palaestina pag. 262. Metaphorice locus indicatur, ubi Deus vindictam sumere promittit de populi sui hostibus, uti quondam fecit sub rege Josaphato. Sed simul inest allusio ad etymologiam *Jova judicabit*.

meo jacta puerum cum ſcorto permutarunt, et puellam pro vino, qnod biberent, vendiderunt. 4. Quid? an vos Tyrii, Sidonii, vosque Philiſtaei omnes, an vos damnum aliquod mihi inferre aut injuriam facere audebitis? mox, mox vobis rependam illam injuriam veſtram in caput veſtrum. 5. Siquidem vos argentum et aurum meum abstuliſtis, resque mihi cariſſimas intuliſtis in veſtra palatia. 6. Judaeos vero civesque Hieroſolymitanos vendidiſtis Graecis, ut eos quam longiſſime a finibus ſuis removeretis. 7. En vero excitabo eos inde, quo eos vendidiſtis, vobisque hanc veſtram injuriam in caput veſtrum regeram. 8. Vendam filios filiasque veſtras per Judaeos, qui eos Sabaeis genti remotiſſimae vendent. Id ego Jova minitor.

a) SECTIO VI. CAPVT IV, 9-21

9. Proclamate hoc inter gentes: bellum parate, milites conquirite, adſint, conveniant omnes bellatores. 10. Cudite ligones veſtros in gladios, et falces veſtras in jacula: infirmus fortem ſe dicat. 11. Congregamini omnes gentes finitimae! convenite, *b*) franget Jova heroas

a) Novam pericopam, ejusdem tamen cum praecedente argumenti, in hoc verſu incipere docet initium ejus, atque etiam formula ſolemnis, qua praecedens finitur.

b) Ita Chaldaeus et Syrus vertunt vocabulum הַנְחַת quod h. l.

roas veſtros; 12. Adſint et conveniant gentes in valle Joſaphat, ibi ego judex ſedebo gentium omnium finitimarum. 13. Immittite falcem, nam maturuit meſſis. Agite, deſcendite, refertum eſt prelum, exundant torcularia — graviſſima erit iſta calamitas. 14. Ingens hominum multitudo adeſt in valle iſta judicii — — inſtat ille Jovae dies in valle judicii. 15. Sol et luna obſcurabuntur, ſtellae amittent ſplendorem ſuum. 16. Dira pronunciabit Jova e Sione, ex Hieroſolymis edet vocem ſuam, qua caelum et terra movebuntur. Sed refugium erit populo ſuo, robur Iſraëlitis. 17. Tunc intelligetis me Jovam Deum veſtrum eſſe, habitantem Sione, in monte meo ſancto: Tunc ſancta erit Hieroſolyma, nec peregrini eam amplius pervadent. 18. *c*) Eo tempore montes muſtum deſtillabunt, et colles lacte fluent: omnes Judaeae alvei aqua ſcatebunt, et fons e Jovae domo ortus omnem vallem Schittim irrigabit. 19. Aegyptus vero vaſtabitur, et Idumaea in ſolitudinem redigetur; propter crudelitatem in Judaeos exercitam, propter caedes in eorum terra patratas. 20. Judaea vero et Hieroſolyma per plures generationes diuturna pace

h. l. legitur, ut ſit nempe a חתח forma chaldaica. Altera explicatio, qua a נחת *deſcendit* derivatur, admodum coacta eſt et contextui parum convenit.

c) De ſenſu imaginis hujus poeticae vid. Illuſtris *Michaelis* in nota 22 ad *Lowthum* de ſacra poeſi Hebraeorum.

pace fruentur. 21. Ita tandem ulcifcar fanguinem eorum, ego Jova, qui in Sione habito.

AMOS

SECTIO I. CAPVT I, 1. 2

1. Effata Amofi paftoris Thekoenfis, quae contra regnum Ifraëliticum protulit, temporibus Ufiae regis Judae et temporibus Jerobeami Joafi filii regis Ifraëlis, biennio ante terrae motum. 2. Ita vero dixit: Jova ex Sione dira pronunciat, atque ex Hierofolyma edit vocem fuam: *a*) Nempe paftorum ftationes vaftabuntur et Carmeli vertex exarefcet.

SECTIO II. CAPVT I, 3 - II, 16

3. Haec dicit Jova: *b*) Multa quidem crimina Damafcus

a) Haec verba peculiare quoddam vaticinium continere, patet ex eo, quod fequentia nullam cum hoc habent connexionem, fed pro argumenti diverfitate diverfo etiam tempore dicta videntur. Utrum vero pluribus verbis propheta illud expofuerit, an his paucis tantum protulerit, neque affirmare volumus, neque negare.

b) Verba hebraica עַל שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי דַמֶּשֶׂק וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ varie ab interpretibus explicantur. Mihi quidem

mascus commisit, hoc vero inprimis facit, *c*) ut impleam quod minatus sum, quod ferreis tribulis contriverint Gileaditicae regionis incolas. 4. Propterea ignem immittam in domum Hasaelis, qui palatia Benhadadi consumet: 5. praeterea frangam Damasci repagula, perdam incolas vallis Aven et sceptrum tenentem ex Beth Aden; Syriae populus Cyrenen abducetur, inquit Jova — — 6. Haec dicit Jova: Multa quidem peccata commisit Gaza, hoc vero inprimis efficit ut minas impleam, quod nempe magnum hominum numerum captivum ab-

dem sensus investigatio, si ad apodosin s. ad rationem a propheta redditam attendimus, non difficilis videtur. Manifeste vero in hac docetur, quodnam sit *quartum* illud crimen, ob quod Deus poenam differre diutius nolit. Igitur *tria* peccata, quae quartum illud antecesserint, omnino omnia indicant, quae praeter illud quartum commissa sunt, numero certo pro incerto posito. Similis phrasis est Prov. XXX, 15. 18. 21. Job. V, 19. — Quanquam vero propheta singulas longioris hujus pericopae partes hac formula incipit, quae, ut dictio proverbialis, lingua adhuc vivente, vi non erat destituta, ego tamen eandem in versione retineri posse non existimavi. Nam latinis lectoribus obscura est, et nova versione indiget, propterea etiam in sequentium ῥήσεων initiis, ubi repetita est, in ea vertenda variavi.

c) לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ *non avertam illud.* Est Litotes: certissime puniam, et exequar decretum illud meum, cf. Num. XXIII, 20.

abduxerint et Idumaeis tradiderint. 7. Propterea muros Gazae igne incendam, isque ejus palatia consumet. 8. Perdam Asdodae incolas et sceptrum Askalonis tenentem, manum meam convertam adversus Ekronem, omnesque Philistaeorum reliquiae peribunt, inquit Jova — — 9. Haec dicit Jova: Tyrus quidem saepe peccavit, sed tandem adeo graviter, ut non possim poenam avertere: immemores nempe fraternae amicitiae permagnum captivorum *Israëlitarum* numerum Idumaeis tradiderunt: 10. Ignem propterea immittam muris Tyri, qui ejus palatia consumet — — 11. Haec dicit Jova: Idumaei peccatorum suorum numerum novo aliquo adauxerunt, quod punire non intermittam: gladio nimirum persecuti sunt consanguineos suos, atque adeo in mulieres gravidas saevierunt. Sine fine eorum ira rapuit, suamque atrocitatem nullo modo cohibuerunt: 12. Propterea Temanem igne incendam, is Bozrae palatia consumet — — 13. Haec dicit Jova: Superioribus peccatis Ammonitae hoc gravissimum addiderunt, quod certissime puniam: gravidas mulieres Gileadensium dissecuerunt, ut suos fines dilatarent. 14. Muros Rabbae igne succendam, qui ejus palatia absumet: cum clamore tempore praelii, cum turbine die procelloso. 15. Rex eorum in captivitatem abibit, una cum proceribus suis. Hoc Jova minatur — —

CAPVT II, 1. Haec dicit Jova: Cum antea multis modis, tum nunc gravissime Moabitae peccarunt, ut non

non poſſim non eos punire; oſſa regis Edomitarum in cineres combuſſerunt. 2. Propterea terrae eorum ignem immittam, is arces Kiriothenſes abſumet, et omnino finem habebit regnum Moabiticum ingenti cum tumultu et belli ſtrepitu. 3. Perdam ejus principem, eorumque duces eodem tempore interficiam. Haec Jova minatur — — 4. Idem ille Jova Judaeis dicit: Non poſſum me ulterius continere, quin propter tot tantaque eorum peccata in eos animadvertam. Legem meam ſpreverunt, ſtatuta ejus non ſervarunt, eadem falſiſſima idola, quae majores eorum ſectati ſunt, ipſos quoque ſeduxerunt: 5. Propterea ignem Judaeae immittam, is Hieroſolymae palatia conſumet — — 6. Haec dicit Jova: Iſraëlitis non poſſum ulterius indulgere, non ſolum propter peccata eorum antea jam commiſſa, ſed etiam propter ea in quibus quotidie pergunt. Vendunt juſtum argento et pauperem *a*) viliſſimo pretio, 7. *b*) Delectantur luctu tenuium, pauperum res pervertunt, pater et filius cum eadem puella rem habent, qui-

a) בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם pro *pari calceorum*, dictio proverbialis, *viliſſimo pretio*, cf. VIII, 6. Joel IV, 3.

b) Textus hebraeus ad verbum verſus ita habet: *anhelant ad pulverem terrae in capite tenuium.* Signum erat luctus et triſtitiae, caput pulvere conſpergere. cf. Job. II, 12. Hinc ſenſus eſt: optant, ut alii lugeant, et quantum in ipſis eſt, hoc efficere ſtudent.

quibus factis nomen meum sanctissimum profanant. 8.
Reclinant super *c*) stragulis pignoratis juxta idolorum
aras, et pecunias hominibus innocentibus extortas com-
potationibus absumunt in templis deorum suorum: 9.
Atqui ego vestra causa perdidi Amorrhaeos, gentem
eximiae magnitudinis et roboris insignis, eosque radici-
tus exstirpavi. 10. Vosque ex Aegypto eductos in
deserto quadraginta annos duxi, ut hanc Amorrhaeo-
rum terram occupare possetis. 11. Excitavi e filiis ve-
stris prophetas, atque ex adolescentibus vestris Nasi-
raeos. Nonne haec omnia vera sunt, o Israëlitae?
inquit Jova. 12. Vos vero Nasiraeis vinum datis et
prophetis vaticinari interdicitis. 13. En ego premam
vos, ut plaustrum manipulis onustum premit. 14.
Peribit effugiendi occasio veloci, nihil juvabit fortem
robur suum, miles vitam suam tueri non poterit; 15.
qui arcum prehendit, non consistet; pedibus velocissi-
mus non elabetur, nec eques evadet, 16. militum ani-
mosissimus nudus effugiet eo tempore, inquit Jova.

SECTIO III. CAPVT III, 1-8

1. Audite hoc, quod ego vobis dicam, o Israëlitae,
vobis omnibus quos ex Aegypto eduxi. 2. Cum vos
prae omnibus aliis terrarum orbis nationibus tantope-
re dilexerim, animadvertam etiam in tot vestra pec-

cata

c) בֶּגֶד non solum *vestis* est, quae induitur, sed etiam *stragula* 1 Sam. XIX, 13.

cata — — *a*) 3. Num duo iter una ingrediuntur, nisi animis inter se consentiant? 4. *b*) Num rugit leo in silva, si praeda ei non obveniat? aut vocem emittit e lustro suo, nisi quidquam ceperit? 5. *c*) Num cadit avis in laqueum, nisi ei tendicula posita sit? *d*)

 num

a) Quaestiones hae Amosi parabolicae, uti vocantur, vers. 3-7. pertinent ad sententiosum dicendi genus Orientalium, quo per comparationes docent aut similitudines, earum applicationem autem lectoris judicio relinquunt. Oritur hinc nonnunquam ambiguitas, dum applicatio diversa potest ratione institui. In hoc quidem loco unum prophetae scopum fuisse existimem, nempe hunc: prophetas fide dignos esse, quod ex divina revelatione omnia dicant. Is sensus esse videtur primae parabolae in hoc versu: Non possent prophetae praedicere certo eventura, nisi a Deo, qui solus futura novit, resciverint.

b) Testantur rerum naturalium scriptores, leonem non rugire, nisi praedam ceperit aut capturus sit, ad terrorem aliis animalibus injiciendum, cf. vers. 8. Sensus igitur est: Quemadmodum leo non rugit, nisi praedam videat, qua visa statim irruit eaque potitur: ita minae meae, quas per prophetas vobis annuncio, non frustraneae erunt, cum summo damno vestro earum implementum videbitis.

c) Ut avis non cadit in laqueum temere, ita homines non incidunt in mala casu et fortuito: prophetae indicant eis, quid sit eis eventurum ex Dei voluntate.

d) Ita vos non effugietis poenas, quas Deus vobis per prophetas annunciat.

num tolli solet laqueus, quin aliquid ceperit? 6. *e*) Num tubae clangor exoritur in urbe, quin homines pavidi concurrant? *f*) aut ullum in urbe malum existit, quod Jova non fecerit? 7. *g*) Atqui Jova Deus nullum solet malum immittere, nisi hoc suum consilium prophetis suis ministris revelarit.

h) SECTIO IV. CAPUT III, 8-15

8. Leone rugiente quis non timeat? Domino Jova loquente, quis non vaticinetur? 9. Nunciate hoc per arces Asdodenses, per omnes Aegypti arces; dicite: convenite in Samariae montibus, et videte, quae sint ibi injuriae, quae ubique violentiae. 10. Recte factis nequaquam delectantur, inquit Jova, sed thesauros in aedes suas congerunt vi atque injuria partos. 11. Propterea haec Jova Deus minatur: Calamitas huic terrae et toti quidem orietur, tunc dejicieris ab illa tua potentia, tunc aedes istae tuae diripientur. 12. Haec dicit

e) Sed ad prophetarum voces nemo attendit, nemo de avertendo malo sollicitus est.

f) Ita etiam vestra mala vobis non casu aut fortuito, sed ex divina voluntate evenient.

g) Nempe hunc in finem, ut hi homines moneant, ut poenitentiam agant, atque hac ratione malum a se avertant.

h) Novae sectionis indicium est, quod sermo ab universo populo ad regnum Israëliticum in specie vertitur.

cit Jova: Quemadmodum paſtor ex ore leonis duo crura aut auris particulam eripit *i*): ſic Iſraëlitae, Samariae incolae nobiles, ſtragulis Damaſcenis inſidentes ſervabuntur *k*) — — 13. Audite hoc, atque de eo etiam commonefacite Jacobitas, inquit Dominus Jova Deus omnipotens: 14. Quando ego Iſraëlitas propter peccata ſua puniam, animadvertam etiam in altaria Bethelis, capitellis eorum decuſſis in terram ipſa dejicientur. 15. Praeterea deſtruam domum hibernam aeque ac aeſtivam;

i) quod facere non poteſt niſi praeſentiſſimo vitae ſuae periculo.

k) Sic locum hunc difficillimum perquam probabiliter explicavit S. R. *Doederlein* in Additamentis ad Annotationes Grotii in V. T. Nempe פְּאַת מִטָּה *angulus lecti* ſ. *ſtrati* eſt, quod ſatis conſtat, locus maxime honorificus apud Orientales: עֶרֶשׂ vero, (quod h. l. ſynonymum eſt *τοῦ* מִטָּה) ſtratum dicitur בִּדְמֶשֶׁק *ſtragulis Damaſcenis*. Non raro enim urbium nomen tribuitur etiam mercibus inde deductis. Damaſci vero linea, uti olim Ezech. XXVII, 18. ita etiam nunc in Oriente celebrantur. Sic ſenſus eſt horum verborum minime coactus: etiam nobiliores et opulentiores Samariae incolas in illa urbis deſtructione eſſe perituros. Objici quidem poſſet, ſecundum hanc explicationem dicendum fuiſſe בְּעֶרֶשׂ דְּמֶשֶׁק quod Hebraei ſubſtantiva adjectivis ſolent praeponere. Sed multas habere hanc regulam exceptiones, inprimis in eis, quae vim aliquam et magnitudinem ſubjecti indicant, obſervatum eſt a me ad *Glaſſii* Philol. S. p. 18.

vam; tunc diruentur domus ebore ornatae, et magna iſta domorum copia ſolo adaequabitur: Haec Jova dixit.

SECTIO V. CAPVT IV

1. Audite hoc, vos divites et potentes Samariae, *a*) qui tenues injuria afficitis et opprimitis pauperes, qui dominis veſtris dictis: afferte, quod bibamus. 2. Jurat Dominus Jova per ſanctitatem ſuam, futurum eſſe ut vos contis auferamini, et, ſi qui reliqui ſint, hamis piſcatoriis. 3. * Per muri ruinas ſinguli egrediemini, et in Armeniam * abducemini. 4. Pergite modo, inquit Jova, Bethele peccare et Gilgale augere culpam veſtram; afferte ſingulis matutinis ſacrificia veſtra, et tertio quoque die decimas. 5. Adolete * de iſtis rapinis euchariſtica, et ſacra voluntaria proclamate et indicite; ita enim facere amatis, Iſraëlitae, inquit Jova Dominus. — — 6. Quanquam vos *b*) fame

a) De tropo, qui eſt in textu hebraeo, et de neceſſitate ejus cum verbis propriis permutandi, dixi in praefatione. Sed fuit qui moneret, prophetam non viros ſed foeminas reprehendere, quoniam genere foeminino uteretur, *vaccas* Baſanis, non *boves* allocutus; propterea quoque hoc ſubjectum in verſione debuiſſe indicari. Sed non putem hanc generis diverſitatem nimis eſſe urgendam. In ſequentibus, ubi propheta verbis propriis iterum utitur, non eſt indicium mutati objecti. Praeterea quoque conſtat mulieres orientales ad res civiles curandas non admitti.

b) In textu hebraeo eſt elegans periphraſis *famis*; dedi vobis נִקְיוֹן שִׁנַּיִם *immunitatem dentium.*

me in omnibus urbibus veſtris cibique penuria in omnibus oppidis veſtris affligerem, tamen ad me non rediiſtis, inquit Jova. 7. Quanquam pluviam a vobis tribus menſibus ante meſſem cohiberem, et in hanc urbem pluens in illam non pluerem, aliusque fundus complueretur, alius pluviae expers areret: 8. Ita ut duo triave oppida ad unum oppidum confluerent aquandi cauſa, neque ſatiarentur: tamen ad me non rediiſtis, inquit Jova. 9. Afflixi vos uredine et rubigine, hortos veſtros multos, vineas veſtras, ficeta et oliveta veſtra conſumſit eruca; nec tamen ad me rediiſtis, inquit Jova. 10. Peſtem vobis immiſi, uti olim Aegypto feci; gladio interfecti ſunt juvenes veſtri, equi veſtri abacti, et cadavera in caſtris occiſorum foetorem * in nares veſtras exhalarunt; nec tamen ad me rediiſtis, inquit Jova. 11. Veſtrorum oppidorum quaedam everti, uti olim Sodomam et Gomorrham everti, ita ut ſimiles ſitis torri ex incendio erepto; nec tamen ad me rediiſtis, inquit Jova. 12. Faciam igitur vobis, o Iſraëlitae, quod minatus ſum. Sed quoniam ita faciam, me Deum veſtrum ante placare ſtudete. 13. Montes condidi, ventum creavi, homini quae ſint mea conſilia indico, *c*) res proſpe-

c) Verba tropica, quae ſunt in textu hebraeo, cum propriis perſpicuitatis cauſa commutavi. Verba textus ita habent: *faciens auroram et caliginem, gradiens ſuper excelſa terrae.* Mihi quidem haec verba tropice dicta videntur, quia ille in-

tas et adversas induco, superbe se efferentes contero. Jova Deus omnipotens nomen meum est.

SECTIO VI. CAPVT V, 1-17

1. Audite hoc, quod dicam: naenias in vos proferam, o Israëlitae: 2. Cecidit, nec iterum surget, virgo Israël; in terram dejecta est, non est qui eam erigat — — 3. Haec enim minatur Dominus Jova: quae de urbibus Israëliticis mille cives habebat, centum habebit superstites, et quae centum alebat, decem habebit superstites: 4. Propterea haec dicit Jova Israëlitis: quaerite me, et vivetis; 5. nec quaerite Bethelem, nec Gilgalem venite, nec Bersebam abite; Gilgal enim captiva abducetur, et Bethel redigetur in nihilum; 6. Quaerite Jovam et vivite, ne invadat ut ignis Josephitas, qui consumat, nemine in exstinguendo * Israëlitis auxilium ferente. — — 7. Sed isti jus in amarissimam injuriam pervertunt, et justitiam pedibus conculcant. 8. * Deserunt eum, qui Plejadas, qui Orionem fecit, qui mutat lucem in tenebras, et diem * nocte obscurat, qui convocat aquas maris, easque in terram effundit. Jova est nomen ejus. 9. Qui inducit vastationem super potentem, facitque ut loca munita destruantur — — 10. Sed isti oderunt,

qui

incessus Dei per terrae excelsa non aliter dicitur, nec intelligi potest. Quodsi malit aliquis propriam retinere significationem, ego quidem non repugno.

qui eorum injuſtitiam reprehendit, et averſantur, qui aequitatem commendat. 11. Quoniam igitur tenues opprimitis, et frumentum ab iis oblatum accipitis, domos, quas quadrato lapide exſtruitis, non habitabitis, et vinearum praeſtantiſſimarum, quas plantaſtis, vinum non bibetis. 12. Novi enim ego multa peccata veſtra, et ſcelera veſtra graviſſima. *Novi ego* qui adverſantur juſto, muneribus corrumpuntur, et pauperes iure ſuo defraudant. 13. a) Ad haec cum tempora ſint corruptiſſima, tacet qui ſapit — — 14. Bonum quaerite, non malum; ita enim felices eritis, et tunc Jova Deus omnipotens vere vobis aderit, quemadmodum gloriamini. 15. Odio habete malum, et diligite bonum, atque juſtitiam in loco judicii ſtabilite, fortaſſe gratioſum ſe praeſtet Jova Deus omnipotens Joſephitarum reliquiis. 16. Profecto enim haec Jova Deus omnipotens, Dominus minatur: in omnibus plateis planctus audietur, in omnibus vicis ejulabitur, agricolae ad luctum et lamentandi periti ad planctum vocabuntur. 17. In omnibus vineis planctus audietur, me inter vos graſſante, inquit Jova.

b) SECTIO VII. CAPVT V, 18-27

18. Vae his, qui Jovae diem videre cupiunt! quid vos

a) Tacet, ne aliis nihil proſit, ſibi vero noceat.

b) Novam ſectionem incipere, argumentum docet. Propheta enim reprehendit eos, qui ejus comminationes ridebant atque illud periculum procul putabant abeſſe, cf. Cap. VI, 3.

vos illum diem praeoptatis? tenebricoſus erit, non lucidus. 19. Perinde ac ſi quis leonem effugerit et occurrat urſo, aut domum ingreſſus, dum manum parieti applicat, anguis eum mordeat. 20. Sane ille Jovae dies tenebricoſus erit, non lucidus; caliginoſus, non ſplendidus. 21. Odi, faſtidio dies feſtos veſtros, nec odore ſolennitatum veſtrarum delector. 22. Quodſi mihi ſacrificia aut alias facitis oblationes, tamen mihi non placent, nec iſta pro ſalute opima reſpicio. 23. Ceſſet ille carminum veſtrorum ſtrepitus, nolo ego cantum nabliorum veſtrorum audire. 24. Fluat ut aqua aequitas, et juſtitia ut fons perennis. 25. *c*) Num vi-

c) De hoc loco, in quo explicando tot viri docti laborarunt, omnium optime, ni fallor, egit *Jablonski* in Commentatione, cui titulum fecit: *Rempbah*, Aegyptiorum Deus, ab Iſraëlitis in deſerto cultus. Lipſiae 1731. 8. Prima quidem difficultas eſt in verſ. 25, ad quem quaeritur, quomodo propheta neget, Iſraëlitas in deſerto per quadraginta annos Deo ſacrificia obtuliſſe, cum contrarium potius ex Exod. XXIV. Num. VII. et IX. colligi poſſit, atque etiam improbabile videatur, Moſen permiſiſſe, ut leges de ſacrificiis, ab eo modo latae, omnes negligerentur. Ad hanc difficultatem removendam viri docti varias rationes attulerunt, ex quibus haec inprimis probabilis videtur: leges de ſacrificiis eorumque ordine et modo eum in finem a Deo datas fuiſſe, ut non tam in deſerto, quam in terra Canaanaea obſervarentur, et propterea maximam partem in deſerto fuiſſe neglectam. cf. Deut. XII, 8 ſeqq. Quibus ego hoc addo:

victimas aut ferta mihi obtulistis quadraginta annis in deserto, o Israëlitae? 26. Quin potius sacellum regis ve-

addo: prophetam non reprehendere populum propter cultum leviticum in deserto omissum, sed docere, Deum non tam victimis delectari, quam potius justitiae et pietatis studio, quod versu praeced. 24. commendarat; propterea eum passum fuisse, ut ille sacrificiorum cultus omitteretur; populum vero abusum esse ista libertate ad alium cultum idololatricum exercendum, quem vers. 26. describit. Atque hic quidem qualis fuerit, a *Jablonskio* l. c. optime demonstratum est. Nempe Israëlitae, Aegypto modo egressi, Aegyptiorum idololatriam inprimis imitati sunt. Illi vero Solem, Lunam et reliqua astra sub variis imaginibus coluerunt. Solem quidem Regem caeli et Lunam Reginam vocarunt: atque illum Amos sub nomine כִּיּוּן indicat. Nam hanc hujus vocabuli ἅπαξ λεγ. significationem esse, probabiliter colligitur ex usu ejus apud Arabes, qui Saturnum eo nomine vocare solent. (*Golius* pag. 2082.) Atque ab hac explicatione non diversa est versio graeca, a Stephano quoque citata Act. VII, 43. quae כִּיּוּן per ῥεμφὰν interpretatur. *Drusius* quidem existimavit, corruptam esse hanc vocem ex hebraica כיון, quam illi interpretes, Caph cum Resch permutantes, Rephan vertissent, ex quo deinde Remphan ortum sit. Quam *Drusii* conjecturam *Vitringa* in Obss. S. Lib. II. Cap. I. pluribus ornavit. Sed *Jablonskius* plane docuit, vocem esse Aegyptiacam, quae *regem caeli* significet, atque eo nomine olim ab Aegyptiis *Solem* vocatum esse; graecos igitur interpretes rerum Aegyptiacarum non imperitos rectissime hoc vocabulum adhibuisse, cum sermo esset

veſtri, nempe Cijunem imaginem veſtram, ſtellam Deum veſtrum, quam vobis feceratis, portaſtis. 27. Propterea vos ultra Damaſcum relegabo, inquit Jova Deus omnipotens.

SECTIO VIII. CAPVT VI

1. Vae his, qui Sionem * contemnunt, monti Samariae fidentes, *a*) qui gentium praeſtantiſſimarum principes habentur, ad quos omnes Iſraëlitae confluere ſolent. 2. Abite Calnam et videte, hinc vos conferte Chamatam magnam, deſcendite inde Gatham Philiſtaeorum, * (quae ſunt horum regnorum celeberrima,) *b*) num terra veſtra illorum terris ſit deterior? — — 3. Vae his, qui tempus judicii divini procul abeſſe dicunt, et ſedem iniquitatis ſtabiliunt; 4. qui in lectis eburneis cubantes luxuriantur ſuper cubilibus ſuis, et veſcuntur agnis pinguiſſimis vitulisque

ſet de idololatriae ſpecie, cujus origines ex Aegypto eſſent repetendae.

a) Verba textus ſunt: נְקֻבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם Verbum נקב dicitur etiam in bonam partem, *celebrem eſſe*; hinc נקיב apud Arabes ſignificat *ducem*, *tribunum*.

b) Interrogatio negans. Applicatio deeſt, ex contextu facile ſupplenda: Cur ergo vos adeo ingrati eſtis erga eum, qui plura vobis dedit, quam vicinis veſtris?

que ſaginatis: 5. qui cantillant ad ſonum nablii, variaque inſtrumenta muſica, uti David, excogitarunt. 6. Qui ex plenis poculis vinum bibunt, et unguentis praeſtantiſſimis ſe oblinunt, de calamitate patriae ſuae parum ſolliciti. 7. Propterea etiam iſti *voluptarii* aliquando primi abducentur captivi, et tunc ceſſabit eorum ſtrepitus. 8. Juravit enim Dominus Jova per ſe ipſum in hunc modum: Deteſtor ego Jova Deus omnipotens ſuperbiam Jacobitarum, odi eorum palatia, tradam urbem, et quidquid in ea eſt, hoſtibus. 9. Quodſi tunc forte in una domo decem reliqui fuerint, hi quoque morientur; 10. his ſublatis ad funus curandum a cognato aut pollinctore, hic quaeret ex eo, qui forte in interioribus domus partibus decumbit: eſtne adhuc apud te aliquis ſuperſtes? nemo, inquiet. Tunc ille, tace, inquiet, *c*) fruſtra ſunt omnes querelae de Dei ſeveritate. 11. Futurum nempe eſt, ut ex Dei decreto *d*) major domus prorſus deſtruatur, minor vero gravi

c) Verba textus ſunt: כִּי לֹא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם יְהוָֹה Alii interpretes ea de mortuis iſtis et ſepultis explicant, ſic: haec eis evenerunt, quia nullam Dei memoriam uſurparunt, h. e. propter impietatem ſuam. Ita Syrus et Chaldaeus. Alii pro verbis hominis deſperantis habent: fruſtra ſunt preces, nam et nobis moriendum eſt. Hunc ſenſum in verſione indicavi.

d) *Major domus* eſt regnum decem tribuum, quod per Salma-

vi damno afficiatur — — 12. *e*) An per abrupta cursare possunt equi? aut arari potest bobus *in rupibus*? atqui vos judicium in venenum et justitiae fructum in absinthium vertistis. 13. Laetamini de re nihili. Dicitis: nonne fortitudine nostra admodum potentes facti sumus? 14. En ego excitabo contra vos, o Israëlitae, inquit Jova Deus omnipotens, gentem quae vos affliget *f*) a Chamate usque ad flumen deserti.

SECTIO IX. CAPVT VII

1. *a*) Aliquando autem Dominus Jova haec mihi osten-

manassarem prorsus destructum est. *Minor* sunt duae tribus regni Judaici, cui per incursionem Sennacheribi sub Hiskia grave damnum illatum, nec tamen prorsus sublatum est.

e) Sensus hujus comparationis is esse videtur: Quemadmodum, qui illud faciunt, admodum imperite et parum feliciter agunt: ita vos, qui justitia, quae semper et omnibus salutaris esse solet, abutimini injustitia.

f) Has enim terras Jerobeamus II. recuperaverat suoque regno iterum junxerat, 2 Reg. XIV, 25. *Flumen deserti* est Nilus, qui terminum meridionalem terrae Israëliticae constituit.

a) In harum visionum vers. 1 - 10. explicatione assentior *Grotio*, qui neque primam de locustis proprie sic dictis, neque secundam de igne s. nimio solis aestu et ex eo provenien-te sterilitate intelligit, ut plerique interpretes, sed improprie de

oſtendit: videbam ego locuſtas * exiſtere initio incrementi foeni cordi, quod erat poſtquam pabulum ad uſus regios jam collectum fuerat. 2. Cum igitur viderem *iſtas locuſtas* herbam in agris jam conſumſiſſe, dixi, ignoſce quaeſo, o Domine Jova, quis enim * ſervare Jacobum, jam quidem adeo exiguum, poteſt? 3. Tunc Jova exoratus, non fiet, inquit. 4. Deinde Jova mihi oſtendit, ſeſe ignem poenae loco advocaſſe. Qui cum abyſſum magnam et partem etiam *agrorum* vaſtaſſet, 5. dixi, deſine quaeſo, o Domine Jova, quis reſtituere Jacobum, jam quidem ſat tenuem, poteſt? 6. Et in eo quoque Jova conceſſit, non fiet, inquit. 7. Tandem vidi Dominum ſtantem ſuper muro ad perpendiculum exſtructo, et manu perpendiculum tenentem. 8. Tum ille, quid vides, inquit, Amos? Reſpondi, perpendiculum. Tum dominus: en jam res deciſa eſt de populo meo Iſraële, non amplius ei condonabo. 9. Vaſtabuntur loca iſta excelſa Iſacidarum, et ſacella Iſraëlitarum deſtruentur, domum vero Jerobeami gladio perſequar — — 10. Tum Amazias ſacerdos Bethelenſis miſit ad Jerobeamum Iſraëlitarum regem, eique indicavit, Amoſum apud populum ſeditionem excitare, verendum eſſe,

de diverſis incurſionibus Aſſyriorum, et vaſtationibus regno Iſraëlitico illatis. Prima quidem facta eſt a Phule, altera a Tiglatpileſere 2 Reg. XV, 19-29, tertia denique a Salmanaſſare, qui regni Iſraëlitici finem fecit.

esse, ne sermonibus ejus omnes ad rebellandum impellantur. 11. Dicere enim solere Amosum, gladio periturum esse Jerobeamum, Israëlitas vero e terra sua captivos abductum iri. 12. Ipsum vero Amosum ita est Amazias allocutus: Abi, o vates, fuge in terram Judaicam, ibi vive, ibi vaticinare. 13. Bethele vero noli amplius vaticinari, regis enim regiaeque domus sacellum est. 14. Ad haec Amosus Amaziae hunc in modum respondit: Non sum ego propheta, neque prophetae filius, sed pastor ego sum, *b*) colligens mora bati. 15. Jova vero me a grege avocavit, jussitque me apud populum suum, apud Israëlitas, vaticinari. 16. Jam igitur audi Jovae dicta. Tu quidem me vetas apud Israëlitas vaticinari et inter Isaaci posteros oracula fundere: 17. sed Jova propterea haec tibi dicit: Uxor tua in urbe stuprabitur, filii filiaeque tuae gladio interficientur, patria tua dividetur, tu in terra immunda morieris, Israëlitae e terra sua captivi abducentur.

SECTIO

b) בלס *ἅπαξ λεγόμενον* respondet Chaldaeorum בלש *perquirere, scrutari.* Syrus et Arabs verterunt *colligens*, Aquila *ἐρευνῶν*, cf. *Clodius* in Lexico Hebr. Select. — שִׁקְמִים non proprie sic dictos sycomoros, sed mora bati esse, *Hieronymus* notavit. vid. *Celsius* in Hierobot. P. I. p. 310. Sensus est: tenui victui ego adsuetus sum.

SECTIO X. CAPVT VIII

1. Porro aliquando Jova mihi oftendit caniftrum fructuum aeftivorum, 2. meque interrogavit, quid viderem? refpondi, caniftrum fructuum aeftivorum. Ad haec Jova: venit finis populo meo Ifraëli, non amplius ei condonabo. 3. Tunc palatii cantica in ejulatum mutabuntur, dicit Dominus Jova. Multa cadavera proftrata jacebunt, trifte ubique filentium regnabit. 4. Audite hoc, qui pauperes invaditis et miferos affligitis, 5. qui dicitis: quandonam novilunium praeteribit, ut annonam vendamus et fabbatum ut horrea aperiamus, ut imminuamus Epham, ut ficlum augeamus et lances dolofe pervertamus: 6. ut tenues argento et pauperes *a*) viliffimo pretio emamus, ut frumenti quifquilias vendamus. 7. Jurat Jova per illam ipfam Jacobitis conceffam magnitudinem: nunquam ego oblivifcar tot eorum fcelerum. 8. Sane propterea tota terra commovebitur, lugebunt omnes ejus incolae, ita *b*) ut tanquam Nilo univerfa terra inundetur, atque commota *c*) fubmergatur,

a) cf. Cap. II, 6.

b) Verba textus funt: וְעָלְתָה כָאֹר כֻּלָּהּ Verbum עלה non folum de *re* dicitur *quae* afcendit, fed etiam metonymice de re *in qua* aliquid afcendit, e. g. Ef. XXXIV, 13. Prov. XXIV, 31.

c) Celeb. *Schroederus* in Obfervatt. ad Orig. Hebr. pag. 95. exifti-

gatur, ſicut amne Aegypti. 9. Eo tempore *d*), inquit Dominus Jova, efficiam, ut ſol occidat in ipſa meridie, terraeque clara die tenebras inducam. 10. Mutabo feſta veſtra in luctum, et cantica veſtra in naenias, efficiam ut omnes veſtitu lugubri incedant et capita prae acerbo luctu tondeant, omnis omnino terra graviſſime dolebit, et poſtrema illius temporis pars longe erit triſtiſſima. 11. Futurum eſt, inquit Dominus Jova, ut famem terrae immittam, non tam famem panis et ſitim aquae, quam potius verbi divini audiendi.

12.

exiſtimat, variam lectionem a Maſorethis in hac voce notatam non diverſam eſſe quoad verborum ſignificationem. Nam Cetib נִשְׁקְהָ eſſe a verbo שָׁקָה quod ſic ſcriptum ſit pro נִשְׁקָהָה ; שָׁקַה vero reſpondere verbo in lectione marginali ſubſtituto שקע ut in aliis verbis ejusdem formae, v. c. גָּבַה et גָּבַע.

d) ſc. tempore deſtructionis regni Iſraëlitici et captivitatis — *ſol occidet*, et rel. His atque ſimilibus phraſibus inſignes rerum publicarum mutationes et everſiones indicari, ab interpretibus paſſim eſt annotatum. Supra tale exemplum adfuit Joel III, 4. et infra alia occurrent, v. c. Michae III, 6. Senſus igitur h. l. eſt: Tum, cum videbitur terra maxime florere, tota ejus gloria peribit. Quod ſane ſub Jerobeamo II. impletum eſt, ſub quo regnum Iſraëliticum florebat, 2 Reg. XIV, 25. Sed ſtatim poſt mortem ejus, filio Zacharia interfecto, res illius regni in alia omnia mutatae ſunt, cf. 2 Reg. XV.

12. Tunc ab uno mari ad alterum vagi errabunt, a ſeptentrione ad orientem diſcurrent verbum Dei quaerentes, nec invenient. 13. Tunc virgines formoſiſſimae et juvenes ſiti exanimabuntur. 14. Qui jurant per illud ipſum, quo Samaria culpam ſibi contraxit, et dicunt: ita vivat Deus tuus Dane, ita vivat * Deus tuus Berſebae! Cadent non amplius ſurrecturi!

SECTIO XI. CAPVT IX, 1-12

1. Vidi Dominum ſtantem ſuper ara. Tunc mihi dixit: percute limen ſuperius, ut poſtes commoveantur, eosque diffinde *ut ruant* in caput omnium *qui adſunt*, reliquos vero gladio interficiam, nemo effugiet, nemo evadet. 2. Quamvis vel ad inferos penetrarint, illinc quoque manus mea eos auferet; quamvis caelum ſcanderint, illinc eos detrudam; 3. quamvis in vertice Carmeli ſe abſconderint, eos inde perſcrutatus auferam; quamvis ab oculorum meorum conſpectu in fundo maris ſe abdiderint, jubebo ſerpentibus, ut eos ibi mordeant: 4. et, ſi ab hoſtibus captivi abducentur, ibi quoque, me ita jubente, gladio interficientur; ad perdendos eos, non adjuvandos, intentus ero. 5. Ille ego Dominus Jova, quo tangente terra diſſolvitur, omnesque ejus incolae ſumma triſtitia afficiuntur, aut tota tanquam Nilo inundatur et ſubmergitur, ut amne Aegypti. 6. Qui caelum ſibi paravit *a*) ut partem domus

a) Sciendum eſt in Oriente ſuperiores aedium contignationes prae-

mus fuae fuperiorem, fornicem vero in terra fundavit, qui convocat maris aquas, easque fuper terram effundit; Jova eft nomen ejus. 7. Nonne vos uti Aethiopes eftis, o Ifraëlitae! inquit Jova. Equidem vos ex Aegypto eduxi, fed Philiftaeos quoque ex Cappadocia et Syros ex Cyrene eduxi. 8. En ego in regnum iftud improbum converfus auferam illud e terrarum orbe, nec tamen ego prorfus illud, pofteros nimirum Jacobi, perdam, inquit Jova. 9. Jubebo, ut Ifraëlitae per omnes gentes agitentur, veluti vannus cum frumento agitatur, nec tamen granum in terram decidet. 10. Gladio peribunt omnes de populo meo improbi, qui negant fibi eventurum aut occurfurum effe malum. 11. Eo tempore reftaurabo tugurium Davidis collapfum, obfepiam ejus rupturas, diruta ejus erigam atque in ftatum priftinum redigam. 12. Tunc Edomitas fibi fubjicient, omnesque gentes nomen meum profitentes, inquit Jova, qui haec praeftabit.

SECTIO

praeftantiores haberi infima et propterea a patre familias inhabitari, infimam vero familiae aliisque ufibus effe deftinatam. Haec vero plerumque eft fornicata. Atque hanc fignificationem habet vocabulum hebraeum, quod h. l. legitur, אֲגֻדָּה quod, ut Arabicum إِجَاءٌ *fornicem* indicat firmae compaginis et ftructurae. v. *Golius* pag. 27. Jam intelligetur quam eleganter propheta comparet *caelum* cum parte fuperiore domus quam Deus inhabitet, cui *terram*, inferiorem fornicatam, opponit. vid. *Fabri* Archaeol. Hebr. pag. 422.

SECTIO XII. CAPVT IX, 13-15

13. Futurum eſt aliquando, inquit Jova, ut arator meſſorem et uvarum calcator ſatorem attingat. Stillabunt montes muſtum, et colles bonis omnibus circumfluent. 14. Captivos enim populi mei Iſraëlis reducam. Urbes devaſtatas reſtaurabunt et habitabunt: plantabunt vineas, earumque vinum bibent, hortos conſerent, eorumque fructibus veſcentur. 15. Atque hanc earum felicitatem conſtantem efficiam, ita ut non amplius e terra ſua, quam illis dedi, ejiciantur. Promittit hoc Jova eorum Deus.

OBADIAS

1. Vaticinium Obadjae: Haec dicit Dominus Jova de Edomitis: Ex ore Jovae accepimus, gentes miſſis legatis ſeſe mutuo ad bellum contra eos ſuſcipiendum exhortari. 2. En ego te omnium gentium minimam efficiam, ſummo te contemtui exponam. 3. Animi tui faſtus te decepit, et quoniam petras inhabitas, quae tibi *a*) aſylum praeſtant, et loca excelſa, neminem te in

a) חַגְוֵי — סֶלַע vulgo *fiſſurae petrarum*. Sed חֲגָוִים quod praeter hunc locum bis tantum occurrit, non eſſe *fiſſu-*

terram planam detrahere posse putas. 4. At enimvero, etiamsi ut aquila te evexeris, atque adeo inter stellas nidum tuum posueris, tamen inde ego te deturbabo, inquit Jova. 5. Si te fures, si nocturni grassatores invasissent, (o quam eris vastatus!) furati essent, quantum sibi sufficeret. Si te vindemiatores aggressi essent, reliquissent racemos *b*) — — 6. O quam pervestigati sunt Esavitae, et perquisita eorum latibula! 7. *c*) In exilium te dimittunt, foederati tui te deceperunt, tibi perniciosi fuerunt, qui amicitiam erga te simulabant, tui convictores insidias tibi struxerunt, quas nemo

fissuras, sed *asylum*, *refugium*, a verbo Arab. חגי *confugere*, docuit *Schultens* in Animadv. philol. ad h. l. et Ef. XIX, 17.

b) Deest Apodosis facile supplenda: Non ita tecum agent hostes tui, nihil omnino tibi relinquent, omnia secum auferent.

c) Hebr. *ad fines* sc. terrae tuae, *te mittent.* Quod per contextum nihil aliud indicare potest, quam ejectionem in exilium — — Ultimum membrum יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ difficile est propter vocabulum מָזוֹר, cui notio *fastidii*, quae vulgo h. l. substituitur, non satis apta videtur propter sequentem praepositionem תחת. Omnes interpretes antiquiores verterunt per *insidias*, aptissime quoad contextum. Quos ego secutus sum, quamquam ex usu linguae significationem probare non possum. Ultima verba אֵין תְּבוּנָה בּוֹ referenda sunt ad מזור.

nemo viderat. 8. Nimirum illo tempore auferam ex Idumaea ſapientes, et prudentiam e montibus Eſavitarum. 9. Pavebunt milites tui, o Teman, et ſic omnes Eſavini montis incolae exſcindentur. 10. *d*) Propter caedem et violentiam in conſanguineos tuos, Jacobi poſteros, pudore obrutus in perpetuum peribis. 11. Illo nimirum tempore tu ex adverſo ſtabas, cum alieni exercitum eorum captivum abducerent, cum peregrini Hieroſolymam occupaſſent et de ejus incolis ſortes jacerent, tu quoque de illis fuiſti. 12. Sed non laetari debebas ſpectanda calamitate tuorum conſanguineorum, neque gaudere de adverſa fortuna Judaeorum, neque adeo inſolenter te gerere, cum affligerentur. 13. Non debebas urbes populi mei invadere male jam afflicti, nec delectari hac adverſa ejus fortuna, nec manus immittere ejus opibus die illi exitioſo. 14. Non ſtare debebas ad viarum divortia, ut perderes eos, qui fuga evaſiſſent, aut ut ex illa pernicie ſuperſtites hoſti traderes. 15. Profecto inſtat dies judicii divini his gentibus omnibus; ut tu feciſti, ita tibi fiet, par pari capiti tuo referetur. 16. Quemadmodum enim vobis *e*) propter montem meum ſanctum e calice irae meae bi-

 ben-

d) Secundum receptam verſuum diſtinctionem מִקָּטֶל finit verſum nonum. Sed *οἱ ό*, Syrus, Arabs, Vulgatus cum eo verſum 10 incipiunt. Recte uti arbitror. Pleonaſmus eſſet vitioſus et phraſis inſolens *exſcindi occiſione*.

e) h. e. propter terram Judaicam a vobis afflictam — Idem di-

bendum fuit: ita ex eodem bibent gentes iſtae omnes. Adeo ut in nihilum redactae, perinde ſint ac ſi non fuiſſent. — — 17. Sionitae vero evadent, Deoque ſacri erunt, et Jacobitae ſedes ſuas reſtaurabunt. 18. Tunc Jacobi poſteri ignis erunt, et Joſephi genus flamma; Eſavi vero domus ſtipulae; has igitur cremabunt et ita conſument, ut de Eſavi domo nullus ſuperſit: Jova hoc minatur. 19. Ipſi vero occupabunt tractum meridionalem cum regione montana Eſavitarum, et tractum campeſtrem cum Philiſtaeorum regione; occupabunt terram Ephraimiticam et Samariticam, Benjaminiticam cum Gileaditide: 20. Iſtae, *inquam*, deportatae copiae Iſraëlitarum poſſidebunt, quidquid Chananaeorum fuit usque ad Sareptam; exules vero Hieroſolymitani ea, quae ſunt Sepharidis regionis, cum urbibus auſtralibus. 21. Tunc exi-

dicitur in hoc verſu, quod in praecedente, tropo tantum adhibito de calice Dei, quem ebibere gentes iſtae cogantur; quo poenas et judicia divina a prophetis indicari, vel tirones non ignorant. Nos retinuimus tropum in verſione intellectu non difficilem. Sed ſi quis malit verbis propriis tropice dicta enunciare, ita putem vertenda eſſe: Quemadmodum enim vos, propter terram meam a vobis vexatam, judiciorum meorum ſeveritatem experiemini: ita eandem magis adhuc ſentient gentes iſtae omnes; ita ut prorſus exſtirpentur. — Verbum לָעוּ non eſſe a לוּעַ *abſorbere*, ut vulgo putatur, ſed ab Arabico לעי *vanum*, *irritum eſſe*, probavit *Schultens* l. c. cf. Job. VI, 3. Prov. XXVI, 25.

existent in Sione salvatores, qui Esavitas plane sibi subjicient, Jovae vero erit regnum.

JONAS

CAPVT I

1. Jonae Amittai filio jussit Jova, 2. ut Niniven magnam illam urbem profectus, poenas divinas ei propter peccata gravissima minaretur. 3. At Jonas Jovam fugiens *a*) Tartessum ire contendit. Cum igitur Joppen venisset, navemque ibi offenderet, Tartessum petituram, soluto portorio eam conscendit, ut, Jovam fugiens, Tartessum veniret. 4. Sed Jova in mari tantum ventum concitavit, tanta cum tempestate, ut navis frangi periclitaretur. 5. Nautae igitur vehementer perterriti, suum quisque Deum invocarunt, et navigii levandi causa jacturam fecerunt. Jonas vero in partibus navis inferioribus ad somnum se composuerat gravi sopore

E 5 op-

a) *Tarschisch*, de quo multi multa, sed parum accurate scripserunt, Tartessum esse Hispaniae Baeticae, *Bochartus* ita probavit, ut dubium super hac quaestione non supersit, in Geogr. Lib. III. Cap. VII. p. 165. Cui multa lectu dignissima addidit Illustris *Michaëlis* in Spicilegio Geographiae Exterae Hebr. post Bochartum, pag. 82 seqq.

oppreſſus. 6. Nauclerus igitur eum acceſſit his verbis: quid dormis? ſurge, invoca Deum tuum, fortaſſe ſe nobis clementem exhibeat, ne pereamus. 7. Deinde alter alteri dixit; agite, ſortes jaciamus, ut intelligamus, ecquis tanti mali cauſa ſit. Quod cum feciſſent, ſors Jonam deſignavit. 8. Huic igitur dixerunt: indica nobis, cur tantum malum nobis evenit? quaenam ſunt tua negotia? unde venis? quaenam eſt patria tua? quinam populus? 9. Ad haec Jonas reſpondit, ſeſe Hebraeum eſſe, et Iovam Deum caeleſtem maris et terrae creatorem colere. 10. Cumque praeterea eis indicaſſet, ſeſe hujus Jovae conſpectum fugere, ſummo terrore homines perculſi ei dixerunt: cur hoc feciſti? 11. quid tibi faciemus, ut mare nobis placetur? mare enim magis magisque aeſtuabat. 12. Quibus ille: abjicite me in mare, ita enim vobis placabitur; novi enim, mea cauſa tantam in vos tempeſtatem ortam eſſe. 13. At homines operam dederunt, ut remigando appellerentur. Quod cum propter continuam maris tempeſtatem fieri non poſſet, 14. Jovam his verbis implorarunt: Quaeſumus te, Jova, ne propter caedem in hoc homine committendam pereamus, neve in nobis innocentis caedem ulciſcaris. Tu enim, o Jova, pro arbitratu tuo agis. 15. Tunc Jonam in mare abjecerunt; quo facto ſaevire deſiit. 16. Homines vero iſti, ſummo timore Jovam reveriti, ſacrificiis ei oblatis vota fecerunt.

CAPUT

CAPVT II

1. Extitit vero ex Jovae voluntate *a*) piscis ingens, qui Jonam deglutiret. 2. Cujus in ventre cum esset tres dies totidemque noctes, Jovam Deum suum ex piscis hujus visceribus hunc in modum precatus est: 3. Jovam in meis angustiis invoco, et me exaudit, ex ipsis inferis vociferor, et tu audis vocem meam. 4. Abjecisti quidem me in medium maris profundum, fluctus me obruunt, omnesque aquarum gurgites me opprimunt. 5. Equidem videor prorsus a te abjectus, sed tamen spero fore ut aliquando templum tuum sanctissimum iterum videam. 6. Aquae quidem me in summum vitae periculum inducunt; abyssus me conclusum tenet, alga implicata est capiti meo. 7. Ad imas montium radices detrusus sum, terrae vectes semper mihi videntur obstare, sed tu, o Jova mi Deus, ex illo interitu me extrahes. 8. Quando animus mihi deficit, tui recordor, atque etiam preces meae ad te ad templum tuum sanctum pervenient. 9. Qui vana idola colunt, felicitatis suae auctorem deserunt. 10. Ego vero cum gratiarum actione tibi sacrificabo et vota

a) De *ceto Jonae* vid. *Bochartus* in Hieroz. P. II. Cap. XII. pag. 742, qui asserit, piscem istum non fuisse cetum proprie dictum, quod hujus animalis fauces angustiores sunt, quam ut integrum possit hominem deglutire, sed *canem marinum Carcharias* dictum, quibus Oceanus abundat.

vota mea ſolvam, a Jova omnis ſalus venit. — — 11. Tum piſcis juſſu Dei Jonam in terram ejecit.

CAPVT III

1. Deinde Jova iterum Jonae juſſit, 2. ut Niniven magnam illam urbem proficiſceretur, ibique juſſa denuntiaret. 3. Jonas igitur ex Jovae mandato Niniven profectus eſt. (Erat vero Ninive urbs tantae magnitudinis, ut non niſi triduo ambiretur.) 4. In qua peragranda cum Jonas unum diem conſumſiſſet, denunciavit, poſt quadraginta dies Niniven everſum iri. 5. At Ninivitae fidem Deo habentes jejunium indixerunt, et ſummi aeque ac infimi veſtes lugubres induerunt. 6. Rex quoque, cum ei quod factum eſſet indicaretur, e ſolio ſuo ſurrexit, et depoſita veſte regali, centone amictus humi ſedit: 7. Atque ex ſuo et principum ſuorum decreto per urbem proclamari juſſit: ne homines, ne armenta et pecudes quidquam guſtarent, aut paſcerentur, aut aquam biberent: 8. *a*) cum homines,

a) Quod haec quoque ad edictum regium pertineant, ex verſu nono clarum eſt. LXX quidem interpretes hunc verſum accipiunt ut narrationem, de iis, quae Ninivitae ad Deum placandum feciſſent, et connectunt cum ſequenti per λεγοντες. Sed quanquam ſenſus hic non incommodus eſt, atque etiam verba hebraea eum admittunt, tamen quoniam illud אֹמְרִים quod ex verſione τῶν ὁ inferendum eſſet,

nes, tum pecudes, veſtitu lugubri induti, Deum vehementer implorarent, malos mores mutarent, atque ab omni violentia, quam hactenus exercuiſſent, abſtinerent: 9. fortaſſe Deus reconciliatus ſeſe contineret, et ab irae ſuae fervore retractus, eos non perderet. 10. Cum igitur Deus videret, quid agerent, quanto ſtudio pravam vitam emendarent, cohibuit ſeſe, atque ab illa poena, quam eis minatus fuerat, abſtinuit.

CAPVT IV

1. Jonae vero hoc vehementer diſplicuit, ita ut, ira commotus, 2. Deum hunc in modum oraret: o Jova! nempe id ipſum fuit, quod dicerem, cum adhuc in patria mea eſſem. Propterea etiam cupiebam ad illud vitandum, Tarteſſum aufugere! novi enim te eſſe benignum, miſericordem, longanimem, inſigni clementia, et in poenis inferendis continentem. 3. Aufer igitur a me, Jova, hanc animam; melius enim eſt, me mori, quam vivere. 4. Sed Jova negavit iram ejus juſtam eſſe — — 5. Tum Jonas urbe egreſſus conſedit verſus urbis orientem, et exſtructo ſibi tugurio ſub ejus umbra moratur, donec videret, quid urbi eſſet eventurum. 6. Succreſcere vero fecit Jo-

eſſet, nullus reliquorum interpretum legit, neque Codd. hebraeorum auctoritate probari poteſt, non eſt quod receptam lectionem in dubium vocemus.

Jova Deus *a*) ricinum, qui Jonae a se obtecto umbram praeberet, et a tempestatis incommodis defenderet. De hoc igitur ricino Jonas vehementer laetatus est. 7. Postridie vero sub aurorae ortum, Deo ita volente, vermis ricinum istum adeo laesit, ut exaresceret. 8. Cum deinde sol ortus esset, Deus ventum induxit ex oriente aestuosum. Tum sol Jonae caput ita feriit, ut animo deficeret et mori praeoptaret, mortem tali vita meliorem existimans. 9. Deus vero Jonae dixit: rectene propter ricinum irasceris? Recte, inquit ille, vehementer irascor. 10. Tum Jova: Tu quidem parcendum existimas ricino, quem nec elaborasti, nec nutriisti, qui una nocte ortus, una nocte periit. 11. Ego vero non parcerem Ninivae, tantae urbi, in qua sunt plus quam centum viginti millia hominum, qui nullum inter bonum et malum discrimen norunt, et tam multa pecora?

a) Vocabulum hebraicum קִיקָיוֹן cucurbitam notare, jam olim *Hieronymus* recte quidem, sed cum magna sua invidia negavit. Jam quidem a viris doctissimis satis evictum est, Kikajon neque cucurbitam, neque hederam esse, sed *ricinum*, sive eam plantam, quae Aegyptiis *Kiki*, Arabibus *Elkeroa* dicitur, et quae eo nomine insignienda sit, quod nomen latinum ei proprium non habemus, magna vero ei cum ricino similitudo intercedit. Vid. *Celsius* in Hierobot. P. II. pag. 273.

MICHA

MICHA

SECTIO I. CAPVT I

1. Temporibus Jothami, Achaſi, Hiskiae, regum Judaicorum, Micha Moraſchtaeus juſſu Dei haec contra Samariam et Hieroſolymam vaticinatus eſt: 2. Audite omnes populi, attende terra et ejus incolae! 3. Sit Dominus Jova teſtis contra vos, Dominus e templo ſuo ſancto. En Jova e loco ſuo egreſſus deſcendet, et conculcabit loca terrae excelſa. 4. Tunc montes ſub eo liqueſcent, ut cera igni admota, et valles findentur, ut aquae per declivia praecipitatae. 5. Haec vero omnia evenient propter peccata Jacobitarum, et propter Iſraëlitarum ſcelera. Quis eſt auctor peccati Jacobitarum, nonne Samaria? et quis eſt auctor * ſceleris Judaeorum, nonne Hieroſolyma? 6. Igitur redigam Samariam in rudus agreſte, in vinearum plantaria, et dejectis in vallem ejus lapidibus fundamenta ejus evertam. 7. Sculpta ejus ſimulacra contundentur, mercedes ejus meretriciae igni comburentur, et omnia ejus idola perdam. Ex mercede enim meretricia * collecta ſunt, et in mercedem meretriciam etiam redibunt. 8. Propterea ego lugens ejulabo, et ut veſte ſpoliatus nudus incedam, lugebo ut dracones, plan-

gam

gam ut ſtrûthiones. 9. Vulnus enim ejus eſt lethiferum, veniet quoque in Judaeam, pertinget usque ad portas populorium meorum, usque ad Hieroſolymam. 10. Nolite *a*) hoc Gathenſibus annunciare, aut fletum edere; Beth Ophrae in pulvere te voluta. 11. Abite, o Sapphirenſes, nudati et pudibundi! Non amplius exibunt Saanenſes. Luctus Bethaſelae vos privabit ejus hoſpitio; 12. dolent ob bonum amiſſum Marothenſes, poena enim divina pertingit usque ad portas Hieroſolymae. 13. Junge currum equis velocibus, o Lachiſch, tu enim puellae Sioni peccandi principium fuiſti, Iſraëlitarum ſcelera apud te reperiuntur. 14. Juri

a) Inſignis eſt hic locus usque ad finem Capitis propter Paronomaſias cumulatas. Ad ſtili elegantiam uſum hujus figurae lingua hebraea vivente relatum eſſe, multa exempla in aliis prophetis paſſim obvia docent, et a philologis et interpretibus obſervatum eſt. Hic quidem locus unicus eſt, quantum ſcio, in quo haec figura per tot verſus eſt continuata. Sed perit illa elegantia omnis et neceſſario perire debet in verſione, nec niſi a linguae perito ſentiri poteſt et dijudicari. Quod iudicium haud ſcio an faveat affectatae illi elegantiae, cui occidentales linguae ne quidem magnum pretium ſtatuunt. Nec tamen usque eo iniquum eſſe debet, ut reprehendat ſcriptores hebraeos ſuae linguae elegantiam ſectantes. Ita quidem modeſte judicat de hujus figurae uſu et pretio Illuſtris *Michaëlis* in notis ad *Lowthum* de S. Poëſi Hebraeorum, Nota 76. pag. 290, cujus judicio et ego omni ex parte aſſentior.

Juri tuo in Gatham renunciabis, domus Achsibenses spem fallent regum Israëlitarum. 15. Adducam tibi heredem, o Maresa, juxta Adullam occidet gloria Israëlis. 16. Fac tibi calvitiem, et tonde te propter filios tuos tibi adeo dilectos, dilata calvitiem tuam, ut aquila, nam captivi a te abierunt.

SECTIO II. CAPVT II

1. Vae his qui prava cudunt consilia et mala machinantur in cubilibus suis, quae primo mane patrant, quoniam possunt. 2. Qui, quos agros, quas domos concupivere, eripiunt et auferunt, qui alios cum suis domibus et patrimoniis opprimunt. 3. Propterea haec dicit Jova istis hominibus: En ego vobis tantum poenarum jugum imponam, cui colla vestra non poteritis subtrahere, nec erecti incedere. Ista tempora erunt tristissima. 4. * Eodem illo tempore de vobis proverbium erit, immo lamentabiles naeniae audientur: perditi sumus, inquient, immo prorsus vastati, terra popularium nostrorum in alios translata est, nec est, qui suscipiat reddere nobis agros nostros divisos. 5. Sane non erit, qui terram vestram vobis in conventu publico sorte distribuat. — — 6. *a*) Nolite nos reprehendere,

a) Reprehendit propheta profanos istos homines, qui vetabant prophetis munere suo fungi. Sed verbum נטף, quod

dere, dicunt isti nos reprehendentes; At enim vero, etiamsi talia non amplius vobis dicantur, tamen eveniet illa ignominiosa calamitas. 7. * At, instat domus Jacob, an desiit Deus esse longanimis et ignoscens? an talem se olim gessit? Sane ego, *inquit Deus*, benignum me praebeo iis, qui boni sunt et probe vivunt. 8. Sed populus meus jam pridem animum hostilem prodit, vestibus spoliant, qui tuto, vt victores e bello reduces, iter faciunt. 9. Mulieres *viduas* populi mei ex sedibus suis, quae eis levamentum aliquod praebebant, ejiciunt; earumque infantes privant bonis suis nunquam recuperandis. 10. Igitur et vos surgite et abite, non potest haec terra vobis ulteriorem securitatem praebere insigni adeo corruptione polluta. 11. Sane *b*) si quis vanus et ventosus hariolus promittit, se pro vino et temeto vaticinari velle, is est vates huic populo

quod in specie de prophetarum sermonibus dicitur, ut Amos VII, 16. coll. vers. 11, in I. et IV. Conjugatione apud Arabes significat etiam *accusare*, *reprehendere;* quod sane faciebant veri Dei prophetae adversus impios istos homines loquentes. Atque haec significatio elegantem sensum facit: *Nolite nos reprehendere*, *dicunt isti nos reprehendentes.* *Symmachus* quidem ita vertit: μὴ ἐπιτιμᾶτε. ἐὰν ἐπιτιμήσητε, οὐκ ἐπιτιμῶντες οὐ κωλύει καταισχυμμός.

b) לוּ non semper optative, sed et conditionate dicitur: — אַטִּיף לְךָ לַיַּיִן וְלַשֵּׁכָר sunt verba mendacis istius prophetae, cf. III, 5.

pulo gratus et acceptus. — — 12. *c*) Colligam ego vos Jacobitas omnes, et Iſraëlitarum reliquias congregabo, eosque una collocabo, uti oves * in ovili ſuo, ut gregem in caula ſua, magnum prae multitudine ſua ſtrepitum edentes. 13. Praecedet eos eorum vindex, illi vero victores tuto in urbibus ſuis recuperatis degent, ducet eos eorum rex, ipſo Jova praeeunte.

SECTIO III. CAPVT III, 1-5

1. Alio tempore haec dixi: Audite quaeſo principes Jacobitarum et Iſraëlitarum gubernatores: Veſtrum quidem eſſet, jus recte exercere; 2. Sed bonum exoſi malum amatis, pelle eis detracta carnem adeo ab eorum oſſibus deſecatis. 3. Carnem, inquam, populi mei co- me-

c) Plerique interpretes hunc et ſequentem verſum ut comminationem explicant de abductione in captivitatem; mihi vero potius promiſſionem de reductione videntur continere. Verba enim קבץ et אסף ſemper in bonam partem dicuntur, uti et ipſa ſimilitudo de grege congregando. Neque difficilis videri debet connexio cum antecedentibus. Nam in verſ. 10. minatus fuerat propheta abductionem e terra ſua in alienam; his vero minis prophetae fere ſemper ſtatim ſubnectere ſolent promiſſionem reditus aliquando futuri. At dicat aliquis: verſus undecimus hanc connexionem interrumpit. Sane, fateor, me malle hunc verſum poſt ſextum, quam poſt decimum legere. Sed deficiente auctoritate, qua hanc defendere trajectionem poſſim, non auſim aliquid definire.

meditis, cumque deglubitis et offibus diffectis ea * uti carnis frufta divifa in ollam vel ahenum ingeritis: 4. Sed fiet aliquando ut me invocetis, tunc vero vos non exaudiam, gratiam meam vobis eo tempore fubtraham, cum tanta fuerit veftra impietas.

SECTIO IV. CAPVT III, 5-8

5. Haec dicit Jova prophetis deceptoribus populi mei, qui, dum illis datur quod edant, omnia profpera praedicunt, fed fi quis ifta erga eos non eft liberalitate, huic bellum indicunt. 6. Nox vos opprimet propter ifta vaticinia, et tenebrae propter iftas divinationes veftras — Sol occidet iftis prophetis, et dies illis obfcurabitur. 7. Vates ifti erubefcent, et pudore fuffundentur ifti divinatores, ore cooperto omnes incedent, quum nihil eorum quae praedixerant eventu comprobetur. 8. Ego vero virtute et fpiritu Dei repletus fum; neque prudentia mihi neque conftantia deeft, ut Jacobitas fcelerum et Ifraëlitas peccatorum fuorum convincam.

SECTIO V. CAPVT III, 9-12

9. Audite hoc Jacobitarum principes et Ifraëlitarum gubernatores, qui abhorretis ab eo quod juftum eft, atque omnem aequitatem pervertitis: 10. Sion quidem et Hierofolyma ex opibus vi atque oppreffione pauperum partis extruuntur; 11. Principes eorum in jure dicundo mu-

munerum rationem habent, et ſacerdotes mercedis in docendo, et prophetae pro pecunia vaticinantur; atque tamen magnam erga Deum fiduciam prae ſe ferunt. Nonne, inquiunt, Jova inter nos verſatur? nullum nobis malum eveniet. 12. Propter iſta vero ſcelera veſtra Sion ita vaſtabitur, ut tanquam ager arari poſſit: Hieroſolyma ita evertetur, ut tantum rudera ejus ſuperſint, in monte vero, ubi templum exſtructum eſt, ſilva ſuccreſcet.

SECTIO VI. CAPVT IV

1. Tandem vero aliquando futurum eſt, ut mons templi Jovae ſtabiliatur in vertice montium; omnibusque collibus ſit ſublimior, gentibus ad eum confluentibus. 2. Immo multae gentes ſeſe mutuo excitabunt, et dicent: agite aſcendamus ad montem Jovae et ad aedem Dei Jacobitarum, ut nos legem ſuam doceat, ad quam deinde vitam noſtram inſtituamus; (ex Sione enim lex innoteſcet, et edicta Jovae ex Hieroſolymis). 3. Is enim in multas gentes regnabit, gentes potentes easque remotas ad ſuam diſciplinam formabit. Tunc cudent ex gladiis vomeres, et ex haſtis falces, gens gentem non infeſtabit, nec bellum amplius diſcent. 4. Degent quisque ſub vite et ficu ſua, terrente nemine. Haec vero Jova omnipotens promittit. 5. Omnes quidem aliae gentes ſuum quaeque Deum colunt, nos vero Jovam Deum nunquam non colendum veneramur. 6. Illo tempore, inquit Jova, colligam afflictos et diſſipatos et

a me punitos congregabo. 7. Efficiam, ut illi afflicti superstites sint, et ex illis hic illic dissipatis gens existat valida, cujus rex sit Jova in monte Sion perpetuus. 8. Et tu turris Eder, * ignobilis in regno Sionitico, ad te redibit dominatus pristinus regnumque Hierosolymitanum. — — 9. *a*) Jam vero cur tales querelas et clamores lugubres edis? an putas te sine rege esse? an nullum habes consiliarium, quod adeo vehementer ut mulier pariens doles? 10. Sed dole modo, et vehementius commoveare, puella Sion, tanquam pariens; mox enim urbe egressa terram alienam coles, nempe usque ad Babylonem venies. Ibi vero liberaberis, ibi vindicabit te Jova ex hostium tuorum potestate. 11. Etenim mox convenient contra te gentes multae, polluamus Sionem, inquient, atque his ejus miseriis illudamus. 12. Sed istae Jovae decreta ignorant, nec ejus intelligunt consilium — — *b*) Congregabit eas uti manipulos in area.

a) Alloquitur propheta veluti praesens populum in exilio lugentem statumque suum deplorantem.

b) Quod nempe Deus eis tantum usus fuerat ut instrumentis ad populum suum castigandum — In sequenti promissione de gloriosa vindicta, quam populus de hostibus suis sumere debebat, observent lectores tropos admodum diversos, quibus propheta de populo loquitur, dum ad eum ut mulierem sermonem vertit, sive potius continuat et tamen talia praedicata ei tribuit, quae conveniunt bovi trituranti. Occasionem huic comparationi dederant verba, quibus

area. 13. Age, tritura eos, o puella Sion, cornu tuum ferreum efficiam, et ungulas tuas aeneas, comminues gentes multas. Jovae * devovebis, quod illae avare corraserant, earum facultates totius terrarum orbis domino consecrabis. 14. * Ita tu quoque exscinderis, quae multos exscidisti, quae nos obsedisti, quae nos obsedisti et principes nostros admodum contumeliose tractasti.

SECTIO VII. CAPVT V

1. Tu quidem Bethlehem *a*) Ephrata minor es, quam ut Judaeae praefecturis annumerari possis, sed ex te ortum suum habebit Israëlitarum dominus; *b*) antiquissi-

bus hanc promissionem inceperat: Deum tanquam agricolam gentes, quae populum suum afflixerant, ut manipulos in area dispositurum esse, quo triturentur. Hanc imaginem perquam aptam severae vindictae describendae propheta etiam ad populum transfert, et tamen eum ut virginem alloquitur. Talia sibi indulgent poëtae orientales, ex suae linguae usu, non ex nostro dijudicandi. Cf. supra dicta ad Hos. XIII, 13.

a) Supple הִיא *quae et Ephrata dicitur*, cf. Genes. XXXV, 19.

b) Quanquam plerique interpretes primam hujus Capitis partem literaliter de Messia agere existimant, tamen me aliter sentire fateor. Etenim ex toto contextu clare apparet, sermonem esse de temporibus post reditum ex captivitate, et de securitate, quam populus sub duce aliquo sit habiturus.

quiſſima erit origine, ab aeternis temporibus. 2. [illegible]rum quidem eſt, tradet eos (*Iſraëlitas nempe Deus Chal-daeis*) *c*) usque ad tempus anxie exſpectatae liberatio-nis, ſed *tunc d*) de contribulibus ejus ſuperſtites rever-tentur cum reliquis Iſraëlitis. 3. Ille vero aſſidue re-get ſuum populum, Jova Deo ſuo ipſum roborante et vi-

rus. Is vero alius eſſe non poteſt, quam ille ipſe, de quo in primo verſu ſermo eſt. Ad hunc enim referendum eſt affixum τοῦ אֶחָיו in verſu 2, nec non verba עמד et רעה, quae alias prorſus non haberent ſubjectum, cum de Meſſia intelligi non poſſint. Igitur ego quidem *Grotio* aſſentior, qui in verſu 1. literaliter Serubabelis ex familia Davidis antiquiſſima originem indicari putat; in ſenſu vero myſtico, quem dicunt, aut ſublimiori, locum nativitatis Meſſiae. Neque vereor, ne quem haec explicatio offendat, cum conſtet, Serubabelem typum Meſſiae fuiſſe. Neque evertitur Judaicorum doctorum hujus loci interpretatio Matth. II, 6; nam nec illi dicunt, quo ſenſu hoc vaticinium de Meſſia explicent, literaliter an typice?

c) In textu hebraeo eſt עַד־עֵת יוֹלֵדָה יָלָדָה *usque ad tempus, quo parturiens pariet.* Mihi quidem *Grotius* optime videtur tropum horum verborum intellexiſſe atque explicaſſe ex Cap. IV, 9 10. Ibi propheta dolores Iſraëlitarum ob captivitatem comparaverat parturigini; hoc loco liberationem partui comparat. Perſpicuitatis cauſa in verſione tropum cum verbis propriis mutavi.

d) Qui de tribu Juda et Benjamin ſuperſtites erunt, revertentur cum illis, qui ex reliquis tribubus ſeſe illis aſſociabunt.

vires concedente, ut quiete vivi poſſit; magnam enim nominis famam et celebritatem conſequetur. 4. Pacem et ſecuritatem praeſtabit. Si Aſſyrii terram noſtram invadere et arces noſtras denuo aggredi auſi fuerint, non deerunt *e*) nobis adverſus eos defenſores et auxiliatores, 5. qui Aſſyrios armis doment et ipſis Babyloniis bellum inferant, et ſic tutos nos praeſtabunt ab Aſſyriis, ne terram noſtram invadere aut fines noſtros poſſint infeſtare. — — 6. Illae igitur Jacobitarum reliquiae, *ex Aſſyria reduces*, ſpectantibus populis multis erunt ſicuti ros a Jova demiſſus, ut pluviae tenues ſuper herbam, quae non hominum opera aut ſtudio veniunt. 7. Illae, *inquam*, Jacobitarum reliquiae gentibus multisque nationibus erunt, quod leo animalibus ſilveſtribus, aut leo catulus pecorum gregi, in quem graſſatur, quem conterit et rapit, defendente nemine.

f) SECTIO VIII. CAPVT V, 8 - 14

8. Tuos quidem adverſarios aggredi eosque omnes ex-

e) Verba textus ſic habent: וַהֲקֵמֹנוּ עָלָיו שִׁבְעָה רֹעִים וּשְׁמֹנָה נְסִיכֵי אָדָם *ſuſcitabimus adverſus eos*, nempe Aſſyrios, *ſeptem paſtores et octo principes.* Numerus certus pro incerto poſitus eſt. Et quoniam populus ſiſtitur jam redux factus ex captivitate, paſtores et principes non poſſunt eſſe alii, niſi duces et gubernatores, quos inde ab illo tempore habuit.

f) Hic locus usque ad finem Capitis Apoſtrophe eſt ad Babylo-

exſcindere ſoles. 9. Illo vero tempore, dicit Jova, ego exſcindam equos tuos, tuosque currus deſtruam. 10. Evertam oppida terrae tuae, et diruam urbes tuas munitas. 11. Auferam ex te praeſtigias, nec amplius magi apud te reperientur. 12. Exſcindam ſculpta ſimulacra et ſtatuas tuas, non amplius adorabis opera iſta a te fabricata. 13. Lucos tuos deſtruam, perdam urbes tuas. 14. Hanc ego ardente ira mea ultionem ſumam de gentibus, quae obedire renuent.

SECTIO IX. CAPVT VI

1. Audite, quae Jova dicit: Age, expone montibus litem, audiant colles a te dicenda: 2. Audite montes et perennia terrae fundamenta litem Jovae. Litem habet Jova cum ſuo populo, et cum Iſraëlitis contendet: 3. Mi popule! quid tibi feci? aut quanam in re tibi moleſtus fui? proferas, ſi quid habes. 4. Immo vero te ex Aegypto eduxi, ex duriſſima ſervitute te redemi, duces tibi dedi Moſen et Aaronem et Miriam. 5. Recordare, quaeſo, mi popule, quid conſilii contra te inierit Balakus Moabitarum rex, et quid ei reſponderit Bileamus

lonios directa, quibus propheta deſtructionem imperii praedicit. Ad Iſraëlitas non niſi admodum coacte transferri poteſt. Sed praeter contextum favent etiam huic explicationi loci paralleli in Jeremia, ubi ſimiles comminationes contra Babylonios leguntur: Jer. L, 30 ſeqq. LI, 21 ſeqq.

mus Beoris filius? *a*) *Recordare eorum omnium*, quae inde a Sittim usque ad Gilgalem tibi evenerint, ut intelligas meam erga te benevolentiam — — 6. *b*) Quomodo ego compaream coram Jova? Genua flectam coram Deo altissimo. An cum holocaustis, cum vitulis anniculis comparendum mihi est? 7. Num delectabitur Jova arietum millibus * aut myriadibus fluviorum olei? Num dare debeam filium meum primogenitum victimam peccati mei, fructum ventris mei animae meae piaculum? — — 8. Indicatum tibi est, o homo! quid bonum sit, et quid Jova a te requirat. Nempe aequitatis studium, pietatis amorem, et animum Dei tui reve-

a) Repetendum est זְכֹר *memor sis*, sc. eorum quae tibi feci s. quae tibi evenerunt — *Sittim* erat ipse ille locus, in quo fornicari populus cum Moabitis et Midianitis incepit ex pessimo Bileami consilio, Num. XXV, 1. *Gilgal* vero ille locus erat, ubi populus castra posuerat, postquam terram promissam erat ingressus, Jos. IV, 20. Complectitur igitur illud temporis intervallum maxima Dei beneficia; nempe debellationem Sichonis et Ogi regis Basanis, liberationem a pessimo Bileami consilio, transitum per Jordanum, expugnationem Hierichuntis et totius terrae promissae.

b) In hoc versu et sequenti incipit locus elegans, in quo populus a propheta introducitur interloquens per modum dialogi. Culpam negare non audet, poenitentiam promittit, sed hypocriticam, modo sacrificia offert, et diligentem rituum externorum observationem, sed de vera conversione, de vitae emendatione nihil dicit — Respondet propheta in versu 8.

verentem. 9. Vox Jovae ad urbem clamat, (qui ſapit, nomen tuum reveretur,) audite poenam vobis infligendam, et qui eam vobis minatur. 10. Nonne adhuc ſunt in domo impii theſauri improbe parti et deteſtabilis iſta menſurae imminutio? 11. Num quis probus aut pius eſſe poteſt, qui trutinam improbam habet? aut in crumena pondus doloſum? 12. Sed iſtius urbis *cives* divites *hujus generis* iniquitatem committunt, et incolae ejus mentiuntur et fraudes nectunt. — — 13. Igitur ego vos ita percutiam, ut vos infirmos reddam, immo propter peccata veſtra perdam. 14. Comedetis, ſed non ſatiabimini, fames vos urgebit. Conabimini veſtros ex iſtis periculis ſervare, ſed non evadent, et, ſi quis forte evaſerit, hunc gladio perimam. 15. Vos ſeminabitis, ſed non metetis, vos calcabitis olivas, nec ungemini oleo, et muſtum *calcabitis*, nec bibetis vinum. — 16. Etenim diligenter obſervari ſolent praecepta Omri, et poſterorum Achabi facta omnia horumque inſtituta illi ſectantur. Propterea ego iſtam urbem prorſus vaſtabo, incolas ejus ſibilandos exponam, vosque *divites* inprimis hoc populi mei probrum feretis.

a) SECTIO X. CAPVT VII, 1-7

1. Ah me miſerum! accidit mihi, quod fit in colligendis frugibus, aut in racematione poſt vindemiam;

a) Deplorat propheta corruptum temporum ſuorum ſtatum.

am, non supereſt botrus, quem comedam, non ficus praeſtantior, quam appetam. 2. Pii non superſunt, probi non reperiuntur, omnes ad caedes patrandas inſidiantur, alter alterius interitum machinatur. 3. Manus ad malum paratas habent, * non ad bonum. Princeps munera poſcit, judex ex eo quod accepit judicat, magnates pravas animi cogitationes libere produnt et conjunctis viribus exſequuntur. 4. Bonus inter eos ſimilis eſt ſpinae ſcorpii, et probus * inter eosdem pejor eſt ſepi ſpinoſa. Tempus judicii divini, quod tui tibi prophetae praedixerunt, poena tua adventat, mox ſumma ſequetur mentis perturbatio. 5. Ne credatis amicis, ne confidatis familiaribus, ne uxori quidem arcana tua patefacias. 6. Filius patrem vilipendit, filia matri adverſatur, nurus ſocrui, et patri familias inimici ſunt ejus domeſtici.

b) SECTIO XI. CAPVT VII, 7-20

7. Ego vero Jovam reſpiciam, exſpectabo Deum, a quo ſalus mea venit, Deus meus me exaudiet. 8. Noli de me laetari, *c*) o mihi inimica! quamvis ceci-

b) Erigit ſe propheta et conſolatur ſpe meliorum temporum.

c) Sub *inimica* propheta Chaldaeos intelligit, quos per Apoſtrophen alloquitur ſub perſona populi Judaici abducti in captivitatem, inde ab hoc verſu usque ad verſum undecimum.

ciderim, surgam; quamvis in tenebris sedeam, Jova mea lux est. 9. Iram Jovae feram, nam contra eum peccavi; donec causam meam cognoscat, litemque meam disceptet. Res meas iterum prosperas faciet, ut de bonitate ejus laetari possim. 10. Quod cum mea inimica viderit, pudore suffundetur, illa, quae negabat Jovam Deum meum mihi adesse; videbo eam pedibus conculcatam, ut lutum platearum — — 11. *d*) Tempus veniet, quo muri tui restituentur; tempus, quo *e*) statuta ista minus valebunt. 12. Tempore illo confluent ad te homines ex Assyria et Aegypti urbibus, ab Aegypto usque ad Euphraten, a mari ad mare, a monte ad montem. 13. *f*) Antea vero terra haec cum habitatoribus suis vastabitur, prouti moribus suis commeruerunt. 14. *g*) Pasce popu-

d) Invertit propheta sermonem ad populum Israëliticum, quem ut foeminam alloquitur.

e) h. e. ritus et mores peregrinarum gentium, inter quas adhuc vixistis, quorum statuta propterea vobis imitanda et observanda fuerunt. Ita חק etiam supra dicebatur VI, 16.

f) Antequam vero hae promissiones impleantur, terra haec vastabitur etc. Alii hunc versum de Chaldaeorum terra intelligunt: *illa vero terra vastabitur*. Priorem sensum praefero propter membrum posterius.

g) Sunt preces prophetae ad Deum directae, ad quas Deus versu

pulum tuum pedo tuo, pasce gregem tuum solitarie degentem in locis silvosis, in arvis amoenissimis; pascatur, uti olim, in Basane et Gileaditide — — 15. Mira illis ostendam, quemadmodum tum cum ex Aegypto egressi essent — — 16. Videbunt hoc gentes, atque intelligent se sua potentia nihil posse efficere: manum ori imponent, aures eorum obsurdescent: 17. Lingent pulverem, uti serpentes: uti terrae reptilia, pavebunt in suis carceribus; Jovam Deum nostrum timebunt, eumque reverebuntur — — 18. Quis est Deus tui similis, qui culpae ignoscis et peccatum condonas reliquis a te electis? Non semper iram tuam retinebis, nam benignitate delectaris. 19. Nostrum iterum misertus delebis peccata nostra, abjicies in fundum maris delicta nostra omnia. 20. Fidem praestabis Jacobitis, promissa illa adeo benigna Abrahamo data, et quae deinde majoribus nostris jurejurando interposito denuo confirmasti.

versu 15. respondet; propheta vero versf. 16. et 17. fiduciam suam his Dei promissionibus testatur, et versf. 18. 19. 20. egregio epiphonemate Dei benignitatem celebrante concludit.

NAHVM

a) NAHUM

CAPVT I

1. Sententia adverſus Niniven. Vaticinium Nahumi Elkoſchaei. 2. Deus aemulus eſt, et ultor Jova. Ultor Jova eſt, graviter iraſcitur, ultionem ſumit de adverſariis ſuis, et injuriae memor eſt in hoſtes ſuos. 3. Jova, ad iram tardus, et viribus magnus, impunem neminem eſſe ſinit. Jova incedit in procella et tempeſtate. Ei nubes ſunt pulvis pedum. 4. Mare increpat et areſacit, omnia flumina valet exſiccare. Languet Baſan et Carmelus, languet Libani viriditas. 5. Montes per eum commoventur, colles diſſolvuntur, et

a) In hunc et ſequentem prophetam exſtat Commentarius parum quidem notus, ſed dignus ex mea ſententia qui legatur, cum auctor ejus viam ingreſſus ſit, ad removendas difficultates ſubinde obvias, tutiſſimam. Nempe hiſtoria duce multa prophetae obſcurius dicta diſtincte explicavit. Titulus libri eſt: *Kalinsky* Vaticinia *Chabacuci* et *Nachumi*, item nonnulla Jeſaiae, Micheae et Ezechielis oracula, obſervatt. hiſtorico-philologicis ex hiſtoria Diodori Siculi circa res Sardanapali illuſtrata etc. Vratislaviae MDCCXLVIII. In verborum et phraſium difficiliorum explicatione mihi quidem non ſemper ſatisfecit, ſed illis locis, in quibus propheta de rebus geſtis aut gerendis loquitur, lucem accendit ex hiſtoriae monumentis non contemnendam.

et tremit ejus adventu tellus, orbis et omnes ejus incolae. 6. Saevitiam ejus quis ſuſtineat? et quis, ira ejus ardente, conſiſtat? Bilis ejus ſicuti ignis * liquat omnia et petrae ab eo deſtruuntur. 7. Bonus eſt Jova, praeſidium tempore adverſo, curam gerit eorum, qui ad eum confugiunt. 8. Ingruente inundatione tollet * qui ei reſiſtere audent, et adverſarios ſuos perſequetur tenebris. 9. Quid contra Jovam machinamini? eam perniciem inducet, *b*) ut calamitas iteranda non ſit; 10. * Funditus deſtruentur, pro ebrietate ſua temulenti erunt, abſumentur ut ſtipula arida. 11. Ex te egreſſus *eſt*, qui mala in Deum machinabatur, conſiliarius peſſimus — — 12. *c*) Haec dicit Jova: ſi integri manſiſ-

b) Nonnulli interpretes verba hebraica לֹא תָקוּם פַּעֲמַיִם צָרָה ſic vertunt: *non ſurges altera vice adverſaria*, et de duplici Ninives expugnatione explicant. Sed neque vocabulum פעמים hanc admittit interpretationem, neque contextus ei favet. Sermo continuatur in numero plurali etiam in ſequenti verſu de eodem ſubjecto, quod ſecundum illam explicationem in his verbis mutatur et ſub alio ſchemate ſiſtitur.

c) Verſus eſt admodum difficilis propter breviloquentiam, ex qua ſine dubio etiam, ut recentiorum, ita et antiquiorum interpretum explicationes tantopere diverſae venerunt. Quoniam igitur ex illis nihil certi de diverſa lectione colligi poteſt, receptam textus hebraei lectionem ſecutus ſum. Formula praemiſſa, *haec dicit Jova*, aliud ſubjectum, quod pro-

fiſſent, potentes quoque manſiſſent. Jam vero, *cum aliter ſe res habeat*, imminuti ſunt et ſublati. Attamen quanquam te afflixi, tamen non te affligam amplius. 13. Jam enim jugum ejus tibi impoſitum frangam, et vincula tua abrumpam — *d*) 14. De te vero Jova ſtatuit, ut tui nominis memoria pereat. Ex templo Dei tui exſcindam omnia ſculpta et fuſa ſimulacra, ſepultus jacebis omnium contemtui expoſitus.

CAPVT

propheta alloquitur, indigitat, quod populus Judaicus eſſe videtur, cui praedicata hujus et ſequentis verſus bene conveniunt. Nimirum cauſa immiſſae per Aſſyrios afflictionis indicatur, adjuncta mox ſecuturae liberationis promiſſione: Si Judaei probi et integri manſiſſent, quales ſub Hiskia fuerunt, manſiſſent etiam potentes et validi ad reſiſtendum hoſtibus ſuis: Jam vero (וְכֵן) quoniam ſub Manaſſe rege impio ab illa integritate ſua receſſerunt, (נָגֹזּוּ) attonſi ſunt, h. e. vires eorum ab Aſſyriis imminutae et debilitatae ſunt. עבר vel in ſpecie de Manaſſe in captivitatem abducto, vel in genere etiam de populo poteſt accipi. Adjuncta promiſſio non habet difficultatem, et ſimiles phraſes in ſimilibus locis obviae ſunt. Mutatio numeri et perſonae nemini, qui prophetarum ſtilum novit, durior videbitur. Idem ſermonis ſubjectum manet, alloquitur tantum propheta populum ut foeminam.

d) Convertit propheta ſermonem iterum ad Aſſyrios, et in ſpecie ad regem, quod ex mutatione generis foeminini in maſculinum colligo.

CAPVT II

1. *a*) En venit ſuper montes laetus nuntius, pacis exſpectandae. Age Juda tua feſta, ſolve tua vota. Etenim non amplius in te graſſabitur nequam. Totus exciſus eſt. 2. Depopulator te invaſerat. Jam ipſe obſidione premitur. Speculare viam, confirma latera, auge vires admodum. 3. Jova enim *b*) auferet injuriam Jacobo aeque ac Iſraëli illatam, ſiquidem praedones utrumque exhauſerant *c*) palmitesque eorum corruperant — *d*) 4. Clypei heroum ejus rubent: milites coccino induti.

a) Verſu 1-4. eſt laeta prophetae acclamatio ad Judaeos directa, qua eos conſolatur propter injuriam ab Aſſyriis acceptam, dum bellum ab Arbace Sardanapalo inferendum praedicit.

b) Hunc ſenſum verborum hebraeorum כִּי שָׁא יְהוָֹה אֶת גְּאוֹן יַעֲקוֹב כִּגְאוֹן יִשְׂרָאֵל LXX interpretes fecerunt, dum vertunt: διότι ἀπέστρεψε Κύριος τὴν ὕβριν Ἰακὼβ, καθὼς ὕβριν τοῦ Ἰσραήλ: qui ſenſus neque a verborum ſignificatione, neque a contexto alienus videtur. Syrus, Chaldaeus et plerique interpretes recentiores ſic: Reddit Jova Jacobo gloriam ſ. dignitatem ſuam, ut et Iſraëli. Sed tunc legendum eſt הֵשִׁיב, nec facile doceri poteſt, quomodo utrique regno Judae et Iſraëli priſtina reddita ſit dignitas, per illam regni Aſſyriaci deſtructionem.

c) Primores populi in captivitatem abducti.

d) Verſu 4. 5. 6. deſcriptio eſt apparatus bellici ab utraque parte cum Medorum tum Ninivitarum.

duti. Currus falcati inſtar ignis fulgent tempore pugnae: haſtae jam agitantur. 5. Per vicos furunt currus: per plateas diſcurſitant. Aſpectus eorum eſt ſicuti facium, ut fulgura diſcurrunt. 6. Recordatur *rex Ninives* ſuorum nobilium, impingunt incedendo, properant ad murum, parata eſt teſtudo — — 7. *e*) Portae fluminum apertae ſunt, *f*) palatium diſſolvitur. 8. *g*) Regina quoque abducta rogum aſcendere cogitur, pediſſe-

e) Verſu 7 · 14. deſcribitur ipſa urbis expugnatio. *Portae fluminum* ſunt aditus ex Tigridis inundatione, per quam murus ad viginti fere ſtadia dejectus eſt; qui portis comparantur, quod viam aperuerunt oppugnatoribus, qua urbem intrare potuerunt.

f) Non inundatione eadem, ſed vi flammarum palatium regium deſtructum eſt. Nam pyra illa, qua Sardanapalus ſe ſuosque vivos combuſſit, per quindecim dies arſit.

g) Quid ſignificet הֻצַּב, quod in textu hebraeo legitur, de eo magnus eſt cum antiquiorum tum recentiorum interpretum diſſenſus. Equidem ſecutus ſum in verſione Chaldaei interpretis ſententiam, quae eſt etiam multorum aliorum cum Judaeorum tum Chriſtianorum. Sed non ignoro, ex uſu linguae hanc vocabuli הֻצַּב ſignificationem probari non poſſe. Nam quod regina ita dicatur, quia adſtat (נִצָּבָה) ad dextram regis, ſecundum Pſ. XLV, 10; haec a Kimchio allata multisque probata ratio mihi quidem nihili videtur. Sed praedicata, quae vix alii ſubjecto melius conveniunt, quam reginae, atque implementum, quod ex

dissequae ejus uti columbae *h*) gemunt, pectora sua tundentes. 9. Ninive similis erat piscinae aquarum inde ab antiquissimis temporibus. Jam fugiunt illae aquae. Consistite! consistite! Sed nemo respicit. 10. Diripite argentum, diripite aurum. Immensa est divitiarum copia. Pretiosissima quaeque elegantissimae supellectilis. 11. Prorsus direpta, depopulata et exinanita est. Corda mollescunt, genua labant. Dolore vehementissimo excruciantur; omnium facies pallorem contrahunt — — 12. *i*) Ubi est leonum lustrum, eorumque pascua, quo se leo, leaena et leoninus catulus recipiebant, nemine deterrente? 13. Leo quantum satis erat suis catulis rapiebat, leaenisque suis strangulabat, replebat antra et lustra sua rapta praeda. 14. En ego in te ferar, inquit Jova omnipotens, igni incendam * cubile tuum. Leunculi tui gladio peribunt, exscindam e terra rapinam tuam. Non amplius * fama tuorum facinorum audietur.

ex historia doceri potest, probabilem reddunt explicationem, meliore non suppetente. Cf. *Kalinsky* l. c. pag. 265.

h) נהג h. l. gemere q. suspiria ducere. Cf. *Schultens* in Animadverss. philol. ad h. l.

i) Sub hoc schemate praedicit propheta arcis regiae excidium, quae spoliis ex direptione aliarum gentium coacervandis inservierat, atque interitum Sardanapali et familiae ejus. Placet enim cum *Kalinskio* de his potius quam de urbe Ninives hunc locum intelligere, quia in priori oppugnatione urbs nondum deleta est, sed arx modo regia.

CAPVT III a)

1. Heu urbem sanguinariam, totam mendacem, rapina plenam, a violentia nunquam se abstinentem. 2. Auditur jam sonus scuticae et sonus actae rotae et equi quadrupedantis et quadrigae salientis. 3. Video equitem advenientem, gladium flammantem, hastam fulgentem, multos caesos, ingentem cadaverum vim infinitaque corpora, adeo ut in ea impingatur. 4. *Haec vero fient* propter tot libidines meretricis venustae maleficiis usae, *b*) quae gentes nationesque suis libidinibus et maleficiis vendidit. 5. En contra te insurgam, inquit Jova omnipotens. Retegam sinus vestium tuarum in faciem tuam et ostendam gentibus verenda tua et regnis obscoena tua. 6. Sordes in te conjiciam, ignominiose te tractabo et ut ostentui sis faciam: 7. Ita ut quicunque te viderit, te fugiat dicatque: periit Ninive, quis ejus vicem dolebit, unde tibi quaeram consolatores? 8. Tune praestantior es *c*) Diospoli ad flumina sita, at-

a) Novus sermo incipit, in quo propheta agit de expugnatione Ninives posteriore per Cyaxaren.

b) Assyrii multas alias gentes sibi per fraudulenta foedera subjecerant.

c) Sub אָמוֹן ־ נֹא quod in textu legitur, *Diospolin*, s. *Thebas* Aegyptiacas intelligendas esse, docuerunt *Bochartus* in Phaleg Lib. I. Cap. I. pag. 6. et *Petrus Zornius* in Historia et antiquitt. urbis No-Amon, insertis Opusculis ejus sa-

atquis circumdata, cujus munitio mare, cujus murus marinus. 9. Cujus robur Aethiopes erant, Aegyptii infiniti, Afri et Lybii erant ei auxiliantes. 10. Atque tamen ea captiva abiit in exilium, infantes ejus allifi funt paffim per plateas, de ejus nobilibus jacta fors eft, et optimates ejus catenis vincti. 11. Ita tu quoque *d*) fimilibus calamitatibus afflicta quaeres defenfionem ab hofte. 12. Omnes tuae munitiones ficus erunt cum fructibus primitivis, qui concuffi decidunt in os comefuri. 13. En milites tui foeminae funt, hoftibus tuis apertae funt portae terrae tuae, confumfit ignis tua repagula. 14. Hauri aquam qua in obfidione, uti poffis, confirma munitiones tuas, fubige coenum, calca lutum et repara fornacem laterariam —— 15. Tunc te ignis confumet, perdet te gladius, conficiet te ut bruchus. Efto tam copiofa quam bruchi, tam copiofa quam locuftae. 16. Sint mercatores tui ftellis caeleftibus numerofiores, uti locuftae fe diffundent et avolabunt. 17. Optimates tui funt ficuti locuftae, tuique prin-

facris, Tom. II. pag. 343. Factam effe hanc celeberrimae hujus urbis vaftationem ab ipfo illo Affarhaddone f. Sardanapalo, probavit *Kalinsky* l. c. pag. 89. et 278.

d) In textu hebraeo tropus eft inebriationis ex potu calicis divini, quo faepe prophetae utuntur ad gravitatem judiciorum divinorum defcribendam. Cf. Obadj. v. 16. et inprimis Jer. XXV, 15 feqq. Perfpicuitatis caufa h. l. tropus cum verbis propriis mutandus videbatur.

principes ut locuſtarum copia inſignis, quae, cum frigus eſt, haerent in ſepibus, orto ſole avolant, ita ut quo loco fuerint non appareat. 18. Dormitant paſtores tui, Rex Aſſyriae, *e*) quieti ſe dederunt tui nobiles, *f*) divagatur populus tuus per montes, nemine colligente.

e) Offenderunt interpretes nonnulli v. c. *Druſius*, *Cappellus* (in Notis philol. ad h. l.) in verbo יִשְׁכְּנוּ quod h. l. legitur, aliam ejus ſignificationem quam *habitandi* ignorantes. Legendum putarunt יִשְׁכְּבוּ, atque hanc lectionem partim parallelismo prioris membri נָמוּ רֹעֶיךָ partim auctoritate verſionis graecae, quae habet ἐκοίμησε, defenderunt. Sed bene habet. Neque LXX interpretum verſio favet huic lectioni, neque recepta lectio pugnat cum priori membro. Etenim שׁכן in primaria ſignificatione eſt *quieſcere*, ex qua ſecundaria *habitandi* venit. In libris Vet. Teſt. ſaepius obvia illa altera; nec tamen illa, quam primariam diximus, Hebraeis ignota fuit, cum plura ejus exempla inveniantur. Cf. *Lud. de Dieu* in Crit. S. ad Pſ. LXVIII, 19. et *Schultens* in Animadv. philol. ad h. l. Hic quidem ſub ſomno et quiete in h. l. *mortem* intelligendam eſſe negat, rationibus autem, uti mihi videtur, infirmis uſus. Cf. Pſ. LXXVI, 6. noſtro loco valde parallelus.

f) Omnes quos quidem inſpexi interpretes נָפֹשׁוּ quod h. l. in textu hebraeo legitur, deducunt a verbo פּוּשׁ; cum vero hujus ſignificationem, *abundantiae* nimirum, contextui parum aptam videant, illud פּוּשׁ pro פּוּץ poſitum eſſe ſtatuunt, per literarum ſimilium confuſionem. Sed recte, uti

gente. 19. Cladem irreparabilem accepisti, vulnus tuum est immedicabile. Quicunque de te audiunt, manus complodunt, quis enim a te non semper fuit lacessitus?

HABACUC

SECTIO I. CAPVT I, 1-4

1. Vaticinia ab Habacuco propheta prolata. 2. Quousque, o Jova, ad te clamabo non exaudientem? Conqueror apud te de injustitia, sed non succurris. 3. Cur permittis ut nil nisi iniquitatem videam? cur pateris injuriam committi? nihil nisi perniciem et oppressionem video, contenditur et litigatur. 4. Propterea etiam lex negligitur et bona caussa nunquam obtinet. Cum impius pium circumvenit, jus perverse dicitur.

uti arbitror, *Schultensius* l. c. hanc verborum permutationem negavit atque נבשו ἅπαξ λεγομένοις annumerandum esse docuit, in lingua vero Arabica saepe obvium iisdemque literis scriptum, cujus significatio propria etiam contextui optime conveniat. Nempe נבש Arabibus dicitur de grege sine pastore divagante. Exempla ex usu loquendi Arabico legi possunt l. c. Forma vero verbi נָבוֹשׁ eadem est quae in יָכוֹל et quibusdam aliis.

a) SECTIO II. CAPVT I, 5-11

5. Videte * perfidi et attendite et attoniti ſtupete, faciam enim veſtris temporibus aliquid, quod dictu vobis videatur incredibile. 6. En ego excitabo Chaldaeos, gentem fortem et velocem, late ſe per terrarum orbem diffundentem ad occupandas regiones alienas. 7. Horribilis eſt et terribilis, leges feret et edicta dabit pro libidine et arbitrio ſuo. 8. Equi ejus pardis ſunt velociores, viſu ſunt acutiores lupis veſpertinis, equites ejus *b*) ſuperbia exultant, veniunt e longinquo, advolant

a) Reſpondet Deus ad praecedentes prophetae querelas.

b) Verbum פוש quod praeter h. l. bis tantum legitur, ex linguis cognatis explicandum eſt, niſi malimus, quod ſane faciunt plerique interpretes, ſignificationem ejus ex contextu utcunque divinare. *Ludovicus* quidem *de Dieu* linguam Aethiopicam in ſubſidium vocavit, in qua פוש *ſanum eſſe* ſignificat, atque hunc ſignificatum h. l. et duobus aliis Jer. L, 11. et Maleachi III, 20. dum *ſanus* pro robuſto et valido dicatur, tribui poſſe judicavit. *Schultenſius* vero ex lingua Arabica contulit פאש *ſuperbire*, idque h. l. et duobus aliis ſupra citatis convenientiſſimum eſſe docuit, cui et ego aſſentior; neque minus in eo, quod פָּרָשָׁיו bis in textu obvium, primo per *equos*, deinde per *equites* vertendum ſit. Nam פרש utrumque ſignificare, *Lud. de Dieu* in Critica S. ad Eſ. XXII. et *Bochartus* in Hieroz. P. I. Lib. II. Cap. VI. pag. 98. probarunt. In ver-

lant uti aquila ad volandum properat. 9. Totus ille populus ad vim inferendam intentus eſt, * faciem ſuam verſus Orientem directam habet, congerit rapinam tanquam arenam. 10. Ipſe autem, *rex Aſſyriae Aſſarhaddon*, reges irridet et principes ludibrio habet, ridet omnes munitiones, aggere ſtructo capit eas. 11. Deinde vero omnes modeſtiae fines excedet et graviter delinquet, ſuae potentiae nimium confidens.

c) SECTIO III. CAPVT I, 12-17

12. Nonne tu ea aeternus ille, Jova Deus meus ſanctus? Non permittes ut omnino pereamus. Uſus eo (nempe rege Aſſyriae) es, o Jova, ad judicia tua exequenda, fundaſti eum tanquam rupem ad puniendum. 13. Puriores ſunt oculi tui, quam ut ſcelus ferant: non potes adſpicere iſtam crudelitatem. Quare ferres homines iſtos ſceleratos, et taceres impio ſe longe juſtiorem devorante? 14. Haberesne homines eodem loco quo piſces aut reptilia quae defenſorem non habent? 15. Omnes hamo ſuo trahit, cogit eos reti ſuo et colligit in ſagena ſua. Laetatur deinde et exultat, 16. ſa-

verſione vero prius illud פרשיו omiſi, quod ejus repetitio nimis otioſa videbatur.

c) Novae prophetae querelae propter calamitatem terrae Judaicae a Chaldaeis illatam, additis variis argumentis, quae Deum ad auxilium ferendum moveant.

ſacrificat reti ſuo et adolet ſagenae ſuae, quaſi per ea tantam potentiam ſit et divitias conſecutus. 17. Et tamen ille ſemper perget evacuare rete ſuum, gentesque ſine miſericordia occidere?

SECTIO IV. CAPVT II, 1-20

1. Sto ego in ſtatione mea et conſiſto in ſpecula expectans, quid mihi dicat et quid reſpondeam, *vel mihi*, *vel aliis*, ad illas dubitationes meas. 2. Tunc Jova mihi hunc in modum reſpondit: Scribe hoc vaticinium in tabulas, et quidem tam diſtincte, ut lector ſine mora legere poſſit. 3. Suo enim tempore implebitur illud vaticinium, tandem apparebit nec fallet: ſi moram fecerit, expecta, certiſſime veniet, non morabitur. 4. En *a*) vehementi timore agitatur, qui non

a) Omnibus aliis omiſſis, quae de hoc verſu, in cujus interpretatione viri docti tantopere diſſentiunt, dici poſſent, pauca tantum afferam, quae ad verſionis meae explicationem faciunt. 1) *Subjectum* mihi eſſe videtur עֻפְּלָה ad quod נַפְשׁוֹ ſupplendum eſt, quanquam prorſus *πλεοναζει* et de toto homine intelligendum. Sed propter genus foemininum in עפלה iſta ellipſis neceſſaria eſt. 2) *Praedicatum* eſt: לֹא יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ in quo אשר deeſt. 3) עפל proprie ſignificat *tumere* et de rebus aeſtu interiori commotis et tumentibus dicitur; deinde transfertur ad affectus animi vehementiores. Huic opponitur τὸ ישר

non animo eſt bene compoſitus, ſed pius propter illam fidem ſuam ejus implementum videbit — — 5. *b*) Nimirum vinum perdet virum iſtum ſuperbum, in illo ſtatu ſuo non permanebit. Is cujus appetitus eſt ſicuti inferni aut ſicuti mortis inſatiabilis, qui omnes ad ſe gentes cogit omnesque ad ſe nationes congregat. 6. At enimvero illae ipſae *gentes et nationes* omnes eum irridebunt et dicteriis et ſannis excipient. Heu! inquient, hic eſt ille, qui coacervabat, ſed ad breve modo tempus, quae ſua non erant, qui caducas divitias ſibi tantopere multiplicabat — — 7. Immo mox ſurgent, qui te mordeant; expergiſcent, qui te vexent, a quibus diripiaris. 8. Etenim tu ſpoliaſti gentes multas, illae igitur te viciſſim ſpoliabunt, propter caedes plurimas hominum, propter

ישר quod *ſtratum* et *complanatum* ſignificat. De his vocibus cf. Cel. *Schroederus* in Obſervatt. ſelectis ad Orig. Hebr. pag. 63. 4) Poſterius verſus membrum explicat prius. Homo pius, qui fidem habet verbo Dei ejusque promiſſionibus, opponitur איש עֹפֶל atque ei אֲשֶׁר בּוֹ לֹא יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ hoc eſt ei, qui variis animi commotionibus agitatur, nec habet mentem quietam et tranquillam: quae periphraſis eſt hominis dubitantis et timentis ſibi et aliis, ſive hominis increduli, cui, uti diximus, propheta in poſteriori membro *credentem*, *fidem habentem divinis promiſſionibus* opponit.

b) Incipit illud vaticinium, de quo propheta in antecedentibus verſibus dixerat.

propter direptionem terrarum et urbium omniumque in iis habitantium. 9. Vae lucro inhianti, sibi suisque perniciosо, qui in sublimi nidum suum ponebat, ut tutus esset ab omni mali impetu. 10. Male consuluisti domui tuae, perdendo gentes multas tibi ipse perniciem intulisti. 11. Nam lapis ex muro clamat, et contignatio contra te testatur. 12. Vae illi qui urbem caedibus exstruit, qui civitatem sceleribus condit. 13. Haec vero Jova omnipotens minatur: *c*) gentes laborant in eo quod igne consumetur, et nationes fatigantur in eo, quod in nihilum redigetur. 14. Ex quo totus terrarum orbis Jovae majestatem cognoscet, uti profunda maris aqua teguntur. — — *d*) 15. Vae tibi qui alios potare faciebus et lagenas tuas propinando inebriabas, ut pudenda eorum adspicere posses. 16. Plus infamiae quam gloriae tibi erit; jam tu quoque bibe et denudare. Vertatur super te calix dextrae divinae et vomitus ignominiosus sequatur illam tuam gloriam. 17. Eadem violentia, quam in Liba-

c) Intelligitur vastatio et combustio arcis regiae et ipsius urbis Ninives tantis sumtibus exstructae. Similes phrases Jeremias de Babylonis destructione adhibuit Cap. LI, 58. Cf. *Kalinsky* l. c.

d) Allegorice haec sunt intelligenda, de perfidia Chaldaeorum, qui foederibus alliciebant populos, quos deinde ignominiose tractabant. Cf. Nahum III, 5. ubi similes phrases de eadem re, et Jer. XXV, 27.

Libanum exercuisti, te quoque obruit, et ista ferarum vastatio * te quoque terrebit, propter caedes plurimas hominum, propter direptionem terrae *Israëliticae*, urbium omniumque incolarum. — — 18. *e*) Quid prodest sculptum simulacrum, quod faber fecit, aut fusum idolum, quod mendacium docet? Atque tamen spem ponit opifex in opere suo, quamvis muta fecerit simulacra. 19. O stultum hominem! qui ligno dicit, expergiscere, surge, lapidi tacenti. Num is oracula edet? Auro quidem et argento est obductus, sed nulla vita est in ipso. 20. At Jova in templo suo sanctissimo habitat, revereatur eum universus terrarum orbis.

SECTIO V. CAPVT III

1. Preces Habacuci prophetae *a*) ad modos odarum canendae — — 2. O Jova, audivi quod dixisti, et timeo.

e) Docet propheta vanam esse spem quam Chaldaei in idolis suis ponerent, frustra ab his auxilium aut defensionem expectari.

a) In vertendis verbis עַל שִׁגְיֹנוֹת interpretes antiquiores et recentiores in duas fere partes abeunt. Alii ex originatione vocabulum שִׁגְיֹנוֹת verterunt. Sic ex antiquis Aquila, Symmachus et quinta edit. ἐπὶ ἀγνοημάτων. Theodotion: ὑπὲρ τῶν ἑκουσιασμῶν. Vulgatus: pro *ignorantiis*. Quibus ego quoque olim accessi atque ex significatione verbi שגה de-

timeo. Perfice, o Jova, illud opus tuum intra illud tempus, plane intra illud tempus appareat, te, quamvis iratum, tamen iterum misereri. 3. *b*) Deus

defecit, *desideratus est*, substantivum שִׁגָּיוֹן *defectum*, *indigentiam* derivaram et argumento carminis non absimilem sensum horum verborum putaram: *pro avertenda calamitate.* —— Sed jam magis inclino ad partes eorum interpretum, qui vocabulum illud ad poesin Hebraeorum referunt et modos vel numeros indicari putant, ad quos hoc carmen vel compositum vel canendum fuerit. Quae sententia illustrari potest ex lingua syriaca, in qua סְגִיוֹנְיָא *cantiones* indicat, vid. *Castelli* Lex. Hept. sub h. v. quod nostro שגינות omni ex parte respondere videtur. Syrus interpres, cujus explicatio h. l. magni esset momenti, omittit haec verba, ut similes Psalmorum titulos in sua versione. οἱ ὁ in Cod. Vat. habent: μετὰ ᾠδῆς. Arabs: *in modum cantici.* Videntur eodem sensu hoc vocabulum accepisse. —— Optabile est ut Excell. *Eichhorn* inscriptionibus carminum hebraicorum eam lucem ex Syriacis accendat, qua illos ex his illustrari posse verissime judicavit in praefatione pag. 32. ad *Jones* Commentarios de poesi asiatica.

b) Duae partes hujus cantici possunt constitui. In priori loquitur propheta de interitu regni Chaldaici, in posteriori de vastatione quam Chaldaei antea terrae judaicae essent illaturi. Illa igitur respicit revelationem posteriorem Cap. II, haec priorem Cap. I, 5 seqq. Propheta nimirum laetus adhuc admiratur, quod modo a Deo audierat, futuram aliquando regni chaldaici eversionem, rogat ut Deus hanc pro-

us ex Themane venit, Sanctus de monte Paran; tegit caelum ejus majestas, gloria ejus totum terrarum orbem implet. 4. Splendet ut sol, radios scintillantes emittit, absconditam suam potentiam patefacit.

promissionem in salutem populi sui velit implere, vers. 2. Atque jam certus de illo eventu, describit quomodo Deus illud sit effecturus. Utitur vero imagine poetica, qua et alii vates sacri utuntur, si divinum auxilium in defensione aut salute populo judaico praestita celebrare volunt. Nimirum fingit Deum appariturum in tempestate aliqua horribili, inter fulgura et tonitrua conjuncta cum vehementi terrae motu, imbrium et aquarum effusione et inundatione: Quam imaginem sumere solent et vividius effingere poetae sacri ab illa magnifica Dei apparitione in monte Sinai. Hanc igitur descriptionem ornat noster usque ad vers. 13, in quo videtur esse apodosis: simili nempe potentia irresistibili Deum pugnaturum esse adversus Chaldaeos, hostes istos crudeles populi Israelitici, vers. 13. 14. 15. — — Sed jam meminit divinus vates prioris oraculi Cap. I, 5-11. in quo tristem a Chaldaeis terrae judaicae vastationem inferendam praedixerat. Ejus vero summo cum animi dolore recordatur, inprimis cum sciat implementum ejus non adeo esse remotum, vers. 16. Attamen solatur se spe meliorum temporum, vers. 17. 18. — — Dedit hanc, uti mihi quidem videtur, non ineptam hujus carminis dispositionem Auctor Anonymus libelli qui anno superiore octonis prodiit sub titulo: *Habakuk vates olim Hebraeus, inprimis ipsius Hymnus denuo illustratus:* cui et alia nonnulla in explicatione verborum debeo, de quibus infra.

cit. 5. Peſtis eum praecedit, *c*) aves voraces ſequuntur. 6. *d*) Gradum ſiſtit — — terram concutit: aſpicit gentes et diſſipat eas, montes ſempiterni finduntur, colles antiqui ſubſidunt, ruinas aeternas infert.

c) Scilicet ad cadavera occiſorum hoſtium devoranda. Nam רֶשֶׁף neque prunam, neque fulmina ſignificare, quod vulgo in Lexicis dicitur, ſed *avem voracem*, plane demonſtravit Illuſtris *Michaëlis* in libro germanice ſcripto, cui titulum fecit: *Beurtheilung der Mittel, die ausgeſtorbene Hebr. Sprache zu verſtehen*, pag. 298 ſeqq.

d) Fingit divinus vates, Deum in pompa illa terribili, qua eum proceſſiſſe dixerat, ſubſiſtere — — Hinc deſcribit effectus, quos illa mora producat: יְמֹדֶד אֶרֶץ Notio *metiendi*, quae eſt verbi מדד, contexto huic parum apta eſt. Sed מוּד a quo noſtrum ימדד aeque commode derivari poteſt, in lingua Arabica ماد eſt *agitare*, *commovere*, quae notio h. l. aptiſſima eſt. Deus gradum ſiſtens, terram concutit, quod idem de apparitione Sinaitica dicitur. — — רָאָה *aſpicit*, ſc. iratus, *gentes*. Cujus aſpectus iterum ſunt horrendi effectus: montes finduntur, colles deſidunt — — הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ Neque horum verborum ſignificatio frequentior ſenſum aptum offert. Commode igitur laudatus Anonymus in l. c. ſignificationem ſubſtantivi הליכה arabicam, *exitium ingens*, *everſio*, linguae hebraicae reſtituit, quae huic ignota eſſe non potuit, quod verbum הלך *perire* aliquoties obvium eſt. Hinc vix dubitem הֲלִיכוֹת עוֹלָם *vaſtationes ſaeculi* h. l. indicare tales everſiones et deſtructiones, quarum indicia poſt multa ſaecula adhuc conſpiciantur.

ſert. 7. *e*) Metuunt ſibi Cuſchaeorum tabernacula, contremiſcunt tentoria Midianitarum. 8. *f*) Sic fluminibus, o Jova, iraſceris! ſic ira tua in fluvios ſaevit! ſic adverſus mare indignatio tua, quando equis veheris tuis curribusque *g*) per ſpatia ampliſſima! 9. *h*) Hac cataracta ſuſpectum reddis arcum tuum teſtem

e) תַּחַת אָוֶן *ſub dolore* (nam אָוֶן aeque ac אוֹן *dolorem, moleſtiam* indicat) *video tentoria Cuſchaeorum*, h. e. vehementer dolent ſibique metuunt.

f) ה cui in ſequentibus membris אִם reſpondet, non eſt interrogativum, ſed affirmativum, quam ſignificationem alias quoque nonnunquam habet, vid. *Lud. de Dieu* in Critica S. ad h. l.

g) יְשׁוּעָה ex primaria ſignificatione verbi ישע *ſpatii ampli*, de qua *Schultenſius* in Orig. Tom. I. p. 16 ſeqq.

h) Hanc loci difficillimi explicationem debeo Auctori Doctiſſimo l. c. Qui nempe עֶרְיָה confert cum Arab. عَرْوِيٌ *imbrium vehemens effuſio* (*Golius* pag. 1568.) quem nos dicimus *einen Wolkenbruch*, תְּעוֹר cum عار (ſic enim legendum eſt ſine dubio, non عار *opprobrio affecit* etc.) *fruſtratus eſt, repulit petentem et expectantem*, *Golius* pag. 1667. —— קֶשֶׁת h. l. non eſt arcus militaris, ſed arcus caeleſtis ſ. iris, qui eo quoque nomine venit Geneſ. VIII, 13. 18. —— שְׁבֻעוֹת eſt jusjurandum, quod h. l. ſynecdochice pro ſigno ſanctionis dicitur — tandem מַטּוֹת eſt participium in Hiphil

ftem promiffionis, fluminibus terram fcindis. 10. Vident te montes et contremifcunt, aquarum gurgites erumpunt, abyffus refonat, undis in altum fublatis. 11. Sol et luna in ftatione fua fubfiftunt, lucent fagittae tuae, fplendent fulgura tanquam tela a te vibrata. 12. Iratus terram pervadis, gentes conteris indignabundus — — 13. *i*) Sic egrederis in falutem populi tui, in falutem tibi confecrati. Percutis principem domus impiae, funditus eam evertis. 14. *k*) Diris devoves caput pagorum f. metropolin per prin·

phil a נטה *declinare* et אֹמֶר *promiffio*, ut Pf. LXVIII, 12. Hac grammatica verborum interpretatione conftituta Vir Doctiff. fic παράφράζει textum hebraeum: Cataractis caelitus erumpentibus ignominia afficis arcum tuum, (pro quo malim ex fignificatione verbi citati fubftituere: fpem fruftraris, quam ex arcu tuo confpecto concipimus) hoc fignum fanctionis, quod demittit h. e. in oculorum fenfus cadere finit promiffionem olim Noacho datam — — Vel me non monente quisque intelliget, quam apta fit haec explicatio contexto fermoni et facro poeta digna.

i) Apodofis incipit praecedentis defcriptionis poeticae. — — מְשִׁיחַ quod τῷ עַמְּךָ refpondet, per oppofitionem debet effe populus Judaicus, quem ut Deo facrum, poeta vocat, *unctum Dei*.

k) Equidem nolim morofius defendere lectionem textus hebraei receptam, quae fane magnis laborare difficultatibus videtur. Sed cum neque ex antiquis verfionibus, haud parum

principes ejus, qui inſtar turbinis me invadebant, ut me diſpergerent, atque exultabant conficere pauperem in obſcuro latentem. 15. *l*) Equis tuis vectus per

 ma-

rum quidem a textu hebraeo diverſis, nec tamen inter ſe conſentientibus, lectio magis probabilis exſculpi poſſit, tutius utique videtur acquieſcere in lectione recepta. Verſio quam dedi hiſtoriae luce ſufficienter poteſt illuſtrari. Nimirum ſermo eſt de Arbace Medorum, et Beleſi Babyloniorum ſatrapis, qui a Sardanapalo Aſſyriorum rege defecerant et Niniven oppugnabant. Hi vocantur מַטִּים ab inſigni principatus ſui. Homines enim, non baculos, intelligendos eſſe, apparet ex praedicato יִסְעֲרוּ ad quod אשר ſupplendum eſt, *qui turbinis inſtar invaſerant Judaeos.* Per hos igitur מטים Deus dicitur נקב vel *perforaſſe* h. e. dejeciſſe muros urbis Ninives, vel ex altera verbi ſignificatione *maledixiſſe* h. e. devoviſſe ſ. deſtructioni addixiſſe. Supereſt ראשׁ פְּרָזָיו de quo maxime dubitatur. Sed cum פְּרָז hebraice *pagum* eſſe certum ſit, *caput pagorum* principem ſ. primarium pagum notare analogiae ſimilium denominationum non repugnat. Niniven vero propheta ſic videtur nominaſſe propter amplitudinem ſuam, propter hortos et loca non habitata ab hominibus, quanquam caeterum urbs erat moenibus inſtructa et munita. Affixum τοῦ פְּרָזָיו uti etiam τοῦ מַטָּיו referendum eſt ad ראשׁ in verſu praecedenti, ad principem familiae impiae, qui eſt Sardanapalus. Reliqua hujus verſus non habent difficultatem. Innuit propheta, dignum eſſe Aſſyriae regem hac poena, cujus duces populares ſuos tantis malis affeciſſent.

l) Hic quoque verſus ex hiſtoria admodum perſpicue poteſt illu-

mare, per molem aquarum multarum — — 16. *Sed propter illa*, quae audio, intime doleo, trementia labia vocem intercipiunt, ita afficior, tanquam si ossa mea tabe arrosa essent, ut consistere non possim, quia video me nullis precibus avertere istam calamitatem posse; ascensuram esse gentem *Chaldaeam quae* nos depopulabitur. 17. Quamvis ficus non floreat, nec sit proventus in vineis, quamvis olea spem mentiatur, nec arva frugem ferant, quamvis pecus ex caulis auferatur, nec supersit in stabulis armentum; 18. Tamen ego per Jovam exultabo, laetabor de Deo salutis meae auctore. 19. Jova Dominus est robur meum, *m*) dabit mihi pedes cervinos, meque in loca excelsa escendere juvabit, * ut meis carminibus eum laudare possim.

illustrari. Tigridis nempe inundatione factum est, ut magna muri pars dejiceretur, per cujus ruinas Arbaces cum militibus suis irrumperet et sic urbem expugnaret. Quem eventum sacer poeta non minus vere quam eleganter Deo tribuit atque eadem imagine poetica, qua antea usus est, exornat. Cf. *Kalinsky* in libro laudato pag. 20 seqq. et 225.

m) Remoto tropo sensus est: efficiet ut ego ista pericula evadam, meque in tuto loco loco collocatum servabit,

ZEPHANIA

ZEPHANIA

SECTIO I. CAPVT I

1. Zephanjae, (qui fuit filius Cuschi, nepos Gedaljae, pronepos Amarjae et abnepos Hiskiae,) Josia Ammonis filio in Juda regnante, Jova haec dixit:
2. Omnia omnino ego auferam de terra, inquit Jova; 3. Auferam homines et bestias, auferam aves et pisces, ruinas adeo cum ipsis impiis; perdam ego omnes hujus terrae incolas, inquit Jova. 4. Manu mea contra Judaeam et contra omnes cives Hierosolymitanos extenta exscindam ex isto loco Baalis *a*) reliquias, omnem sacrificulorum memoriam atque etiam sacerdotum delebo. 5. Praeterea etiam eos, qui in tectis suis astra caeli adorant et qui me quidem colunt, sed non per me solum, sed et per Molochum jurant. 6. Eos quoque qui me contemnunt, qui me non quaerunt aut curant. — — 7. Revereamini Dominum Jovam, instat Jovae dies! paravit sacrificium suisque invitatis indixit. 8. In quo sacrificii die ego Jova animadvertam in principes et in regis filios et in omnes qui vestitu peregrino

 utun-

a) Quas pius rex Josias exstirpare non poterat, quanquam in cultu sacro emendando et restituenda unius Dei adoratione summum studium adhibuerat, 2 Reg. XXIII.

utuntur. 9. Animadvertam eo tempore in eos, qui *b*) limen transiliunt et qui dominorum suorum domos rapinis et fraudibus implent. 10. Eo tempore, inquit Jova, querula vox audietur *c*) a porta piscium et ejulatus *d*) a Mischna et ingens calamitas a collibus *urbis Hierosolymae*. 11. Ejulate *e*) Machtesae incolae: nam delebitur *f*) tota Cananaeorum gens, exscindentur omnes pecuniosi. 12. Eo tempore *g*) pervestigabo Hierosolymas diligentissime, atque animadvertam in eos qui *h*) secure vivunt sibique persuasum habent, me res humanas non curare. 13. Opes eorum diripientur, aedes vastabuntur; quas do-

b) Observantes nimirum cultum superstitiosum Dagonis Philistaeorum idoli, coll. 1 Sam. V, 5.

c) Cf. Nehem. III, 3.

d) Alia pars urbis, cujus et mentio fit 2 Reg. XXII, 14.

e) Fuit sine dubio locus hujus nominis Hierosolymae. Jonathan explicat: qui habitatis circa torrentem Kidron.

f) Est ambiguitas, quam propheta consilio videtur adhibuisse in nomine *Canaàn*, quod vel Cananitam, vel mercatorem significat, quia haec gens inprimis mercaturam exercebat. Innuere propheta volebat, istos mercatores Israëlitas similes esse impiis Cananitis ex justo Dei judicio ab ipsis Israëlitis deletis. Posterius membrum explicat prius.

g) In textu est: scrutabor lucernis Hierosolymas.

h) Secundum verba hebr. Qui concreti s. condensati sunt super faecibus suis. Cf. Jer. XLVIII, 11.

domos exſtruxerunt, non habitabunt; vinearum, quas conſeruerunt, vinum non bibent. 14. Inſtat ille magnus Jovae dies, inſtat, atque etiam valde appropérat terror illius diei; tunc etiam fortiſſimi *i*) anxie auxilium implorabunt. 15. Dies irae erit ille dies, dies anguſtiae et oppreſſionis, dies vaſtationis et deſtructionis, dies tenebrarum et caliginis, dies nebuloſus et ater. 16. Dies, quo tuba clangetur adverſus urbes munitas et excelſas turres. 17. Ad tantas homines redigam anguſtias, ut non magis quam caeci videant quo ſe vertant, nam contra me peccarunt. *k*) Sanguis eorum ut aqua effundetur, cadavera eorum ut ſtercus abjicientur. 18. Non poterit eos eorum argentum vel aurum ſervare; ab ira mea ſaeviente, ab ardente mea ira tota terra conſumetur, terribilem vaſtationem omnibus hujus terrae incolis inducet.

i) Verbum צרח quod praeter h. l. ſemel extat Jeſ. XLII, 13, non ſimpliciter eſſe *clamare*, ſed in ſpecie *auxilium implorare*, probavit ex uſu loquendi Arabico *Schultenſius* in Animadv. ad h. l. — שָׁם h. l. eſt adverbium temporis, ut ſupra Nahum. III, 15. et Pſ. XIV, 5.

k) Verba textus ita habent: et effundetur ſanguis eorum ut pulvis, et caro eorum ut ſtercus. Diſparitatem in conjunctione troporum adeo diverſorum, quam ſibi ſcriptores hebraei indulgent, in verſione latina non putavi eſſe exprimendam.

SECTIO II. CAPVT II, 1 - 7

1. Inquirite in vosmet ipsi, admodum diligenter inquirite, o gens nullius pudoris, 2. antequam decretum effectum suum sortiatur, (irruet vero ille dies tam cito quam palea a vento abripitur,) antequam vos invadat fervens Jovae ira, antequam in vos veniat judicium Dei irati. 3. Quaerite Jovam, vos mansueti, voluntati ejus obtemperantes, operam date justitiae et mansuetudini, fortasse servabimini, cum Deus punierit. 4. Gaza enim erit deserta et Ascalon vastata, Asdodenses clara luce captivi abigentur, et Ekron funditus evertetur. 5. Heu vos, tractus marini incolae, gens Crethaeorum, vobis haec Jova minatur, Cananitis et Philistaeis: Ita vos perdam, ut nemo vestrûm in terra ista supersit. 6. Tota illa regio maritima inserviet pastoriciarum caularum mansionibus, pecorumque septis. 7. In ea regione pascent, in Ascalonis domibus vespere cubabunt illi de gente Judaica, quos Jova Deus eorum ex captivitate reducet eorum misertus.

SECTIO III. CAPVT II, 8 - 15

8. Audivi ignominiam Moabitarum et convicia Ammonitarum, quibus populum meum proscideunt, cum terram ejus invaderent. 9. Propterea ita vivam, inquit Jova omnipotens Deus Israëlitarum; Moabitarum

rum et Ammonitarum terra Sodomae et Gomorrhae similis erit, senticeta, salinae et perpetua vastitas, a populi mei superstitibus diripienda et gentis meae residuis occupanda. 10. Id vero eis eveniet propter eorum insolentiam. Admodum enim ignominiose tractarunt populum Jovae omnipotentis. 11. Terribilem Jova in gentes istas vindictam exercebit, *a*) destruet omnia omnium istarum nationum idola, adorabunt eum omnes gentes, omnes *b*) exterorum

a) In textu hebraeo est רזה quod vulgo vertitur *macie conficiet*, h. e. paullatim et sensim perdet. Sed non satis apta h. l. videtur haec explicatio, quia non de judicio lento sermo est, sed de subitaneo, cum omnimodo exitio conjuncto. Igitur illud potius cum *Castello* in Lexico Heptaglotto pag. 3557. ex Arabica verbi significatione explicandum puto per *destruere*, *perdere*.

b) Quod אִיֵּי הַגּוֹיִם sint *Insulae gentium*, hactenus quidem creditum est ex testimonio antiquorum interpretum ob omnibus Lexicographis et Commentatoribus, quanquam hi subinde difficultatem sentirent, si docere debebant, quaenam in hoc vel illo loco gentium insulae essent intelligendae, et cur insularum potius, quam terrae continentis mentio fieret. Primus, quantum scio, in dubium vocavit hanc significationem Illustris *Michaëlis*. Argumenta, quibus sententiam suam probavit, legi possunt (nec legisse poenitebit) in ejus Spicilegio Geographiae exterae Hebraeorum post Bochartum pag. 131 seqq. Mihi quidem h. l. sufficit Etymologiam indicasse, quam Vir Celeberrimus de hac voce

rum regiones. — — 12. Vos quoque Cuſchaei,
gladio meo interficiemini. 13. Extendam manum
meam adverſus Septentrionem, perdam Aſſyriam, in
vaſtitatem redigam Niniven, in ſolitudinem aridam.
14. Ibi greges cubabunt, omnisque generis animalia
gregalia, pelicanus et hiſtrix in columnarum orna-
mentis pernoctabunt, clamores reſonabunt per fene-
ſtras, limina erunt vaſtata domibus cedrinis deſtru-
ctis. 15. Haec eſt urbs illa exultabunda, ſecure de-
gens, quae ſui ſimilem nullam eſſe gloriabatur — —
o quam eſt vaſtata! ſtabulum ferarum, ita ut qui
eam praeterit, mota manu ſibilet.

SECTIO IV. CAPVT III, 1-8

1. Vae civitati rebelli, contaminatae, opprimenti,
2. quae non vult obtemperare, nec diſciplinam ad-
mittere, quae Jovae non confidit, nec Deum ſuum
colit. 3. Principes ejus leones ſunt rugientes, judices
ejus lupi veſpertini, nihil praedae in poſterum diem
relinquentes. 4. Prophetae eorum leves, homines
perfidi, ſacerdotes ſacra profanant, legem perver-
tunt. 5. Norunt quidem Jovam, quam juſtus ſit,
quanto-

ce dedit. Nempe ab אור *hoſpitari*, *habitare*, quod adhuc in lingua Arabica ſupereſt, videtur ei formatum אִי, non *inſulam*, ſed *regionem habitatam* ſignificans. Hinc איי הגוים non ſunt *inſulae gentium*, ſed regiones a gentibus extra Palaeſtinam habitatae.

quantopere omnem iniquitatem abhorreat; quotidie fere suam voluntatem declarat, nihil intermittit, sed nesciunt isti contumaces erubescere. 6. Gentes perdidi, arces earum destruxi, vastavi earum vicos, ita ut nemo eo iter faceret, urbes eorum exscidi, ut nullus eis incola superesset. 7. Sperabam fore, ut tandem me timerent et disciplinam admitterent, ne et eorum terram perderem. Sed quanto magis in alios animadverteram, tanto magis illi perverse et inique egerunt. 8. Jam vero me expectate, inquit Jova, quo die ad praedandum veniam. Decrevi enim ego *a*) gentes colligere, regna congregare, ut in *b*) eos omnem irae meae furorem effundam; aestu enim indignationis meae tota *c*) haec terra consumetur.

SECTIO V. CAPVT III, 9 - 20

9. **P**ostea vero efficiam, ut gentes recte de me sentiant et loquantur, ut omnes me invocent et unanimi consensu colant; 10. E regionibus transfluvialibus Cuschaeorum cultores mei dispersi munera mihi afferent. 11. Illo tempore nihil committes, quorum te

a) Chaldaeos aliasque nationes foedere ei junctas.

b) Nempe Judaeos et Hierosolymitanos. Pronomen enim referendum est, non ad substantivum proxime praecedens, sed ad subjectum versus praecedentis.

c) Nempe Judaica, ut supra I, 18.

te pudere debet, quibus me olim offenderas. Tunc auferam ex te iſtos ſuperbos, nec amplius te efferes propter montem meum ſanctum. 12. Relinquam in te populum humilem et tenuem, mihi tamen fidentem. 13. Iſtae Iſraëlitarum reliquiae abſtinebunt ſe ab omni iniquitate, non mentientur, nec doloſe agent, propterea etiam felices vivent et alta pace fruentur —— 14. Exultate o Sionitae, jubilate o Iſraëlitae, laetamini et geſtite toto corde, o Hieroſolymitani! 15. Suſtulit enim Jova poenas veſtras, hoſtes veſtros removit, Rex Iſraëlitarum Jova inter vos verſatur, non eſt quod ullum malum timeatis. 16. Eo tempore dicetur Hieroſolymitanis, ne metuatis; et Sionitis, ne remiſſi fiatis. 17. Jova enim Deus veſter vobis aderit, potens ſervabit, vehementer de vobis laetabitur, * innovabit vos amore ſuo, geſtiet de vobis gaudio. 18. * Qui impediverunt dies veſtros feſtos, procul a vobis removi. Vae his qui vos probris affecerunt. 19. En ego perdam eos, qui vos affligent eo tempore, ſervabo male affectos, et diſperſos colligam. Efficiam, ut, ubicunque antea contemtui et ludibrio fueritis, celebre nomen conſequamini. 20. Eo igitur tempore vos * collectos reducam, vosque inter omnes gentes inſignes et celebres reddam, rebus veſtris in melius mutatis, vobis ipſis mirantibus, inquit Jova.

HAGGAEVS

HAGGAEVS

SECTIO I. CAPVT I

1. Anno ſecundo Darii regis, primo ſexti menſis die, Deus per Haggaeum prophetam ad Serubabelem Schealtielis filium Judaeorum principem atque ad Joſuam Jozadaki filium ſummum ſacerdotem ita locutus eſt: 2. Haec dicit Jova omnipotens: Iſte populus negat quidem tempus veniſſe templi Jovae exſtruendi; 3. ſed idem ille Jova per me haec vobis reſpondet: 4. At veſtrum tempus * eſt, ut domos veſtras contabulatas habitetis? haec vero domus vaſtata jacet. 5. Jam vero attendite, inquit Jova omnipotens, ad ea quae vobis hactenus evenerunt: 6. Seminatis multum, ſed parum metitis; editis, nec ſaturamini; bibitis, ſed non ſufficit ut large bibere poſſitis; tam tenuiter eſtis veſtiti, ut non ſatis ſit corpori fovendo; omne, quod quis forte in negotiis ſuis lucrum fecerit, perit, tanquam ſi in ſacculo perforato eſſet repoſitum. 7. Attendite igitur, inquit Jova omnipotens, ad has rei veſtrae familiaris rationes — — 8. Aſcendite montem *Libanum*, advehite ligna, et aedificate hanc aedem, in qua majeſtatem meam manifeſtare mihi placebit. 9. Ad rem veſtram augendam intenti eſtis, ſed en diminuitur; et, ſi quid vobis acquiritis, tan-

quam

quam vento a me dissipatur; quam ob rem? inquit Jova; ob aedem meam, quae vastata jacet, quod vos tantum in rebus vestris occupati estis. 10. Propterea etiam caelum rorem et terra proventum suum vobis negat. 11. Induxi siccitatem in agros, in montes, in frumentum, in mustum, in oleum, in omnes terrae proventus, in homines et animalia, et in omnia quae ab hominibus parantur — — 12. Tum Serubabel filius Schealtielis et Josua filius Jozadaki summus sacerdos et universus populus Jovae Deo suo obtemperarunt, et illis quae Haggaeus propheta ex mandato Dei dixerat. Omnes igitur Jovam veriti sunt. 13. Tum Haggaeus legatus Jovae hujus jussu populo promisit, Jovam gratia et auxilio suo eis adesse. 14. Serubabelis vero Schealtielis filii Judaeorum principis, nec non Josuae Jozadski filii summi sacerdotis, atque adeo totius populi animos Jova excitavit, ut opus ad aedem Jovae Dei omnipotentis construendam susciperent. 15. Factum hoc est quarto et vicesimo die sexti mensis, secundo anno Darii regis.

a) SECTIO II. CAPVT II, 1-9

1. Vicesima prima mensis septimi Jova Haggaeo prophetae mandavit, 2. ut Serubabeli Schealtielis filio Judaeorum principi atque Josuae Jozadski filio summo sacerdoti nec non reliquo populo haec diceret: 3. Quis

a) De praerogativis templi secundi prae primo.

Quis veſtrûm hanc aedem vidit in priſtina ſua gloria? jam vero qualem eam videtis? nonne vobis videtur eſſe nihil *ad illam?* 4. Attamen alacri animo ſis, o Serubabel, inquit Jova, et tu quoque, o Joſua Jozadaki fili, maxime pontifex, alacri animo ſis, nec non omnes de populo alacres eſtote, ſtrenue pergite in opere faciundo, ego enim vobis adſum, inquit Jova omnipotens, 5. ſecundum eas promiſſiones, quas vobis dedi, cum ex Aegypto eſſetis egreſſi; et ſpiritus meus inter vos verſatur, nolite timere. 6. Haec enim dicit Jova omnipotens: " Brevi futurum eſt, ut ego commoveam caelum et terram, mare et terram continentem, 7. ut ego omnes gentes commoveam, et deinde veniet gentibus omnibus expetendus, et glorioſe hanc aedem replebo, inquit Jova omnipotens. 8. Meum eſt argentum et aurum, dicit Jova omnipotens. 9. Major erit hujus poſterioris aedis gloria quam prioris, dicit Jova omnipotens, et pacem dabo in iſto loco, inquit Jova omnipotens — —

b) SECTIO III. CAPVT II, 10-19

10. Viceſima quarta noni menſis, anno ſecundo Darii, Jova per Haggaeum prophetam ita locutus eſt: 11. Haec dicit Jova omnipotens: propone ſacerdotibus hanc de lege quaeſtionem: 12. Si quis carnem ſa-

b) Promiſſio de futura terrae fertilitate.

cram in vestis suae lacinia ferat, et tangat ista lacinia panem, aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut ullius generis cibum, an consecretur? non consecratur, inquiunt sacerdotes. 13. Et Haggaeus: Sed si quis tactu cadaveris pollutus quidvis istorum tetigerit, an polluetur? polluetur, inquiunt sacerdotes. 14. Tum Hagguaeus: Eadem est hujus populi, eadem hujus gentis ratio, inquit Jova, eadem est omnium operum eorum ex meo judicio ratio, ut, quidquid *c*) ibi offerant, immundum sit. 15. Propterea recordamini temporum superiorum, antequam templi mei fundamenta jacta essent: 16. Illo tempore si quis ad acervum viginti modiorum venit, decem tantum invenit, si quis e lacu torcularis quinquaginta amphoras haurire sperabat, aderant tantum viginti. 17. Afflixi vos *d*) uredine et rubigine, et grandine prostravi, quae diligenter a vobis culta erant, nec tamen fuit inter vos, qui se ad me converteret, inquit Jova. 18. Jam vero attendite, inde ab hoc tempore et deinceps a quarto et vicesimo noni mensis; inde ab eo die, inquam, quo aedis meae fundamenta jacta sunt, attendite. 19. Semen adhuc in horreo latet, nec vitis, ficus, malogra-

c) Nempe in altari, quod statim post reditum exstructum est anno primi Cyri, Esrae III, 3.

d) Uredo et rubigo sunt duo vitia segetum, quorum prius ex nimio ardore provenit, posterius ex nimio humore nascitur. *Drusius.*

granatum, nec olea florent, inde vero ab hoc die efficiam ut omnia largos fructus ferant.

SECTIO IV. CAPVT II, 20-23

20. Deinde eo ipſo quarto et viceſimo die ejusdem menſis Jova ſecunda vice Haggaeum hunc in modum eſt allocutus: 21. Haec dicito Serubabeli Judaeorum principi: ego commovebo caelum et terram. 22. Evertam thronum regnorum, perdam potentiſſima regna, dejiciam currus eorumque vectores, cadent et equi et equites alii aliorum gladiis. 23. Illo vero tempore, inquit Jova omnipotens, te, mi Serubabel Schealtielis fili, *e*) his rebus ereptum tutum praeſtabo, nam te amo, inquit Jova omnipotens.

e) Verba textus ſunt: אֶקָּחֲךָ וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם *accipiam te et ponam te ut ſigillum.* Verbum לקח videtur h l. de morte intelligendum, de qua alias quoque dicitur, v. c. Gen. V, 22. 2 Reg. II, 3. 5; non de evectione ad dignitates et honores, de qua *Druſius* explicavit; nec de pace et ſecuritate, quam terra Judaica in his bellis ſub Serubabele principe pio habitura eſſet, de qua *Grotius* utramque phraſin intellexit. Bella enim Alexandri M. cum Perſis aetatem Serubabelis longe excedunt. Phraſis vero, *ponam te ut ſigillum*, ex moribus Orientalium explicanda eſt, qui annulum ſignatorium a collo ſuſpenſum geſtare et diligenter cuſtodire ſolent. Vid. *Paulſen* in libro germanice ſcripto, cujus titulus eſt: *Die Regierung der Morgenländer, nach Anleitung morgenländiſcher Reiſebeſchreibungen*, pag. 306 ſeqq.

ZACHARIAS

SECTIO I. CAPVT I, 1 - 6

1. Menſe octavo anni ſecundi Darii Jova Zachariam, Berechjae filium, Iddonis nepotem, prophetam, hunc in modum eſt allocutus : 2. Graviſſime iratus fui majoribus veſtris — — 3. Dices vero illis meo nomine haec: Revertimini ad me, inquit Jova omnipotens; atque ego ad vos revertar, inquit Jova omnipotens. 4. Ne ſitis ſicuti majores veſtri, quos olim prophetae juſſu meo ſaepe hortati ſunt, ut pravam ſuam vitam moresque peſſimos emendarent, ſed non audierunt, neque mihi obtemperarunt, inquit Jova. 5. Majores iſti veſtri ubinam ſunt? a) — — et quanquam prophetae non amplius vivunt, 6. tamen dicta illa mea et decreta, quae prophetis meis miniſtris mandaveram inter majores veſtros, ſuum habuerunt implementum, ita ut, qui reſipiſcerent, fateri cogerentur, omnia, quae eis propter vitam et facta eorum minatus eſſem, eveniſſe — —

SECTIO

a) Eſt Litotes in his verbis, minus dicitur et plus intelligitur : Patres veſtri non amplius ſunt, ſed perierunt conſumti fame, bello et peſte, quemadmodum eis praedictum fuit a prophetis.

SECTIO II. CAPVT I, 7-17

7. Die quarto et vicesimo undecimi mensis, qui est mensis Schbat, anno secundo Darii, ego Zacharias Berechjae filius, Iddonis nepos, propheta, hanc divinam habui apparitionem. 8. Vidi ego noctu virum equo rubro insidentem, atque inter *b*) myrtos, quae in valle erant, consistentem, et post eum erant equi rubri, varii et albi. 9. Dixi: quinam sunt isti, domine? Respondit angelus, qui mecum loquebatur: statim intelliges, qui sint isti. 10. Tum vir ille, qui inter myrtos stabat, dixit: hi sunt, quos Jova misit ad terram peragrandam. 11. Simul hi ipsi referebant angelo Jovae, qui inter myrtos stabat, se terram peragrasse, eamque totam quietam invenisse et tranquillam. 12. Tum Jovae angelus, quousque, o Jova omnipotens, inquit, non misereberis Hierosolymae urbiumque Judaeae, quibus jam septuaginta annos irasceris? 13. Tum Jova angelo mecum loquenti respondit verbis mitibus et consolatoriis. 14. Is vero me hunc in modum est allocutus: praedica, haec dicit Jova omnipotens, *c*) magno amore pro-

b) De הֲדַס *myrto* vid. *Celsius* in Hierobot. P. II. pag. 17 seqq.

c) Hebr. קִנֵּאתִי *zelavi pro Hierosolyma zelo magno.* Sub zelo hoc loco intelligitur amor Dei singularis erga populum suum, quo non impunitos sinebat eos, qui illum in-

ſequor Hieroſolymam et Sionem. 15. Gentibus vero iſtis quiete degentibus vehementer iraſcor, nam cum ego leviter iraſcerer (ſc. *Judaeis*), gravius eos afflixerunt, quam ferebat ira mea. 16. Propterea promitto, me Hieroſolymae iterum eſſe miſerturum, aedes mea ibi aedificabitur, inquit Jova omnipotens, et ipſa quoque urbs reſtaurabitur. 17. Praeterea haec proclama: haec dicit Jova omnipotens: Futurum eſt, ut urbes meae rerum omnium copia diffluant, conſolabor Sionem, et Hieroſolymam amabo.

SECTIO III. CAPVT II, 1-4

1. Aliquando ego ſublatis oculis vidi quatuor cornua. 2. Tum ex angelo, qui mecum loquebatur, quaerebam, quaenam iſta eſſent. Ille vero reſpondit: haec ſunt iſta cornua, quae Judaeos, Iſraëlitas et Hieroſolymitanos diſperſerunt. 3. Cum deinde Jova mihi quatuor fabros oſtendiſſet, 4. dixi: quid illi ſibi volunt? Iſta cornua, inquit, quae Judaeos ita diſperſerunt, ut nemo caput tollere auderet, hi concutient atque adeo dejicient iſta cornua gentium, quae ſe adverſus Judaeos ad eos diſſipandos extulerant.

SECTIO IV. CAPVT II, 5-17

5. Deinde ſublatis oculis vidi hominem, qui in manu

juria affecerant. Cf. Joel II, 18. Ipſe ſe explicat in ſequenti verſu.

manu funiculum menſorium habebat. 6. Quem cum interrogaſſem, quo abiret, reſpondit: menſuratum Hieroſolymam, ut videam, quantae ſit latitudinis et quantae longitudinis. 7. Cum deinde angelus, qui mecum loquebatur, abiret, alius angelus ei obvius 8. dixit: curre, loquere cum iſto juvene his verbis: ſine muris (ſicuti pagi) habitabitur Hieroſolyma prae multitudine hominum pecorumque. 9. Ego vero eam, inquit Jova, ut murus igneus circumdabo, magnamque ei gloriam conciliabo. 10. Heu! heu! fugite e terra ſeptentrionali, inquit Jova. * Nam per quatuor caeli regiones vos expandam, inquit Jova. 11. Heu Sionitae! evadite Babylone habitantes. 12. Haec enim dicit Jova omnipotens: Miſſus ſum ad gloriam pariendam de gentibus, quae vos ſpoliarunt. Nam qui vos offendit, is velut ejus pupillam oculi tangit. 13. En vero ego attollam manum meam contra eas, ita ut ſint praedae ſervis ſuis, et vos intelligatis, Jovam omnipotentem me miſiſſe. 14. Cantate et laetamini, o Sionitae, nam ego veniam et inter vos habitabo, inquit Jova. 15. Tum multae gentes mihi adhaerebunt, atque ego earum curam geram. Tum inter vos habitabo, et intelligetis, Jovam omnipotentem me ad vos miſiſſe. 16. Obtinebit Jova Judaeam peculium ſuum in terra ſancta, atque Hieroſolymam iterum amabit. 17. Revereantur Jovam omnes homines, prodeuntem ex ſancto ſuo habitaculo!

 SECTIO

SECTIO V. CAPVT III

1. Porro *Jova* mihi ostendit Josuam summum pontificem coram angelo Jovae stantem; Satan vero adstabat dextrae ejus, ut eum accusaret. 2. Dixit vero Jova Satani: coercebit te Jova, Satan, coercebit te Jova, nam amat Hierosolymam: nonne ille similis est *a*) torri ex igni erepto? 3. Josua vero indutus erat vestibus sordidis, cum staret coram angelo. 4 Tum hic ministros suos jussit, vestes sordidas ei detrahere, ipsum vero sic est allocutus: en ego aufero a te culpam tuam, teque vestibus candidis induo. 5. Deinde jussit infulam puram capiti ejus imponi. Quod utrumque cum factum esset, Jovae angelus, qui adhuc praesens erat, 6. Josuam his verbis admonuit: 7. Haec dicit Jova omnipotens, si in viis meis incesseris, legemque meam servaveris; *b*) si praeterea

a) h. e. e summis periculis ereptus et in iis servatus. Amos IV, 11.

b) Plerumque putatur, Apodosin incipere in verbis וְגַם אַתָּה Sed mihi non ita videtur, quia verba תִּשְׁמוֹר et חֲצֵרַי non possunt diuturnam gubernationem templi, quae Josuae promittatur, indicare, cum phrasis *custodire aliquid facere* semper *diligentiam* et *assiduitatem* in re aliqua significet. Igitur et haec duo membra ad Protasin refero. Nec obstat particula גַּם quae non semper est illativa, sed etiam saepe vim augendi habet, vertenda per *praeterea*.

terea domum meam rexeris et in atriis meis fueris assiduus; *c*) dabo tibi locum aliquando inter hos qui adsunt. 8. Audi quaeso, o Josua, summe pontifex, tu tuique collegae, *d*) quos omnes ut homines singulares admirantur. En ego adducam servum meum Zemach. 9. Videsne lapidem hunc? in quo uno lapide septem oculi sunt. En ego eum caelabo, inquit Jova omnipotens, et delebo hujus terrae peccata uno die. 10. Illo die, inquit Jova omnipotens, alter alterum ad vitem ficumque suam invitabit.

SECTIO VI. CAPVT IV

1. Alio deinde tempore angelus, qui mecum loquebatur, me excitavit, sicuti ex somno aliquis excitatur.

I 5

c) In textu hebraeo est מַהְלְכִים quod antiqui interpretes ut participium vertunt. e. g. *οἱ ὁ', καὶ δώσω σοι ἀναστρεφομένους ἐν μέσῳ τῶν ἑστηκότων τούτων.* Syrus: *dabo tibi qui ambulent inter hos adstantes.* Vulgatus: *dabo tibi ambulantes de his qui nunc hic assistunt.* Sed obscure et sensu fere nullo. Est sine dubio nomen pluralis numeri, cujus singularis מַהְלֵךְ est ejusdem formae et significationis cum מַהֲלָךְ quod vero non solum *iter* significat, sed et *locum* in quo ambulatur. Cf. Ezech. XLII, 4. — — Accipio vero ipsa verba ut promissionem vitae beatae in societate angelorum.

d) In textu hebraeo legitur: כִּי אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה *nam viri portenti sunt.* Cur socii Josuae viri portenti vocen-

tetur. 2. Et quid vides? inquit. Video, inquam, candelabrum, totum aureum, cujus in capite eſt lecythus ſ. figura rotunda; praeterea habet ſeptem lucernas * totidemque infundibula, quae in lucernas de parte ejus ſuperiore (ſc. *candelabri nempe ex lecytho*) defluunt. 3. Tum duas video juxta illud (ſc. *candelabrum*) oleas, quarum altera eſt ad dextrum lecythi, altera ad ſiniſtrum. 4. Ego vero interrogabam angelum, qui mecum loquebatur: quid iſta ſignificant, domine? 5. Ille reſpondens mihi dixit: an neſcis, quid iſta ſignificent? neſcio, inquam, domine. 6. Tum ille: *a*) Jova Serubabeli dicit, non robore ſ. viribus humanis ſed ſpiritu meo *iſta perficientur.* 7. Tu

centur, cum *Druſio* fateor me ignorare. Utrum, quia digni erant, per quos ſigna et miracula ederentur? quae Chaldaei eſt interpretatio, a qua Graecorum non videtur diverſa: *ἄνδρες τερατοσκόποι*, *viri barioli.* An, quia eos ut oſtenta et prodigia omnes admirarentur? qualem ſe David eſſe dicit, cf. Pſ. LXXI, 7. et Jeſ. VIII, 18. Haec, quam *Druſius* habet, explicatio uſui vocis alias obvio convenit, illa vero ſequenti de Meſſia vaticinio.

a) Explicat ipſe angelus, quid ſub illo candelabro indicetur. Nempe templum a Serubabele exſtructum et per eum quoque abſolvendum. Sed in ipſa explicatione omiſſa eſt Protaſis, ita ſupplenda: Quemadmodum tu vides candelabrum hoc non humana ope aut arte factum, ſed divinitus tibi oſtenſum: ita etiam templum non hominum viribus aut potentia, ſed divina vi perficietur.

Tu enim mons *b*) ingens ante Serubabelem complanaberis, *c*) is opus cum laeta acclamatione auſpicabitur. 8. Deinde Jova me hunc in modum eſt allocutus: *d*) 9. Manus Serubabelis hanc aedem fundarunt, manus ejus etiam abſolvent, et intelliges Jovam omnipotentem me ad vos miſiſſe. 10. Qui enim parva hujus operis initia contemnunt, illi laetabuntur, quando videbunt lapidem et ſtannum in Serubabelis manu. *e*) Septem iſtae lucernae et infuſoria ſignificant oculos Jovae totam terram pervadentes. 11. Per-

b) Alloquitur hoſtes Judaeorum, templi aedificationem impedientes, Samaritanos eorumque ſocios.

c) Secundum verba hebraica eſt: is educet lapidem primarium inter acclamationes, gratia! gratia! illi, ſc. lapidi. Cf. Eſr. III, 8 ſeqq.

d) Propheta, quod dixerat clarius, idem repetit et denuo confirmat.

e) Male hoc loco Atnachus poſitus eſt poſt שִׁבְעָה אֵלֶּה, ponendus potius poſt זְרֻבָּבֶל Sed diſſentiunt interpretes, quo שבעה אלה ſit referendum. Alii referunt ad Cap. III, 9. hi ſunt ſeptem illi oculi totam terram pervadentes, h. e. indicant Dei providentiam totum mundum regentem et gubernantem. Alii referunt ad *ſeptem lucernas et infuſoria*, haec nempe ſignificare debebant *oculos Dei*, h. e. providentiam divinam totam terram pervadentem. Cf. 2 Paral. XVI, 9. ubi haec ipſa phraſis de providentia di-

Pergebam deinde ex eo quaerere : quid ſignificant duae iſtae oleae ad dextram et ſiniſtram ? 12. Quid, inquam iterum interrogans, duo iſti olearum rami, qui juxta duos canales aureos ſunt, atque oleum puriſſimum effundunt ? 13. Et ille mihi, an neſcis, inquit, quid illi ſignificent ? Neſcio, inquam, domine. 14. Hi ſunt, ille ait, *f*) duo illi viri oleo unĉti, domino totius terrae miniſtrantes.

SECTIO VII. CAPVT V, 1-4

1. Rutſus ego, cum oculos ſuſtuliſſem, vidi * volumen evolutum. 2. Cum *angelus qui mecum loquebatur*, ex me quaereret, quid viderem, reſpondi: volumen evolutum, cujus longitudo aeque ac latitudo viginti cubitorum eſt. 3. Tum ille, in hoc volumine, inquit, *a*) poenae ſcriptae ſunt toti terrae infligen-

divina adhibetur. Atque haec ſententia praeferenda videtur: nam angelus explicat prophetae praeſentem viſionem candelabri, diverſam prorſus ab illa Capite tertio deſcriptam.

f) Hebr. שְׁנֵי בְנֵי הַיִּצְהָר *duo filii olei* h. e. oleo unĉti. Nempe Joſua ſummus pontifex, et Serubabel ex familia regia ortus et ſine dubio etiam ut *dux populi* unĉtus, quanquam diſertum de eo teſtimonium non exſtat.

a) In textu hebraeo eſt : זאת הָאָלָה הַיּוֹצֵאת עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ *haec eſt malediĉtio exiens in omnem terram.* In

gendae, omnis fur *b*) ſecundum eas * punietur, pariterque is qui *falſo per nomen meum* jurat, ſecundum eas punietur. 4. Expediam eas in * domum furis, inquit Jova omnipotens, et in domum nomine meo jurando abutentis, eamque funditus evertent.

SECTIO VIII. CAPVT V, 5-11

5. Egreſſus deinde angelus, qui mecum loquebatur, mihi dixit: attolle oculos et vide, quid ſit id quod exit. 6. Quid eſt? inquam. Epha eſt, inquit, quod * exit, idque indicat, quales ſint *incolae* totius hujus terrae. 7. Cum vero maſſa plumbea ſublata eſſet, * en mulier ſedebat in medio Ephae. 8. Tum dixit *angelus:* haec eſt impietas, et conjecit eam in mediam Epham, quam praeterea maſſa plumbea obſtruxit. 9. Cum deinde oculos attollerem, vidi duas mulieres egredientes, quarum alae (habebant enim alas ciconiae ſimiles) vento propellebantur. Illae igitur ſublatam Epham ferebant inter terram et cae-

In voce אָלָה Antecedens pro Conſequente dictum eſt. Similis locus legitur Ezech. II, 10.

b) מְזֶה כָמוֹהָ Propter generis diverſitatem utrumque ad אלה non videtur referri poſſe. Quid, ſi מְזֶה de loco explicetur, ſ. terra Iſraëlitica? Ita enim dicitur מזה Gen. XXXVII, 17. Deut. IX, 12.

caelum. 10. Tum angelo, qui mecum loquebatur, dixi: quo ferunt hanc Epham? 11. Respondit ille: ad exstruendam ei domum in terra Sinear, et ad stabiliendam eam reponendamque ibi super basi sua.

SECTIO IX. CAPVT VI, 1-8

1. Rursus ego sublatis oculis vidi quatuor currus exeuntes inter duos montes, qui montes erant aenei.
2. Primo curru juncti erant equi rubri, secundo nigri, 3. tertio albi, quarto maculosi, iique validi. 4.
Tum ego ex angelo, qui mecum loquebatur, quaerebam: quales sunt domine isti *currus?* 5. Respondit angelus: sunt quatuor caeli spiritus, exeuntes a Domino totius terrae, postquam mandata ejus acceperunt.
6. Ille currus cum equis nigris exit versus terram septentrionalem, quem alter cum equis albis sequitur, maculosi vero versus austrum egrediuntur. 7. * Rubri vero egressi conabantur terram pervadere; quod cum facere jussi essent, terram pervadebant. 8. Tum *angelus* mihi acclamans dixit: vide, *a*) illi, qui versus terram septentrionalem egressi sunt, iram meam in istam terram susceptam sedarunt.

SECTIO

a) Sub equis nigris Persas intelligendos esse, admodum probabile est. Hi igitur in Chaldaeam, quae Judaeis aquilonaris erat, abierant, atque judicia divina in Chaldaeos propter duritiem, qua populum Dei tractaverant, coll. Cap. I, 15. executi sunt.

SECTIO X. CAPVT VI, 9-15

9. Jova me hunc in modum est allocutus: 10. Assume quosdam de exulibus, qui Babylone venerunt, nempe Cheldaeum, Tobiam, Jedajam, atque abi, et quidem hodie, domum Josiae Zephanjae filii. 11. Simul sume aurum et argentum, et fac coronas *duas*, easque Josiae Jozadaki filio summo sacerdoti impone, 12. his usus verbis: haec dicit Jova omnipotens: En! vir erit nomine Zemach. Nam *b*) omnia efflorescent, is

b) Plerique interpretes verba hebraea: וּמִתַּחְתָּיו יִצְמָח de loco nativitatis Messiae, Bethlehemo, explicant et insignes emphases e vocabulo מתחת extorquent. Sed non esse in eo argutandum, rectissime monuit S. R. *Ernesti* in Nova Biblioth. Theol. Tom. IX. pag. 692 seqq. et planissime demonstravit, illud מִתַּחַת, ut oppositum ejus מִמַּעַל, cum ejusmodi verbis, quale צמח, constructum, pleonastice poni, ut Es. XLV, 8. הַרְעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל (cf. simillima constructio, quae infra occurrit Cap. XIV, 10. יָשְׁבָה תַּחְתֶּיהָ *habitabitur* sc. Hierosolyma; ubi תחת cum affixo suo manifeste πλεονάζει: item Amos II, 9. 13. Jos. II, 11. V, 8.) Porro Vir Summus inprimis apposite ad hunc locum et similia explicanda observat: nomina symbolica non personam ipsam, sed rem illo nomine significandam respicere — —. Igitur in nostro loco צמח non de persona, de qua sermo est, sed de re sive de ipsis promissionibus est explicandum. Adhibetur vero hoc verbum

is templum Jovae aedificabit. 13. Aedificabit ille templum Jovae, atque ex regni sui administratione summam gloriam consequetur. Idem vero etiam sacerdos erit, et utriusque muneris finis *hominum* erit felicitas. 14. Coronae vero istae Chelemo, Tobiae, Jedajae et Cheno Zephanjae filio monumenta sint in templo Jovae. 15. Longinqui etiam venient, templumque Jovae construent, et vos intelligetis, Jovam omnipotentem me ad vos misisse. Haec vero evenient, si Jovae Dei vestri voluntati obtemperaveritis.

SECTIO XI. CAPVT VII et VIII

1. Anno quarto Darii regis, quarto die noni mensis Cislevi, Jova Zachariam hunc in modum est allocutus, 2. cum missi essent ad domum Dei Scharezer et Regemmelech aliique eorum comites, ad preces faciendas in templo Jovae, 3. atque ad interrogandos sacer-

bum ad insignem rerum emendationem aut beneficiorum eximiorum exhibitionem indicandam, temporibus inprimis Novi Testamenti promissam. v. c. Jes. XLIII, 19. — — In ultimis verbis versus 13, *consilium pacis erit inter hos duos*, *Pacem* ego non de *concordia*, quae inter Messiam et Jovam futura sit, intelligo, sed de felicitate humano generi a Messia rege eodemque sacerdote expectanda. Quoniam enim Deus in toto hoc loco loquitur, affixum tertiae personae in שְׁנֵיהֶם non potest ad Jovam referri.

facerdotes templi Jovae omnipotentis et prophetas, *a*) num neceffarium fit amplius adhuc obfervare fuppli-

ca-

a) Ut occafio propofitae quaeftionis, nec non ratio et nexus refponfionis a propheta datae eo melius perfpiciatur, adfcribam *Grotii* annotationem, paullo longiorem quidem, fed ad fenfum totius pericopae inprimis utilem: Dies jejunii anniverfarios non Deus tantum inftituerat, fed addiderat aliquos populus in rerum triftium memoriam. In jejunii autem diebus omnia luctus figna oftendebantur, demiffo capite, nudis pedibus, veftitu viliffimo, adfperfo et cinere, et quae alia funt hujus generis, Ef. LVIII, 5. Abftinebatur vero a cibis delicatioribus et vino et ufu conjugum. Tales autem dies quatuor inftituerant Judaei exules. *Menfe quarto* in memoriam perrupti muri Jer. LII, 6. *Menfe quinto* in memoriam combufti templi Jer. LII, 12. *Menfe feptimo* in memoriam interfecti Gedaljae Jer. XLI, 2. *Menfe decimo* in memoriam coeptae obfidionis 2 Reg. XXV, 1. Hos dies obfervaverant non tantum in exilio, fed etiam in Judaea intra Cyri tempora et Darii Hyftafpis filii. Nunc reftituto templo quaeftionem inftituunt Judaei illi in agris habitantes, non abfurdam, de illo praecipue die, qui luctuofus fuerat ob templum incenfum. Dignus vindice nodus. Poterat enim haec quaeftio probabiliter in utramque partem tractari. Ceffat caufa, ceffet et effectus. Contra dici poterat, malorum toleratorum utilem effe memoriam. Propheta miro temperamento rem definit: retinendos dies, verum ad gratias Deo agendas, eoque cum gaudio, non cum luctu, infra VIII, 19. Sed antequam eam fententiam promat, utiliffima praefatur, de recto jejunii ufu, de

 caufis

cationes publicas quinti menſis, quemadmodum inde a multis annis factum ſit. 4. Jova igitur omnipotens Zachariae haec dixit: 5. Ita reſpondere debes univerſo populo et ſacerdotibus: Si jejunaſtis et planxiſtis quinto et ſeptimo menſe per hos ſeptuaginta annos, *b*) num mihi jejunaſtis? 6. Aut ſi editis et bibitis, nonne vobis et editis et bibitis? 7. Nonne vobis hoc ſaepe dixi per prophetas antiquos illos, cum Hieroſolyma adhuc ſtaret et felix eſſet, cum finitima ejus oppida, tractus meridionalis et planities

cauſis malorum, et quomodo in rebus proſperis ſe gerere debeant. Hactenus *Grotius*.

b) Ne tirones fortaſſe haereant ad pronomen primae perſonae אני repetitum poſt affixum primae perſonae צַמְתֻנִי, juvat hoc loco annotare idiotiſmum. Nimirum ſolent Hebraei in ſermone concitatiori repetere pronomen ejusdem perſonae quae praecedit: cf. 1 Sam. XXV, 24. Pſ. IX, 7. Interdum pronomen praeponi ſolet, ut Gen. XLIX, 8. 2 Paral. XXVIII, 10. et infra in noſtro propheta Cap. IX, 11. et Haggaei I, 4. Exempla ex lingua Arabica multa adduxit *Schultenſius* in Animadv. philol. ad h. l. — — Igitur non opus eſt criſi *Hubigantii*, qui legi vult: צמכם אני quod dicit eſſe *Hiphil cum ſuo caſu;* vertit etiam *jejunare faciens vos ego.* Quomodo vero hoc ad regulas grammaticas formatum ſit, fateor me non intelligere. Nam צמכם non eſſe participium Conjugationis Hiphil vel pueri norunt, qui prima linguae elementa didicerunt. Aeque ineptam

ties habitarentur? — — 8. *c*) Porro Jova Zachariam haec dicere juſſit: 9. Jova omnipotens hortatus eſt *d*) *majores veſtros*, ut jus recte et ex aequo dicerent, ut humanitatem et miſericordiam ſibi invicem exhiberent; 10. ne viduas, pupillos, peregrinos et pauperes opprimerent, nec malum alius in alium animis excogitarent. 11. Sed renuerunt audire, humeros detrectantes praebuerunt, et aures obſtruxerunt, ne audirent. 12. Corda eorum adamante duriora fuerunt, ita ut nullo modo legi obtemperarent, aut eis, quae per ſpiritum meum, per prophetas illos antiquos dici juſſiſſem. Propterea ira mea vehementer in eos exarſit, *e*) *ut dicerem:* 13. Futurum eſt, ut, quemadmodum ego vos vocavi et me non audierunt, ita illi viciſſim clament, nec audiam. 14. Diſpergam eos in omnes gentes ſibi ignotas,

eptam criſin affert etiam ad verſum ſequentem, in cujus vero refutatione chartam perdere nolo.

c) Sermo de eadem re continuatur, et propheta ſine dubio ſequentia eodem tempore dixit. Sed novam quaſi praefationem praemittit, quia populo reduci peccata majorum ſuorum in animum revocare incipit, et monere, ut ſibi ab illis diligenter caveat.

d) Hoc ſupplendum eſſe, plane apparet ex verſu 11.

e) Ellipſin verbi לֵאמֹר indicat ſequens comminatio de futuro exilio. Obſervetur *διλογία* in verbo קרא et locus parallelus Michae III, 4.

tas, et terra post eorum deportationem ita deserta erit, ut nemo per eam iter facturus sit. In tantam amoenissima illa terra vastitatem redigetur! CAPVT VIII, 1. Porro Jova omnipotens jussit, ut ejus nomine haec dicerem: 2. Vehementer irascor Sionis causa, magnamque pro ea iram concepi. 3. Nam Sioni reconciliatus, inquit Jova, Hierosolymae habitabo, et vocabitur Hierosolyma urbs veritatis; mons vero Jovae omnipotentis, mons sanctitatis. 4. Haec dicit Jova omnipotens: senes et anus aliquando in Hierosolymae plateis sedebunt, hominesque baculis innixi prae senectute, 5. urbisque vici pleni erunt pueris et puellis vicatim ludentibus. 6. Quamvis vero hoc, inquit Jova omnipotens, difficile videatur ex hoc populo superstitibus hoc quidem tempore, num mihi propterea erit difficile? dicit Jova omnipotens. 7. En ego, inquit Jova omnipotens, servabo populum meum, eumque ex Oriente et Occidente 8. ducam habitatum Hierosolymae. Erit populus mihi carus, et ego ero ei Deus verax in praestandis promissis et benignus. 9. Haec dicit Jova omnipotens: alacres estote, qui his diebus audivistis prophetas, cum templi mei fundamenta jacta essent, vos ad ejus exstructionem adhortantes. 10. Antea omnis pro labore merces sine fructu dilabebatur, omne ex locatione jumentorum lucrum peribat, privata negotia hostes interrumpebant, atque alter alteri,

teri, me ita permittente, nocere ſtudebat. 11. Jam vero non qualis olim, talis nunc quoque ero his de populo iſto ſuperſtitibus, inquit Jova omnipotens. 12. Seretur in pace, vitis fructum feret, terra dabit proventum ſuum, caeli rorem demittent, et curabo, ut, qui ex hoc populo ſuperſtites ſint, his omnibus etiam fruantur. 13. Tunc, quemadmodum antea, o Judaei et Iſraëlitae, gentibus execrabiles fuiſtis, ſic jam a me ſervatos vos feliciſſimos praedicabunt. Nolite timere, alacres eſtote! 14. Haec enim dicit Jova omnipotens, quemadmodum vos acerbe affligere decreveram, cum majores veſtri iram meam provocaſſent: 15. ſic hoc quidem tempore decrevi benefacere Hieroſolymae, vobisque Judaeis, nolite timere; 16. Sed ſub hac conditione, ut vos invicem veritati ſtudeatis, jus ex aequo dicatis; 17. Nullus in alterum prava conſilia machinetur, nec perjuria committat; haec enim omnia odi, inquit Jova. 18. Porro Jova mihi mandavit, ut ejus nomine populo dicerem: 19. *a*) Jejunia quarti, quinti, ſeptimi et decimi menſis a Judaeis ut dies feſti laeti et hilares peragantur, modo veritatis et concordiae ſtudioſi ſint. 20. Haec dicit Jova omnipotens: Aliquando gentes multarumque urbium incolae venient, 21. ſibique mutuo dicent: agite eamus ad preces coram

 Jova

a) Hoc quidem loco propheta reſpondet ad quaeſtionem propoſitam Cap. VII, 3.

Jova faciendas, ad adorandum Jovam omnipotentem, ibo ego quoque. 22. Venient, inquam, gentes multae nationesque potentes ad me Hierosolymae colendum, ad preces coram me fundendas. 23. Eo tempore, inquit Jova omnipotens, decem variarum nationum homines, pallium Judaei prehendent, et rogabunt, ut sibi liceat eum sequi, quia Deum eis adesse noverint.

SECTIO XII. CAPVT IX, 1-8

1. Durum Jovae vaticinium, in terra Hadrach et Damasco implendum. Jova enim cum omnes homines, tum Israëliticas tribus providentia sua gubernat. 2. Nec non a) in Chamate ei sc. *Damasco* contermina, in Tyro et Sidone, quamvis valde celebrata est eorum sapientia. 3. Tyrus quidem magnas sibi facit munitiones, tantumque argenti et auri congessit, quantum est pulveris et luti in vicis: 4. Sed Dominus eam spoliabit istis, propugnacula ejus in mari exstructa evertet, ipsa igne consumetur. 5. Quod cum Ascalon viderit, timebit; Gaza vehementer dolebit, nec non Ekron, cum spes ejus perierit. Periit rex Gazae, et Ascalon non habitabitur. 6. Peregrini Asdode habitabunt, supprimam enim Philistaeorum superbiam.

a) Repete ex antecedente versu: מַשָּׂא דְבַר יְהֹוָה מְנֻחָתוֹ: *sententia Dei implenda.*

biam. 7. Auferam tamen ſanguinem ex ore eorum, atque abominanda ex eorum dentibus, eruntque in his, qui Deo noſtro nomen dant, qui propterea eodem, quo Judaei, honore fruentur; Ekronitae ut Jebuſaei *inter Judaeos degent.* 8. Caſtra ponam circa domum meam propter hoſtium incurſiones; non pervadet eam amplius exactor. Omnia enim bene perſpecta et cognita habeo.

b) SECTIO XIII. CAPVT IX, 9-XI, 12

9. Vehementer laetare, o Sion, exclama Hieroſolyma, nam rex tuus ad te venit, juſtus et ſervator, manſuetus, vectus aſino, ſuper pullo aſinae. 10. Exſcindam currus ex Ephraimo et equos ex Hieroſolyma, frangetur arcus bellicus, nam pacem gentibus *ille rex* annunciabit, a mari ad mare dominabitur, a flumine *Euphrate* usque ad fines terrae. 11. *c*) Tuos quoque vinctos dimitto, *d*) e fovea

b) Promiſſio Meſſiae adventantis et felicitatis reipublicae Judaicae circa illa tempora; inprimis tempore Maccabaeorum eorumque victoriae.

c) Convertere videtur propheta ſermonem ad Judaeos a Syris oppreſſos. Nam *τῷ* אַתְּ in hoc verſu reſpondet יְהוּדָה in verſu 13. In verbis גַּם אַתְּ שִׁלַּחְתִּי אֲסִרַיִךְ eadem eſt conſtructio, de qua dictum eſt ad Cap. VII, 5.

d) Eſt periphraſis *carceris*, cujus uſum praeſtabant foveae illae ſubterraneae.

aqua carente propter *e*) ſanguinem foederis tui. 12.
Revertimini ad munitionem ſub ſpe *liberationis* vincti,
hodie enim promitto duplum me vobis redditurum eſſe.
13. Utar enim *f*) Judaea et Ephraimo ut arcu — —
excitabo tuos filios o Sion, contra tuos filios o Graecia! te ſimilem reddam gladio fortiſſimi militis. 14.
Jova iis aderit, exibit ut fulgur ſagitta ejus, Dominus Jova tuba clanget atque turbinis more diſperget
hoſtes. 15. Jova omnipotens proteget eos ſc. *Judaeos*, conficient et ſubigent *g*) iſtos viliſſimos, bibent et perſtrepent ut vino ebrii, conſperſi erunt
ſanguine hoſtili ut pelvis, ut anguli altaris. 16. Jova
enim Deus eorum eos eo tempore ſervabit, ut gregem,
populum ſuum; in ſummo pretio erunt, ut lapides
coronae; ex ipſa terra ſua nati, — — 17. Quanta
vero

e) Reſpicit ſine dubio agnum paſchalem, in qua victima Deus populo promiſſionem dederat de eo ſervando, Exod. XXIV, 8.

f) Accentus h. l. male poſiti ſunt in textu hebraeo. Diſtinctio debet eſſe non poſt *Judam* ſed poſt *arcum*. Caeterum phraſes ſunt ſynonymicae, et altera quidem elliptica: implevi *manum meam*, cf. 2 Reg. IX, 24. et *Schultenſius* in Animadv. philol. ad h. l.

g) אַבְנֵי קֶלַע *lapides fundae*. Dictum puto eſſe tropice ad ſignificandum homines viles et nullius pretii, quales ſolent eſſe lapides, qui funda projiciuntur, ubivis obvii. Oppoſitum eſt in verſu 16, ubi Judaei *lapides diadematis* h. e. cariſſimi et pretioſiſſimi vocantur.

vero tunc ejus *terrae* bonitas erit, et quanta pulcritudo! Juventes ob messem laeta carmina canent, et puellae ob felicem vindemiam. CAPVT X, 1. *a*) Petite a Jova pluviam suo tempore vernam, Jova facit fulgura, dabit vobis pluviam copiosam, omnibus agrorum fruges. 2. Vana enim sunt, quae idola loquuntur, et divinatores falsa divinant, somnia quoque mentiuntur, vanae sunt eorum consolationes, propterea etiam abducti sunt ut grex, et * male habiti sunt, cum pastorem non haberent. 3. Iram meam convertam in istos pastores, puniam ego istos *b*) hircos, curam enim geram ego Jova omnipotens gregis mei, nempe Judaeorum, et similes eos faciam equo generoso ad bellum incitato. 4. Ab illis *c*) duces, ab illis praefecti, ab illis milites, ab illis rectores sumentur. 5. Fortissimis heroibus similes erunt, conculcabunt *hostes suos* in praeliis ut lutum platearum;

a) Continuantur, uti videtur, eaedem illae de Maccabaeorum temporibus promissiones.

b) Reges et principes non solum cum *pastoribus*, sed etiam cum *hircis* comparantur. Neque haec comparatio Orientalibus, ut nobis fortasse, indecens videtur. Cf. nota ad Hos. XIII, 13.

c) Tropica vocabula, *angulus*, *clavus*, *arcus bellicus* cum propriis putavi permutanda, quia illa ab usu loquendi latino nimis aliena sunt. נגש alias in malam partem dicitur, hoc loco vero in bonam, ut et Es. III, 12. LX, 17.

rum; pugnabunt, ego enim eos juvabo, equitesque *hostium* turpiter in fugam convertentur. 6. Confortabo Judaeos, et Josephitas servabo, eorum misertus eos in sedibus suis pristinis collocabo, tales erunt, ac si nunquam eos reprobassem. Ego enim Jova Deus eorum sum, eosque exaudiam. 7. Sane Ephraimitae ut heroes se gerent, tanquam vino hilares laetabuntur, nati eorum et ipsi gaudebunt et exultabunt mea causa. 8. Eos a me redemtos *d*) signo dato colligam, augebuntur eum in numerum quo *e*) olim fuere. 9. Quanquam enim inter gentes eos disperseram, tamen et in remotissimis regionibus mei memores fuerunt, ideo felices jam erunt cum filiis suis, et revertentur. 10. Immo reducam eos ex Aegypto, ex Assyria eos colligam, in Gileaditidem et Libani regiones eos ducam, tanto numero ut locus eos non capiat. 11. *f*) Nam tra-

d) אֶשְׁרְקָה לָהֶם *sibilabo eis*, h. e. sibilo advocabo eos. *Grotius* annotat sumtum esse verbum e re pastoritia, et *sibilabo* idem esse, quod *fistula pastorali canam.* Graecorum *συρίζειν* utrumque significare. Idem existimat, prophetam loqui de iis, qui nondum redierant, sed postea rediere, inprimis sub Ptolemaeo Philadelpho, qui multis Judaeorum millibus libertatem concessit redeundi in patriam.

e) Davidis et Salomonis temporibus.

f) Metaphorae in priori hujus versus parte sumtae sunt ab eductione populi ex Aegypto per mare rubrum atque exsiccatione fluminis Jordani. Cum hac comparatur liberatio a jugo

trajecto afflictionum mari fluctus ejus maris compescentur, omnesque fluminis alvei exarescent: comprimetur Assyriae superbia, regnumque Aegypti abolebitur. 12. Ipse ego illis robur et fortitudinem dabo, et sub praesidio meo res suas peragent, inquit Jova.

a) SECTIO XIV. CAPVT XI

1. Aperi Libane fores tuas, ut ignis cedros tuas consumat. 2. Ejula abies, nam cecidit cedrus: potentes vastati sunt. Ejulate quercus Basanis, nam succisa est silva munita. 3. Auditur ejulatus pastorum, b) nam destructa sunt pascua eorum amoenissima; auditur leonum rugitus, nam vastata sunt c) Jordani pa-

jugo Syrorum et Aegyptiorum, de qua propheta in posteriori versus parte verbis propriis loquitur.

a) In hoc Capite propheta loquitur de statu tristi et calamitoso populi Judaici, sed stilo adeo sublimi et abrupto, ut difficile sit determinare, quaenam tempora respiciat. Interpretum sententiae divisae sunt in duas potissimum partes. Alii tempora Antiochi Epiphanis putant indicari, alii ultimam destructionem per Romanos. Mihi quidem praeferenda videtur posterior explicatio, quoniam in versu 12. de rejectione Messiae sermo est.

b) Hebr. *nam vastata est gloria s. decus eorum*, quod pro subjecto vix de alia re quam de pascuis amoenis vel deserti Judaeae vel montis Libani potest intelligi.

c) Sic recte, uti arbitror, *Faber* ad Harmarum P. II. pag. 238.

paluſtria. 4. Ita dixit Jova Deus meus: paſce pecora occiſioni tradenda, 5. quorum domini ea impune occidunt, et qui ea vendunt, ſibi de lucro iſto gratulantur, et qui ea paſcere debebant, illis non parcunt. 6. Neque ego amplius parcam incolis hujus terrae, inquit Jova, permittam ut mutuis inter ſe caedibus ſaeviant, tradam eos regi ſuo. Sic terra vaſtabitur, neque ego eos ab his injuriis defendam. 7. Paſcere igitur inſtitui gregem occiſioni traditum, gregem *d*) vere miſerum, atque adhibui duos baculos, quorum unum vocabam *e*) Noam, alterum Chobelim. Cumque

238. explicavit dictionem rariorem, quae praeter h. l. extat Jer. XII, 5. XLIX, 19. L, 44. גְּאוֹן הַיַּרְדֵּן *ſuperbia* ſ. *elatio Jordani* partim obſcure partim falſo de inundatione Jordani vulgo explicatur. Sed גאון poteſt quoque derivari ab Arab. גיא *confluere* et *alveum* ſ. *littus* fluminis notare; quod ad Jordanum paluſtre eſt et ſilvoſum, a leonibus aliisque feris animalibus frequentatum.

d) Miror interpretes nonnullos laborare in explicando vocabulo לָכֵן Eſt, uti alias v. c. Gen. IV, 15. Jer. II, 32. V, 2. XVI, 14. Hoſ. II, 16. Amos V, 16. particula affirmandi, ex origine vero ſua ſubſtantivum cum praefixo לְ, quod et ſine eo, ut multa alia hujus generis, adverbialiter dicitur, ut infra verſu 11.

e) In verſione retinenda putavi vocabula hebraica, quae hoc quidem in loco ſunt nomina propria baculis iſtis a propheta

que ita gregem paſcerem, 8. exſcidi tres paſtores uno menſe. Sed averſabar eos, cum et ipſi me faſtidirent. 9. Propterea dicebam, nolo vos amplius paſcere, moritura moriantur, perdenda perdantur, et reliqua ſeſe mutuo conficiant. 10. Sumtum deinde baculum, Noam vocatum, fregi, ad indicandum, fractum jam eſſe foedus, quod cum toto hoc populo pepigeram. 11. Igitur irritum factum eſt eo die *foedus illud*, et qui me de grege illo vere afflicto colunt, intelligent, Jovam hoc locutum eſſe. — — 12. Deinde dixi illis, date mihi, ſi placet, mercedem meam, ſin minus, omittite. Igitur appenderunt mihi mercedem meam, triginta nummos argenteos. 13. Tum Jova mihi dixit: abjice eos apud figulum, egregium illud ſcilicet pretium, quo ab illis aeſtimatus ſum! Sumſi igitur triginta illos nummos argenteos, eosque in templum Dei apud figulum abjeci. 14. Deinde confregi alterum baculum, quem Chobelim nominaveram, ad indicandum, omnem inter Judaeos et Iſraëlitas conſociationem ſublatam eſſe — — 15. Porro Jova

pheta impoſita. In altero quidem, nempe *Chobelim* vertendo diſſentiunt interpretes, (nam prius, *Noam*, amoenitatem eſſe, de eo dubium non eſt,) pro diverſa verbi חבל ſignificatione. *Ludov.* quidem *de Dieu* vertendum putat *ſociatos* ſ. *foedere junctos* ex ſignificatione Arabica verbi חֲבָל *foedus*, ex qua etiam aliae hebraicae illuſtrari poſſunt; quod explicationi ſymboli in verſu 14. bene convenit.

Jova mihi dixit: Sume tibi inſtrumenta mali paſtoris. 16. Etenim ego praeficiam huic terrae paſtorem, qui pecoris aegrotantis curam non habebit, qui, quod huc illuc oberrat, non quaeret, qui, cui membrum fractum aut luxatum eſt, non ſanabit, neque ſuſtentabit laſſum; contra vero carne pinguium veſcetur, totis illis in partes diſſectis. 17. Sed vae paſtori iſti peſſimo gregem negligenti: brachium ejus oculusque dexter *f*) exareſcat, torrefiat brachium ejus, oculusque dexter prorſus caliget..

SECTIO XV. CAPVT XII-XIII, 1-6.

1. Sententia a Jova Iſraëli dicenda: Haec dicit Jova, qui caelum extendit, terram fundavit, hominique ſpiritum indidit. 2. En ego efficiam ut Hieroſolyma ſit inſtar calicis, qui omnes gentes vicinas temulentas reddat, atque etiam * Juda propugnaculi loco erit Hieroſolymae. 3. Eodem illo tempore ſimilem reddam Hieroſolymam *a*) lapidi ponderoſo omnibus

f) In textu hebraeo legitur חֶרֶב quod ex vulgari ejus ſignificatione vulgo vertitur *gladius*. Sed putem melius explicari per *ſiccitatem*. Sequitur enim, *brachium ejus exareſcet*, neque comminatio gladii *oculo dextro* ſatis apta videtur. חֹרֶב vero *ſiccitatem* quoque ſignificare patet ex Deut. XXVIII, 22. Atque omnino poſterius membrum prius explicat.

a) *Hieronymus* hunc locum bene ex ritu in Palaeſtina recepto

bus gentibus, quem ſi molitae fuerint, concutientur; nam coibunt contra eam omnes terrarum orbis nationes. 4. Tum vero ego, inquit Jova, afficiam omnes equos ſtupore, eorumque equites amentia. Pro Judaeis autem vigilabo, omnesque gentium equos coecitate percutiam. 5. Tunc Judaeorum principes agnoſcent, * Hieroſolymae incolas tam fortes eſſe per Jovam omnipotentem Deum eorum. 6. Illo tempore efficiam, ut duces Judae ſint inſtar foci ardentis, aut inſtar facis manipulos incendentis, abſument ad dextram et ſiniſtram omnes gentes finitimas. Hieroſolyma vero immota ſuo loco manebit. 7. Servabit etiam Jova ſedes Judaeorum * uti olim, ita ut ſe non poſſit efferre ſplendida Davidis familia, aut illuſtres Hieroſolymae incolae adverſus incolas Judae. 8. Eo tempore proteget Jova Hieroſolymae incolas, ita ut qui ex iis infirmus ſit, tamen Davidi ſimilis, familia autem Davidis Deo, angelo Jovae, qui eos praeceſſit, ſimilis ſit. 9. Eodem illo tempore perdam omnes gen-

pto explicat: Mos eſt, inquit, in urbibus Palaeſtinae, et usque hodie per omnem Judaeam vetus conſuetudo ſervatur, ut in viculis, oppidis et caſtellis rotundi ponantur lapides graviſſimi ponderis, ad quos juvenes exercere ſe ſoleant et eos pro varietate virium ſublevare, alii ad genua, alii ad umbilicum, alii ad humeros et caput, nonnulli ſuper verticem erectis junctisque manibus, magnitudinem virium demonſtrantes, pondus extollant. Haec *Hieronymus*.

gentes Hierofolymam aggredientes. 10. Familiae autem Davidicae civibusque Hierofolymitanis animum dabo gratiam meam fubmiffis precibus implorantem; * intuebuntur me, quem transfixerunt, atque ea de re lugebunt, quemadmodum de filio unico lugetur; plangent ea de re amariffime, quemadmodum de filio primogenito. 11. Planctus tunc erit Hierofolymae tantus, quantus olim *b*) Hadadrimmone in valle Megiddo fuit. 12. Planget universa terra fingulaeque familiae feorfim, *c*) familia Davidis feorfim, ejusque uxores feorfim, familia Nathanis feorfim ejusque uxores feorfim, 13. familia Levi feorfim ejusque uxores feorfim, familia Simeonis feorfim ejusque uxores feorfim.

b) Luctus ille fuit ob mortem pii regis Jofiae. Hiftoria legitur 2 Par. XXXV, 22 feqq.

c) Scopum prophetae in enarrandis fingulis quibusdam familiis mortem Meffiae lugentibus admodum probabiliter et tantum non certo inveftigavit S. R. *Mauritii*, S. Theol. Doctor in Acad. Buzovienfi, in peculiari libello fuper hoc loco fcripto; cujus excerpta legi poffunt in S. R. *Ernefti* Biblioth. Theol. Nova, Tom. V. pag. 764 feqq. Zacharias nempe paullo clarius, quam hactenus ab ullo propheta factum erat, determinavit, ex quibus familiae Davidicae pofteris Meffias originem habiturus fit. Nam ex Genealogia Jefu Luc. III, 26. 29. 31. conftat, has a propheta nominatas familias fuiffe in Meffiae majoribus. Ab horum pofteris luctum aliquando acerbiffimum edendum effe, propheta vaticinatur.

ſim. 14. Omnes omnino familiae ſuperſtites, ſingulae ſeorſim earumque uxores ſeorſim. CAPVT XIII, 1. Eodem tempore familiae Davidis civibusque Hieroſolymitanis fons ſcaturiet, peccatis atque impuritatibus *abluendis.* 2. Tunc quoque, inquit Jova omnipotens, auferam omnia idola e terrarum orbe, ita ut nemo amplius eorum meminerit. Prophetas etiam *falſos* ſpiritusque impuros e terra ejiciam. 3. Quodſi quis ſe prophetam jactet, eum ipſi ejus parentes ſupplicio dignum judicabunt, quoniam in nomine Jovae mendacium proferre auſus ſit, eumque confoſſum occident parentes ejus, pater et mater, propter iſtam vaticiniorum jactationem. 4. Tunc pudore ſuffundentur iſti prophetae propter viſiones, quas in vaticiniis ſuis jactitarunt, nec amplius alios villoſo pallio fallere ſtudebunt. 5. Negabit *eorum quisque* ſe prophetam eſſe — dicet ſe eſſe agricolam, atque agrum colendo ſe ſibi victum comparare coactum fuiſſe inde a juventute ſua. 6. Quodſi dicetur ei: unde vero iſta tibi vulnera inter manus tuas? ita, inquiet, in domo amicorum meorum caſtigatus ſum.

d) SECTIO XVI. CAPVT XIII, 7-9

7. Excitare o enſis! in paſtorem meum et in virum mihi

d) Nova ſectio videtur in hoc loco incipienda, quoniam hujus cum antecedenti non commoda oſtendi poteſt connexio.

mihi carum, inquit Jova omnipotens; percute pastorem, tunc grex quidem dissipabitur, sed curam ego geram istorum parvulorum. 8. In tota terra, inquit Jova, duae ejus partes excisae exspirabunt, tertia tantum relicta. 9. Hanc tertiam ego in ignem immittam atque exploratam probabo, sicuti argentum et aurum explorari et probari solet; haec vero nomen meum invocabit, atque ego eam exaudiam, dicam eam populum meum, et illa vicissim me Jovam Deum suum dicet.

a) SECTIO XVII. CAPVT XIV

1. En dies Jovae veniet, quo tua in te praeda, *o Hie-*

nexio. Vix dubitari potest, quin de morte Messiae agat, cum ipse eum de se explicet Matth. XXVI, 30. et Marc. XIV, 27. Loquitur vero Deus pater, qui persecutoribus Messiae permittit, ut manus immittant Christo pastori, promittens simul conservationem suorum.

a) In hujus Capitis explicatione valde laborant interpretes. Plerique verba prophetae mystice accipiunt, dissentiunt vero in hoc sensu mystico determinando. Alii nimirum omnia impleta esse statuunt, alii maximam eorum partem adhuc esse implendam. — — Summae semper remanent, ex meo quidem sensu, in his explicationibus mysticis difficultates, quae ex eo veniunt, quod propheta fere historicum agere videtur atque multa stilo historico narrat, nominatis multis locis urbis Hierosolymae et regionis circumjacentis. Quibus, si sensum mysticum subesse dixeris, admo-

o Hierosolyma, dividetur. 2. Congregabo enim omnes gentes ad Hierosolymam oppugnandam. Urbs capietur, domus destruentur, mulieres violabuntur, dimidia urbis pars migrabit in captivitatem, sed reliqua populi pars ex urbe non ejicietur. 3. Ipse Jova egredietur et pugnabit adversus has gentes, quemadmodum olim aliquando pugnavit. 4. Tunc stabit super monte olivarum, qui est Hierosolymae ab Oriente, et disrumpetur mons ille olivarum in duas partes versus Orientem et versus Occidentem, ingente valle

L 2 hinc

modum dubia erit explicatio, quoniam quisque pro ingenio suo his symbolis alium sensum tribuere potest, quod etiam factum esse, docet dissensus interpretum. Unus, quantum ego quidem scio, *Grotius* sensum literalem huic vaticinio subesse docuit, cujus implementum quaerendum sit, ut plerorumque praecedentium, in temporibus Maccabaeorum, nempe in bello cum Antiocho Eupatore, de quo 1 Maccab. VI, 26 seqq. Quae hypothesis, quanquam reliquis omnibus mihi quidem verisimilior videtur, tamen non sufficit omnibus difficultatibus tollendis. Nam propheta multa horum temporum eventa praedixit, quorum memoria deinde ab historicis scriptoribus servata non est. Igitur istorum locorum nunquam satis clara explicatio dari poterit. Quod tamen non sufficit, ut propterea tota hypothesis rejiciatur, quoniam tutissima regula est optimisque prophetarum interpretibus probata, prophetam de temporibus ei proximis explicare, si fieri potest, non de remotissimis atque ultimis. *Drusius* non ausus est aliquid determinare, sed substitit in interpretatione grammatica vocabulorum; quam modestiam nos quoque imitabimur.

hinc exiſtente, altera illius montis pars verſus ſeptentrionem, altera verſus meridiem abripietur. 5. Sed * obſtruetur iſta vallis montium, ita ut usque ad Azal pertingat, obſtruetur, *inquam*, quemadmodum obſtructum fuit propter terrae motum *b*) ſub Uſia Judaeae rege. Tunc vero Jova Deus meus apparebit omnesque * cum eo ſancti. 6. Illo tempore lux non erit, ſed * frigus et gelu. 7. Per diem integrum, quem Deus tantum novit, neque lux neque caligo erit, ſed circa veſperam lux orietur. 8. Illo tempore perennes aquae manabunt ex Hieroſolyma, et altera quidem earum pars verſus mare orientale, altera vero verſus mare poſtremum; atque *aquae illae* aeſtate et hieme ſcaturient. 9. Jova vero totius terrae rex erit, eo tempore Jova unus erit, hoc nomine tantum notus. 10. Ab omnibus partibus terra habitabitur, per loca campeſtria a Gibea ad Rimmon Hieroſolymae verſus meridiem. Munietur iterum *Hieroſolyma*, et habitabitur a porta Benjaminitica usque ad portam veterem, usque ad portam angulorum, atque a * turre Hananel usque ad torcularia regis. 11. Tuto habitabitur Hieroſolyma ſine timore novae vaſtationis inferendae. 12. Haec vero plaga erit, qua Jova omnes gentes iſtas, quae Hieroſolymae bellum intulerunt, afficiet: corpora eorum tabe

b) Cf. Amos I, 1.

tabe conſumentur, *c*) militibus oculi tabeſcent et lingua faucibus adhaereſcet. 13. Illo tempore Jova iſtas nationes vehementer perturbabit, quae *propterea* foedera inter ſe pangent et pacta ſecum inibunt. 14. Juda quoque Hieroſolymam infeſtabit, et *tunc* omnium gentium finitimarum opes, auri, argenti et veſtium ingens copia congerentur. 15. Simili plaga etiam equi, muli, cameli, aſini et omnia omnino animalia, quae in caſtris iſtis erunt, afficientur. 16. Qui vero ex iſtis gentibus, quae Hieroſolymam oppugnarunt, ſuperſtites fuerint, illi quotannis adoratum venient regem Jovam omnipotentem, celebratumque feſtum tabernaculorum. 17. Si qua vero iſtarum nationum non profecta fuerit Hieroſolymam ad regem Jovam omnipotentem adorandum, in eam non pluet. 18. Quodſi Aegyptiorum natio non profecta fuerit, nec venerit: eadem plaga afficietur, qua Jova affecit nationes iſtas omnes, quae ad feſtum tabernaculorum celebrandum non profectae fuerant. 19. Haec erit poena peccati Aegyptiorum, nec non iſtarum gentium omnium, quae ad illud feſtum peragendum non venerint. 20. Eo tempore equorum tintinnabulis inſcriptum erit: Jovae ſacrum, atque ol-

c) In textu hebraeo eſt: וְהוּא עֹמֵד עַל רַגְלָיו *qui ſtat ſuper pedibus ſuis*. Quae periphraſis eſt militis ſtantis in ſtatione ſua, ſive in acie adverſus hoſtem. Oppoſitum eſt *cadere*, pro: mori in praelio.

lae aedis divinae ejusdem erunt cum pateris arae sanctitatis. 21. Atque omnes omnino ollae Hierosolymae et Judaeae Jovae omnipotenti sacrae erunt, ita ut qui sacrificare velit, eas ad carnem in iis coquendam adhibeat; nec Cananita amplius in templo Jovae omnipotentis eo tempore profanus habebitur.

MALACHIAS

SECTIO I. CAPUT I, 1-5

1. Haec sunt ea, quae Jova Israëlitis per Malachiam dici jussit: 2. Amavi vos, inquit Jova. Quanam re, dicitis, amorem illum tuum erga nos demonstrasti? Nonne Esavus frater fuit Jacobi, inquit Jova, atque tamen hujus posteros magis, quam illius dilexi? 3. Regionem eorum montanam, quam possidebant, ita vastavi ut dracones eam inhabitent. 4. Quodsi dicerent Edomitae, graviter quidem afflicti sumus, sed restaurabimus diruta; haec Jova omnipotens minatur: aedificent, sed ego destruam. Dicetur de illis: haec est regio, cujus incolae pessimi fuerunt, hic est iste populus, cui Deus semper indignatur. 5. Haec vos oculis vestris videbitis, et fatebimini Jovam *a*) propter singularem terrae vestrae concessam felicitatem laudibus efferendum esse.

SECTIO

a) Verba hebraea מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל varie explicari solent

SECTIO II. CAPVT I, 6-14

6. Filius patrem honorare debet, et servus dominum suum. Si pater ego sum, ubi est ille honor meus? si dominus, ubi mei reverentia? dicit Jova omnipotens vobis sacerdotibus, qui me contemnitis. At vos quaeritis, quanam re me contemnatis? 7. *Nempe* dum affertis ad altare meum oblationes impuras. Sed scire vultis, in quo me dehonestetis? *b*) quando

lent ab interpretibus. Ego quidem עַל ut substantivum accipio, *excellentiam*, *praestantiam* alicujus rei notans. Quam ejus significationem raram non esse, supra jam dictum est ad Hos. VII, 16. Lamed רפ לְגְבוּל praemissum est nota genitivi; hinc sensus ille verborum, quem in versione indicavi.

b) Non puto me reprehendendum esse, quod verba hebraea בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה נִבְזֶה הוּא non verterim, uti vulgo fit: *quando dicitis, mensa Jovae est res contemta.* Nam propheta neque hoc dixit, neque dicere potuisset, nisi novae Judaeorum exceptioni locum daret, se nunquam hoc dixisse. Sed facta Judaeorum ea esse dicit propheta, ex quibus clare possit intelligi, se mensam Dei contemnere. Quod ex sequenti versu plane apparet, in quo propheta id, quod dixerat, probat. Igitur haec verba explicanda sunt ad regulam grammaticis non ignotam, modo non semper, quando fieri debebat, ad usum translatam: Verba, quae esse vel fieri significant, quandoque pro rei opinione ponuntur. Vid. *Glassii* Philol. S. pag. 228. edit. novae.

factis ostenditis, mensam meam a vobis despici. 8.
Quanquam enim caecum affertis sacrificium, tamen
in eo peccare vobis non videmini, nec si claudum
aut aegrum affertis, mali aliquid committere puta-
tis. Offerte illud principi vestro, num ei placebi-
tis, aut ab eo, quod cupitis, impetrabitis? inquit Jo-
va omnipotens. 9. Jam igitur implorate * gratiam
meam. Cum talia a vobis committantur, num ve-
stra causa personarum respectum habeam? inquit Jo-
va omnipotens. 10. Mallem ut templi januae clau-
derentur, ne amplius super altari meo victimas fru-
stra accenderetis. Non mihi grati estis, inquit Jo-
va omnipotens, neque placent mihi ferta a vobis ob-
lata. 11. Nam ab ortu solis usque ad occasum ma-
gnum erit inter gentes nomen meum, et ubique lo-
corum suffitus in honorem meum accendetur; et fer-
tum purum: immo magnopere inter gentes nomen
meum celebrabitur, inquit Jova omnipotens. 12. Vos
vero illud profanatis, c) dum factis mensam meam pol-
luitis et proventus ei offerendos ut cibum contemti-
bilem tractatis. 13. Dicitis: * Damus, quae multo
cum labore acquisivimus. Ego vero illud rejicio, in-
quit Jova omnipotens. Affertis enim raptum, clau-
dum, aegrotum. Tales vestrae oblationes num mihi
placere possunt? dicit Jova. 14. Male pereat ille de-
ceptor,

c) Cf. nota ad versum 7.

ceptor, qui, quanquam habet in grege ſuo *d*) maſculum ſanum, tamen vovet et immolat Domino corruptum. Magnus enim ego rex ſum, dicit Jova omnipotens, meumque inter gentes nomen verendum.

SECTIO III. CAPVT II, 1 - 9

1. Jam ad vos hoc habeo mandatum, o ſacerdotes! 2. Niſi obtemperaveritis, et niſi omni ſtudio hoc egeritis, ut honos mihi debitus exhibeatur, inquit Jova omnipotens, vos gravi calamitate afficiam. Loco beneficiorum vobis promiſſorum mala vobis immittam, quemadmodum jam facere incepi. Sed vos non attenditis. 3. En ego *a*) imminuo reditus veſtros, et

 con-

d) זָכָר h. l. non ſimpliciter *maſculum* verti poteſt, ſed *ſanum* et *integrum* זָכָר תָּמִים Levit. XXII, 19. Opponitur enim τῷ מָשְׁחָת *corrupto*.

a) Omnes hujus verſus difficultates, in quibus removendis interpretes valde laborant, diſparent, ſi ad connexionem totius loci attendamus. Propheta affert nonnulla hujus maledictionis exempla, ex quibus ſacerdotes debebant iram Dei intelligere. Primo *increpationem ſeminis*. Verbum גָּעַר hoc loco, uti ſaepe, de Deo ἀνθρωποπαθῶς dicitur, omnemque ejus actionem notat, quo malum vel immittit vel avertit ab homine: ideoque hoc loco omnem modum indicat, quo ſacerdotes agrorum frugibus, decimis nempe et primitiis privati ſunt, ſive per ſterilitatem agrorum, ſive per

conſperſi ſtercore facies veſtras, ſtercus ſunt ſolennitates veſtrae, et quod vobis debetur, ſibi quisque capit. 4. *b*) Noſtis enim, me vobis hoc praeceptum dediſſe, ut

per corruptionem frumenti, ſive per populi defraudationem fiebat. Deinde *contemtum*, quo populus eo tempore ſacerdotes afficiebat, qui propterea vitam agebant triſtem, miſeram, afflictam. Hanc propheta deſcribit verbis tropicis: Conſperli ſtercore facies veſtras, i. q. verſu 9 proprie dicitur: וְגַם אֲנִי נָתַתִּי אֶתְכֶם נִבְזִים Sequentis commatis idem ſenſus eſt: *Stercus ſunt ſolennitates veſtrae*, h. e. dies illos, quos laeti et hilares peragere debebatis, in luctu et ſqualore immo ignominia vobis peragendi ſunt. Tandem *defraudationem*, qua populus ſacerdotibus detrahebat ea, quae iis ex lege divina debebat. De hac enim ultima verba accipio: וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו Eſt vero duplex in eis ellipſis, primo τοῦ אִישׁ ante נָשָׂא Deinde τοῦ אֲשֶׁר ante אתכם Tandem אליו cum נשׂא eſt conſtruendum. Haec eſt ratio verſionis, quam dedimus. Ita Chaldaeus interpres verba explicat, optime, uti arbitror, et contextui convenienter: יִתְמְנַע חוּלַקְכוֹן מִנַּיהּ *probibebitur pars veſtra ab ea*, ſc. feſtorum ſolennitate, in qua ex ſacrificiis multas partes accipere debebatis, quae vobis a populo vos non curante ſubtrahentur.

b) Hunc locum, cujus tam diverſae tamque parum probabiles dantur interpretationes, ex contextu faciliime explicari poſſe, adeo mihi perſuaſum eſt, ut mirer interpretes hanc textus συνάφειαν non attendiſſe. Nempe propheta Levitis et ſacerdotibus ſuae aetatis in mentem revocat foedus illud, quod

ut cum Levitica tribu foedus mihi intercederet, dicit Jova omnipotens. 5. Foedus illud meum cum ea nihil nisi promissiones felicitatis constantis et perpetuae continebat. * Volui ut me timeret, nomenque meum revereretur; 6. Vera legis doctrina imbuta esse debebat, et ab omni omnino iniquitate remota, recte et sincere erga me se gerere, multosque a peccando avertere. 7. Sacerdos enim diligens doctrinae custos esse debet, ut legem ab eo alii rescire possint, nam meus est legatus — — 8. Vos vero ab illa via recessistis, et in causa fuistis, ut multi contra legem peccarent; foedus illud Leviticum violastis, inquit Jova omnipotens. 9. Propterea vos contemtos et abjectos universo populo reddidi, quoniam vias vobis prae-

quod Deus cum tribu Levitica pepigerat, ejusque conditiones, quae fuerint, exponit versf. 5. 6. 7. Deinde docet, illos hoc foedus non servasse, nec satisfecisse illis conditionibus, sub quibus eis Deus tot tamque eximias promissiones dederat, vers. 8; hinc recte eos a Deo puniri, omnemque calamitatem suam ab illa causa esse repetendam, vers. 9. — — Duae igitur sunt hujus pericopae partes: Thesis, quae versf. 4. 5. 6. 7, et Hypothesis, quae duobus sequentibus continetur. *Verba* vero *activa* in tota hac pericopa, uti alias saepe, non *actum*, sed *debitum* vel *officium* notant. (*Glassius* in Philol. S. pag. 199.) Quae grammaticorum observatio si interpretibus in mentem venisset, non haesissent, uti arbitror, aut argutati essent in hujus loci explicatione.

praescriptas non tenetis, et in lege tradenda personarum respectum habetis.

SECTIO IV. CAPVT II, 10-16

10. Nonne nos omnes unum patrem habemus?
nonne unus Deus nos creavit? cur igitur perfide
agimus alter in alterum, foedus majorum nostrorum
violando? 11. Perfidia commissa est in Judaea, et abo-
minandum factum in Israële et Hierosolymis patra-
tum est. c) Etenim profanat Judam, sanctitatem Jovae,
qui amat et in matrimonium ducit uxorem peregri-
nam. 12. Perdet Jova eum, qui hoc fecerit, d) omnem-
que ejus familiam e Jacobaeorum habitationibus de-
lebit, quanquam Jovae omnipotenti ferta obtulerit.
— — 13. Alterum crimen, quod committitis, est
hoc:

c) Plerumque quidem *Subjectum* orationis putatur esse *Juda.* Sed recte, uti puto, Celeb. *Venema* in Commentario ad h. l. hoc negavit. *Juda* objectum est, quod profanatum dicitur. Nam consideratur ut populus Dei sanctus, ut peculium ejus. Quod clarum est ex Epitheto, *sanctitas Jovae.* Subjectum loco Praedicati positum est: qui amat et in matrimonium ducit, et rel. Historia legitur Esrae IX. et Nehem. XIII.

d) עֵר וְעֹנֶה *vigilantem et respondentem.* Videtur esse dictio proverbialis, qua tota alicujus familia indicatur, sive omnes in una domo conjuncti. Ita etiam Chaldaeus et Syrus intellexerunt: *filium et nepotem*, in quorum versione non subesse videtur varia lectio.

hoc: Causa estis, quod ara Jovae lacrimis obtegatur, quod fletus et gemitus ubique circumsonent, ita ut non possim amplius ferta respicere, aut sacrificia vestra cum approbatione accipere. 14. Quaeritis, quam ob rem? Quoniam Jova non ignorat perfidiam, quam in conjuges vobis in juventute vestra junctas committitis, quanquam legitimo matrimonio vobis associatae sint. — — 15. *e*) Nullusne hoc fecit salva virtute sua? Sed quare ille unus hoc fecit? nempe ex desiderio filii a Deo promissi. Cavete igitur vobis, ne in primas vestras uxores perfide agatis. — — 16. *f*) Invisam dimittere licet, dixit Jova

e) Illis assentior interpretibus, qui verba hujus versus putant esse Judaeorum, excusantium se atque objicientium exemplum Abrahami, qui simile quid fecisset atque Hagarem sibi junxisset praeter Saram uxorem suam legitimam. Cui explicationi inprimis favet responsio prophetae: ומה האחד מבקש זרע אלהים Sed recte hoc faciunt, prophetam interrogantes, an non meminerit exemplum cujusdam, qui idem fecerit. לא - אֶחָד enim *non ullus* i. q. nullus, ut 2 Sam XIII, 30. XVII, 12. Igitur Judaei Abrahamum non *unum* quasi *κατ' ἐξοχὴν* ita vocant, sed propheta hoc facit, praemisso propterea He articuli.

f) Versionem difficillimi hujus versus maxima ex parte debeo Celeberrimo *Venemae*, qui in Commentario suo ad h. l. lucem mihi accendit ad hujus versus obscuritatem discutiendam. Velim ut mei lectores quoque sentiant probabilitatem

va Deus Iſraëlis. Licetne etiam dure aut violenter tractare ſuam conjugem? dicit Jova omnipotens. Cavete igitur vobis, ne perfidiam committatis.

g) SECTIO V. CAPVT II, 17-III, 12

17. Moleſti eſtis Jovae veſtris ſermonibus. Quaeritis, quo-

tatem et facilitatem hujus explicationis. — — Novam continet hic verſus Judaeorum objectionem, cum prophetae reſponſione. Hoc clare indicant diverſa nomina, quae Deo dantur, et cujus auctoritate quaelibet pars ſuam ſententiam quaſi defendere ſtudet. Judaei dicunt: Deum ipſis permiſiſſe divortia. Propheta hoc eis concedit, dum non negat; ſed negat licere eis, dure et violenter tractare uxores non dimiſſas — — Addam paucas obſervationes grammaticas, quae ad probandam verſionem meam faciunt. כִּי שָׂנֵא *quia odit*, ſcilicet maritus, indefinite dictum videtur: quicunque oderit ſc. uxorem — — שַׁלַּח Infinitivus loco Praeteriti, quod praecedit, ex Idiotiſmo, de quo ad Zeph. III, 20. dictum eſt: cujus et aliud exemplum eſt in hoc Capite verſ. 13. in כְּסוּת et ſic centies — — שלח ut et ſequens כסה *facultatem* et *poteſtatem* tantum indicant, non *actum* ipſum. Verba vero activa ſaepe ita vertenda eſſe, jam a *Glaſſio* obſervatum eſt. — — Denique לְבוּשׁ *veſtimentum* h. l. tropice uxorem indicare, probabiliter ex uſu loquendi Arabico docuit *Schultenſius* in Animadv. philol. ad h. l. et contextus hanc ſignificationem comprobat.

g) Novam ſectionem in hoc verſu incipiendam eſſe, ex ſequenti

quomodo molesti? Quando dicitis: qui malum facit, bonus habetur apud Jovam, eique placet; sin minus, ubi

ti Capite plane apparet, in quo propheta ad has Judaeorum querelas respondet. Sed de argumento ejus et connexione pauca dicam, cum multos interpretes videam de eis parum subtiliter disputare. Plerique enim verba hujus versus, hominum impiorum esse dicunt, Epicuraeorum providentiam divinam negantium. Sed qui ita sentiunt, non satis attenderunt ad responsionem prophetae. Is vero Cap. III, 1. de his ipsis hominibus dicit, eos cupide expectare dominum ad templum suum venientem: deinde eis certissime promittit adventum Messiae, quod utrumque non convenit hominibus atheis, Epicuraeis. — — Nimirum affert propheta querelas Judaeorum de minus prospera et infelici rerum suarum statu, felici contra populorum vicinorum. Talem enim eum illo tempore fuisse, discimus ex Nehem. IX, 36 37. Per impatientiam igitur abrepti negabant, hoc cum justitia et sanctitate Dei conciliari posse, quae pati non posset aut deberet populum, cui tot promissiones dederat, de defensione et liberatione inprimis per legatum aliquando mittendum, tantopere affligi atque a gentibus infidelibus opprimi. Ex prima vero parte responsionis prophetae, quae est a versu 1-5, apparet, Judaeos plura istius generis dixisse, quam propheta Cap. II, 17. attulerat; inprimis videntur legatum quendam Dei ex foedere eis promissum expectasse, qui eos ab hostibus suis defenderet et in libertatem vindicaret. Docet enim propheta, legatum illum Dei suo tempore certissime esse appariturum; sed aliam longe et diversam adventus ejus futuram esse rationem, quam ipsi sperabant et expectabant.

ubi eſt Deus, qui puniat? — — CAPVT III, 1. En ego mittam legatum meum, qui viam mihi praeparabit; et mox veniet ad templum ſuum dominus, quem vos requiritis, et legatus foederis, quem cupide deſideratis. 2. En veniet, inquit Jova omnipotens. Sed quis ejus adventus diem ſuſtinebit, aut quis eo apparente conſiſtet? etenim ſimilis erit igni aurifabri, aut ſaponi fullonum. 3. Sicuti ſedet aurifaber et argenti purgator, ita purgabit Levi poſteros, et eliquabit eos, ſicuti aurum et argentum, ut Jovae ferta juſte offerant; 4. et accepta erunt Jovae iſta ferta Judaeorum et Hieroſolymitanorum, ſicuti olim et antiquiſſimis temporibus — — *a*) 5. Ego quoque me ut judicem jam exhibui, teſtis fui acerrimus in praeſtigiatores, in adulteros, in perjuros, in eos qui mercenarios, viduas, pupillos et peregrinos opprimunt et me non timent, dicit Jova omnipotens. 6. Sed quoniam ego Jova immutabilis ſum, vos Jacobi poſteros non prorſus perdidi. 7. Inde a majorum veſtrorum temporibus vos a ſtatutis meis deflexiſtis, neque ea ſervaſtis; redite ad me, atque ego ad vos redibo, inquit Jova omnipotens. Sed quaeritis, in quo redeundum vobis ſit? 8. Num audeat homo Deum defraudare? Vos vero hoc facere

au-

a) Reſpondet propheta ad iſta verba Judaeorum in verſu 17. Capitis praeced. אַיֵּה אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט ubi eſt Deus judicii? verſu 5-12.

audetis. Quaeritis, in quo me defraudetis? In decimis et oblationibus. 9. Dira vos urget calamitas, et tamen me defraudatis, vos omnes. — — 10. Afferte decimas omnes in cellam, ut alimenta ſint in aede mea, et tentate me in eo, inquit Jova omnipotens, an non largam daturus ſim vobis pluviam, tantamque ubertatem effuſurus, quae capi tota non poſſit. 11. Compeſcam animalia vobis noxia, ne terrae proventus corrumpant; atque efficiam, ne ſteriles ſint vobis vineae, dicit Jova omnipotens. 12. Felices vos praedicabunt gentes omnes propter tantam terrae veſtrae fertilitatem, dicit Jova omnipotens.

b) SECTIO VI. CAPVT III, 13-24

13. Admodum inique de me judicatis, dicit Jova. Quaeritis, quae ſint illa veſtra erga me iniqua judicia?

b) Magnam habet argumentum hujus pericopae cum praecedenti ſimilitudinem. Nova Judaeorum objectio affertur, ſed non profanorum et atheorum, qui divinam providentiam negent, uti multis interpretibus videtur; ſed piorum et Dei cultorum. Etenim diſtinguunt ſe a ſuperbis et impiis, conqueruntur ſuam ſortem, quae miſera eſſet, quod Deum colerent, impiorum contra fortunatam. Ipſe etiam propheta ad eos verſ. 20. ſermonem vertit, eosque Jovam timentes vocat. Duriores quidem videntur eorum querelae, quam quae ab hominibus piis proferri poſſent; ſed meminiſſe debemus, ſaepe homines pios in hanc tentationem inci-

cia? 14. Nempe dicitis: frustra Deo servitur; quamnam enim habemus ex diligenti praeceptorum illius observatione utilitatem, et ex habitu lugubri, quo ejus causa utimur? 15. Jam quidem beatos praedicamus superbos, felices sunt homines impii; si vel Deum irritant, tamen evadunt omnia pericula. 16. *c*) Olim vero poterant Dei cultores sese mutuo consolari. Jova benigne eos audiebat, catalogum quasi habebat eorum, qui eum timerent, et in pretio haberent — — 17. Sane erunt mihi, inquit Jova omnipotens,

cidisse, ut de providentia divina propter apparentem impiorum felicitatem dubitarent.

c) Sequor in interpretatione hujus et praecedentis versus Celeb. *Venemam*, qui haec quoque verba Judaeorum esse putat, quos propheta loquentes introducit, atque hunc versum ita cum praecedenti connectit, ut ab istis hominibus praeterita tempora cum praesentibus comparentur: olim quidem Deum longe aliter egisse cum suis; potuisse eos sese irruente forsan aliqua calamitate mutuis excitare adhortationibus ad patientiam divinum auxilium expectantem; nec vanam eorum spem fuisse, Deum enim eorum memorem fuisse, nec diu eis suum subtraxisse auxilium etc. Ita sibi opponuntur particulae temporis עתה in vers. 15. et אז in versu 16. — — דִּבֵּר non simpliciter *loqui* h. l. significat, sed *jucunda* et *solantia* loqui, quam significationem alias quoque nonnunquam habet, v. g. Jer. XV, 16. XXIII, 17.

potens, eo tempore, *d*) quo factum illud insigne patrabo, inprimis cari; curam eorum geram, ut pater filii, qui eum studiosissime colit. 18. Et tunc melius edocti intelligetis, quantum discrimen sit inter pium et impium, inter Dei cultorem et ejus contemtorem. 19. Etenim dies veniet, ardentis instar fornacis. Tunc erunt omnes superbi et impii stipulae, quas dies ille incendet, inquit Jova omnipotens, penitusque consumet. 20. Vobis vero nomen meum reverentibus, orietur sol recreans, cujus radii sanitatem vobis afferent, laetique exsultabitis ut vituli sa-

M 2 gina-

d) עָשָׂה absolute positum habet significationem praegnantem, nempe *insigne opus facere atque eximium*. Ita saepe a prophetis dicitur, v. c. Jes. XXVIII, 21. Jer. XVIII, 23. XXIII, 20. Atque contextus etiam probat hanc significationem, nimis enim esset tenuiter dictum, si vertere velis: *eo die, quo faciam, erunt mihi cari*; inprimis cum sequatur in vers. 19 et seqq. descriptio judicii divini terribilis exercendi in impios — — De tempore, in quo hujus vaticinii implementum quaerendum sit, admodum diversae sunt interpretum sententiae. Mihi quidem non improbabilis videtur hypothesis Celeb. *Venemae*, qui Maccabaeorum temporibus haec impleta esse asserit. Favet hypothesi non solum contextus, sed etiam regula, quam optimi interpretes in investigandis vaticiniorum temporibus sequendam praecipiunt: si prophetiae implementum in temporibus prophetae proximis ostendi potest, aliud remotius non esse quaerendum. Sed non est hujus loci, haec ulterius prosequi.

ginati. 21. Impios vero conculcabitis, erunt enim inſtar pulveris ſub pedibus veſtris, eo tempore quo ego illuſtre illud facinus patrabo, inquit Jova omnipotens. 22. Memores eſtote legis, jurium et inſtitutorum, quae per Moſen miniſtrum meum in Horebo monte omnibus Iſraëlitis dedi — — 23. En mittam vobis Eliam prophetam, antequam dies Jovae magnus et terribilis veniat. 24. Is operam dabit, ut ad majorum mores poſteros reducat, hosque illorum agendi rationi iterum adſuefaciat, ne hanc terram cogar excidio prorſus evertere.

NOTAE

NOTAE CRITICAE
IN
VERSIONEM LATINAM
PROPHETARVM
MINORVM

NOTAE CRITICAE
IN
HOSEAM

Ad Cap. II, 8.] Pro דַּרְכֵּךְ legendum videtur דַּרְכָּהּ ut in sequenti גְּדֵרָהּ et נְתִיבוֹתֶיהָ Sic et *οἱ ό* et Syrus.

ad vers. 11.] Secutus sum in versione *τοὺς ό* qui pro לְכַסּוֹת legerunt מִכַּסּוֹת ut Cap. IV, 6. legitur מִכַּהֵן, vertunt enim: *τοῦ μὴ καλύπτειν*. Sensus est, quod nemo negabit, longe aptior contextui, quam ellipsis, qua suppleta sensus existit perquam frigidus: lana et linum, *quod dederam* ad tegendam nuditatem suam: uti habent Chaldaeus et Syrus. Immo vero Deus nòn necessaria tantum suppeditarat, sed largam omnium rerum copiam et abundantiam. cf. vers. 10.

ad vers. 17.] Hebr. וְעָנְתָה שָּׁמָּה LXX interpretes vertunt *καὶ ταπεινωθήσεται ἐκεῖ*, Symmachus *κακωθήσεται*, Syrus וְתִתְמַכַּךְ תַּמּוֹן *humiliabitur ibi.* Hi igitur interpretes aliis punctis subjectis legerunt עֻנְּתָה quam lectionem receptae putem praeferendam, quae non aptum fundere sensum videtur. Quodsi enim vertitur per *canet*, uti Vulgatus fecit, et de al-

alternis cantionibus explicatur, de quibus ענה dicitur, non convenit hoc sequentibus, Constat enim ex historia, Israëlitas minime cum cantu et inter laeta jubila ex Aegypto esse egressos, sed potius magna cum festinatione, ita ut de carminibus canendis profecto non cogitarent.

ad cap. IV, 11.] *οἱ ό* jungunt עַמִּי quod ex recepta distinctione versum 12. incipit, cum versu 11. Syrus vertit, quasi legisset לִבָּם *vinum atque ebrietas intercepit mentem eorum.* Illos in versione secutus sum.

ad vers. 14.] לֹא interrogative accipio pro הֲלֹא Fortasse ה scribarum vitio omissum est, quod He praecedit.

ad vers. 18.] In textu hebraeo est אָהֲבוּ הֵבוּ *amant date.* Sed illud הֵבוּ sine dubio vitio scribarum irrepsit, quod similis syllaba praecedit. Nullus antiquiorum interpretum hoc הבו legit. Aut, si licet aliam afferre conjecturam, fortasse lectum fuit אָהֹב אָהֲבוּ *amando amant*, ut similis constructio praecedit, atque alterum א scribae errore est omissum.

ad Cap. V, 2.] Difficilem hunc locum verto ex lectione *τῶν ό* et Syri interpretis. Illi quidem habent: *ὃ* (*δίκτυον*) *οἱ ἀγρεύοντες τὴν θήραν κατέπηξαν.* Hic: *et venatores venantes expandunt laqueos.* Consentiunt in lectione, levi tantum discrimine intercedente. Uter-

Uterque pro וְשַׁחֲטָה legit צַיָּדִים *venatores* et pro שֵׂטִים *οἱ ὁ* צָדָה sed Syrus צָדִים *venantes*, addito פַּחָא *laqueos*, quod vel ab ipſo eſt, ad ſententiam ſupplendam, vel ex gloſſemate. Tandem הֶעְמִיקוּ uterque legit, quod Syrus per טַמְרוּ *abſcondunt* explicat, *οἱ ὁ* per *κατέπηξαν*, *defixerunt*. Vau ante שחטה, ſive ex lectione horum interpretum צירים, dictum eſt pro אשר et referendum ad praecedens רֶשֶׁת *rete*.

ad verſ. 11.] In textu hebraeo legitur הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי־צָו *lubenter ivit poſt praeceptum.* Praeceptum intelligunt tale, quod reges impii de cultu idolis praeſtando dediſſent. Sed *οἱ ὁ* vertunt: *ὀπίσω τῶν ματαίων*, et Syrus: *poſt vanitates.* Clarum eſt, eos pro צָו legiſſe שָׁוְא. Vulgatus interpres vertit *poſt ſordes*, aliis punctis ſubjectis legit צוֹ pro צוֹא *ſtercus.* Sic etiam Chaldaeus, qui vero totum verſum de iniquitate judicum explicat alios per avaritiam opprimentium. Illorum lectionem recepta longe faciliorem praeferendam putavi. Sub vanitate vero, quam ſectari dicuntur Ephraimitae, idola ſunt intelligenda, quo nomine ſaepe apud prophetas veniunt. Atque haec eorum idolomania cauſa judiciorum divinorum eſſe dicitur.

ad Cap. VI, 5.] Ex primo verſu hujus pericopae apparet, ſermonem non eſſe de falſis prophetis, ſed de utroque regno univerſe ſpectato, Iſraële ſ. Ephraimo

 et

et Juda. Miror igitur recentiores quosdam interpretes sensum primi membri in hoc versu non vidisse, cum per se inventu non difficilem, tum in altero membro aliis verbis explicatum. Verba hebraea ita sonant: *propterea caecidi per prophetas, occidi eos per sermones oris mei.* Illa *occisio per os Dei* non facta esse poterat *in prophetis*, quos Deus potius in priori membro adhibuisse dixerat *ad caedendum.* Igitur affixum in הֲרַגְתִּים necessario referendum est ad Subjectum totius pericopae, nempe utrumque regnum vers. 4. Atque illud ipsum affixum etiam ad verbum prioris membri חָצַבְתִּי supplendum est, ex parallelismo sententiarum, quod nos fecimus in versione, verba hebraea genio latinae linguae accommodantes. Nam prophetae et Deus per prophetas dicuntur ea facere, quae praedicunt. v. c. Jer. I, 10. Dixerim, Mem illud post חצבתי excidisse, si antiquiores interpretes hujus conjecturae testes citare possem. At enimvero in ultimo membro וּמִשְׁפָּטֶיךָ אוֹר יֵצֵא non dubitem affirmare legendum esse וּמִשְׁפָּטִי כָּאוֹר Ita enim omnes interpretes, si a Vulgato discesseris, legerunt. Caph scribarum errore praecedenti voci junctum est, sequenti praefigendum. Aliud ejusdem erroris exemplum aeque luculentum extat Jer. XXIII, 33. אֶת־מַה־מַּשָּׂא pro אַתֶּם הַמַּשָּׂא Quae scribarum vitia produnt, ut hoc obiter addam, recentiorem literarum finalium originem.

ad

ad Cap. VII, 5.] In priori membro hujus versus secutus sum *τοὺς ό*, Chaldaeum, Syrum, Vulgatum, qui omnes vertunt: *coeperunt principes furere vino.* Pro הֶחֱלוּ legerunt sine dubio הֵחֵלּוּ et pro substantivo חֲמַת *aestus*, infinitivum *aestuare* s. *furere* — — In posteriori membro מָשַׁךְ non habet nominativum, nisi referatur ad praecedens substantivum מַלְכֵּ, qui describitur ab actione quadam: *extendit manum suam* sc. ad pocula: est compotor istorum profanorum.

ad vers. 6.] Versum hunc difficillimum esse, omnes interpretes fatentur. Rationes reddam versionis meae partim ex lectione antiquorum interpretum, partim ex significatione paullo rariori vocabulorum factae. Judicent viri docti de ejus probabilitate.

a) כִּי־קֵרְבוּ כַתַּנּוּר לִבָּם *οἱ ό, διότι ἀνεκαύθησαν ὡς κλίβανος αἱ καρδίαι αὐτῶν*, quibus consentit Syrus: *propterea quod incaluit cor eorum.* Utrum חרבו legerint, quod *Cappellus* divinabat, an קדחו quod *Buxtorfio* placebat, incertum est; prius tamen ob majorem literarum similitudinem verisimilius videtur. *Castellus* quidem in Lexico Heptaglotto verbo קרב *adolendi* et *incendendi* notionem tribuit, ita ut *τῷ* קטר respondeat, sed unicum hunc locum ad hanc significationem probandam affert, in quo non de sacrificiis sermo est, sed de animorum vehementiori agitatione. —

b)

b) בְּאָרְבָּם כָּל־הַלַּיְלָה יָשֵׁן אֹפֵהֶם *in insidiis suis tota nocte dormit pistor eorum.* Quantopere interpretes receptae lectionis tenaces in sensu hujus versionis explicando laborent, testantur eorum commentarii. Faciliorem ex meo quidem sensu puto esse connexionem, si בארבם ad secundum versus membrum trahatur, quam si, quod accentus volunt, cum primo connectatur. Sensus tamen non magnopere differt, sive huic sive illi membro jungatur. ישן hoc loco non est in significatione usitata *dormiendi*, sed paullo rariori, nec tamen vel linguae hebraeae incognita, *superstitem esse*, *continuare*; ita Deut. IV, 25. dicitur. — — Pro אֹפֵהֶם puto legendum esse אַפְּהֶם s. אַפָּם *ira*, *furor eorum.* Ita Chaldaeus et Syrus legerunt.

ad Cap. VIII, 2.] Οἱ ό et Syrus יִשְׂרָאֵל omittunt. Potest sane abesse. Saltem non suo loco stat. Igitur vel ut nominativus cum לִי יִזְעָקוּ construatur, vel post אלהי ponatur, quae *Hubigantii* conjectura est non inepta: *o Deus Israëlitarum*, *te novimus.*

ad vers. 4.] Legendum videtur יִכְרְתוּ quoniam verba et pronomina in numero plurali praecedunt. Non habet recepta lectio nominativum, quocum construatur, nisi ישראל in versu tertio. Pluralem numerum omnes versiones expresserunt.

ad

ad verſ. 5. et 6.] Lectio horum verſuum recepta adeo difficilis eſt et impedita, ut nulla ratione commodam admittat explicationem. Neque ex antiquiorum interpretum verſionibus ſenſus exſculpi poteſt probabilis. Sed trajectione primi membri verſus quinti ad initium verſus ſexti omnes difficultates diſparent, et conſtructio verborum eſt aptiſſima. *Hubigantii* haec eſt conjectura, quam contortis praeferendam putavi explicationibus. Non magnopere faveo conjecturis, fateor, omnium minime in Critica Veteris Teſtamenti; nec tamen mihi temperare potui, quin hanc difficili interpretationi praeferrem, quae per facilitatem ſuam ſemper vel repetito examine placebat, quod bonae conjecturae indicium eſſe ſolet. Judicent alii ex ſuo ſenſu de ejus probabilitate.

ad Cap. IX, 2.] Pro בָּה ſine dubio legendum eſt בָּם Sic duo Codices *Hubigantii* et Cod. poſterior *Lilienthalii* omnesque verſiones antiquae. cf. S. R. *Lilienthalius* in Comment. crit.

ad Cap. X, 5.] Legendum eſt in ſingulari לְעֶגְלַת *propter vitulum.* Nam unus tantum erat Bethele, atque in ſequentibus tantum de uno ſermo eſt. Sic etiam *οἱ ὁ* et alius graecus interpres a *Montefalconio* citatus, nec non Syrus.

ad verſ. 9.] Dicam, quid ſentiam de hoc verſu admodum difficili, rationem ſimul redditurus verſionis meae. Judicent viri docti de conjecturarum mea-

rum

rum probabilitate — — גִּבְעָה non videtur esse nomen proprium, sed appellativum. In antecedenti versu propheta jam idololatriam in locis excelsis reprehenderat : jam hyperbolice dicit : ex quo colles existunt, in eis peccastis o Israëlitae! — — עָמַד h. l. puto esse *preces et sacra facere*, שָׁם ibi sc. in istis collibus. Sic עָמַד dicitur 2 Par. XX, 13. Jer. XVIII, 20. — — לֹא dictum est pro הֲלֹא quam interrogationem ego affirmative expressi in versione. — — Ultima verba hujus versus עַל בְּנֵי עַלְוָה jungo cum primo verbo sequentis versus, quod pro בְּאַוָּתִי lego בָּאתִי Habeo ex parte mecum consentientes τοὺς ό, saltem ex lectione Codicis Alex. *ἐπὶ τέκνα ἀδικίας ἦλθε παιδεῦσαι αὐτούς.* Abest tamen illud ἦλθε in Codice Vaticano, constructione vero valde imperfecta. Equidem fateor, non necessarium esse ut recepta versuum distinctio deseratur. Possunt illa verba על בני עלוה referri ad affixum in תַּשִּׂיגֵם hujusque emphatica esse determinatio : Bellum eos opprimet in istis collibus, *hos peccatores!* Sed tunc Vau ante ואסרם abesse debet, si בְּאַוָּתִי legitur et vertitur: *in ira mea castigabo eos*, quod etiam Syrus omittit. Potest vero adesse, si legitur בָּאתִי ad quam lectionem magis inclino, nam אוה pro *ira* et *indignatione* nunquam, quod scio, dicitur.

ad vers. 10.] *Duplex* illud *peccatum* sunt duo vituli aurei Bethele et Dane ab universo populo culti. Est

Eſt vero hoc loco varia lectio ab ipſis Maſorethis notata. Nam ſecundum Kerib legendum eſt עֵינֹתָם In quo explicando interpretes valde laborant. Lege, ſi placet, *Schultenſium* l. c. qui potiores explicationes enumeravit et refutare inſtituit. Novam vero quam operoſe ex Arabiſmo probavit, tandem ipſe Hebraiſmo parum convenientem fatetur. Judaei interpretes more ſuo in explicanda lectione diverſa valde ineptiunt, qui etiam, ni fallor, Chriſtianis fraudi fuerunt, ut difficultates invenirent, ubi nullae eſſent. Nam quod *Schultenſius* contra explicationem, quam ego ſecutus ſum, objicit, עֲוֹנוֹת *iniquitates* in plurali ut maſculinum conſtrui, hoc me movere non potuit, ut eam defererem. Etenim utraque forma maſculini et foeminini generis in uſu fuit עֲוֹנִים et עֲוֹנוֹת quae quin commutatae interdum fuerint, nihil repugnat. Vel, ſi cui hoc durum videatur, nomen hoc plurale a ſingulari foeminini generis עֲוֹנָה derivet, quod *Simonis* in Lexico ſuo fecit, et ſic analogiae generis optime eſt conſultum. Antiquiores quidem interpretes, nempe *οἱ ό*, Syrus, Arabs, Vulgatus in lectione et verſione horum verborum conſentiunt.

ad verſ. 14.] Quoniam ſententia et comparatio in antecedentibus abſoluta eſt, equidem puto rectius cum his verbis novum verſum incipere. Lectio quidem recepta horum verborum eſt כִּי בָטַחְתָּ בְדַרְכְּךָ *confiſus es viae tuae*, quam ita explicant: perſuadebas tibi,

tibi, cultum illum vitulorum non adeo esse improbandum, quia Jovam sub his imaginibus colere dicitis. Sed haud scio, an unquam Judaei in hac persuasione fuerint, cum Deus saepissime illis testatus esset, quantopere sibi hic cultus displiceret. Deinde sequens membrum, prius explicans et illustrans, huic parum respondet, si illa lectio tenetur. Sed *ci ó* aptissimam habent lectionem, quam nemo nisi valde morosus receptae lectionis defensor repudiabit. Nempe legerunt בְּרִכְבְךָ vertunt enim *ἐν τοῖς ἅρμασίν σου in curribus tuis.* Codex quidem Vaticanus habet: *ἐν τοῖς ἁμαρτήμασί σου*, lectione vero sine dubio vitiosa, ex priori per scribarum errorem orta. Neque consensus Syri et Chaldaei interpretis cum lectione textus hebraei me movere potuerunt, ut illam Graecorum lectionem contemnerem.

ad Cap. XI, 2.] מִפְּנֵיהֶם quod est in textu hebraeo *ci ó* divisim legerunt מִפְּנֵי הֵם, verterunt enim: *ἀπῴχοντο ἐκ προσώπου μου. αὐτοὶ τοῖς Βααλὶμ ἔθυον.* De Syro non liquet, num omnino affixum legerit, sic enim habet: ܐܙܠܘ ܡܢ ܩܕܡܝ ܘܠܒܥܠܐ ܕܒܚܘ Sed Chaldaeus et Vulgatus ut unam vocem legerunt: *vocaverunt eos, sic abierunt a facie eorum.* Priorem lectionem praeferendam putavi, propter sequens membrum.

ad vers. 4.] In secundo membro hujus versus pro plurali בְּמְרִיְמֵי putem legendum esse in singulari

בְּמְרִים

כִּמְרִים Sic Syrus, Chaldaeus et Vulgatus. Phrasis הֵרִים עַל sumta est ab agricola, qui allevat jugum bobus, aut frena in eorum maxillis relaxat, uti Jonathan comparationem explicat — — Tertii membri duplex dari potest explicatio. *Vel*, ut lectio textus hebraei servetur: וָאַט אֵלָיו אוֹכִיל *inclinavi ad eos cibum.* Sic propheta eleganter tropum, quo antea usus fuerat, continuat: *Laxavi eis jugum atque effeci ut pabulum liberius capere possint* — — *Vel*, ut lectionem τῶν ὁ sequamur: *καὶ ἐπιβλέψομαι πρὸς αὐτὸν, δυνήσομαι αὐτῷ*, quae, quod versio facile ostendit, haec fuit: וָאַט אֵלָיו אוּכַל לוֹ. Removet haec lectio difficultatem haud levem, quae est in sequentis membri prima voce לֹא יָשׁוּב אֶל־ אֶרֶץ מִצְרַיִם haec enim contradicere videtur vers. 1. hujus Capitis et sexto noni Capitis, atque ex historia etiam constat multos Judaeos in Aegyptum aufugisse. Praeterea haec lectio aptum ostendit nexum hujus versus cum sequenti. Propterea quoque ego in priori hujus libelli editione eam sum secutus. Attamen quoniam lectio recepta etiam explicationem admittit priori hujus versus membro inprimis aptam, et Syrus, Chaldaeus et Vulgatus eam habuerunt, in nova hac editione eam in versione expressi. Sentio quidem quasdam difficultates, quibus premitur, verum illa quoque suis non caret. In particula vero לֹא haereo adhuc. Mutatio ejus in לוֹ nititur tantum auctoritate τῶν ὁ et Arabis. Syrus,

N Chal-

Chaldaeus et Vulgatus legerunt לֹא. Sed haec negatio pugnare videtur, uti jam dixi, cum aliis nostri prophetae aliorumque locis, in quibus Deus reditum in Aegyptum poenae loco minatur, qualis etiam fuit, uti ex historia Jeremiae constat. *Grotii* explicationem: *Jam non ultra recurret ad Aegyptum opis causa ut antehac fecit*, coactam puto et historiae contrariam. Qui veriora afferet, eum lubenter audiam.

ad vers. 6.] Pro וְאָכְלָה *oi ó* et Syrus legerunt וְאָכְלוּ idque cum sequenti מִמּוֹעֲצוֹתֵיהֶם junxerunt. Sane melius.

ad Cap. XII, 5.] Pro עִמָּנוּ *nobiscum*, legendum est עִמּוֹ *cum eo*, quod ex praecedenti commate patet, *Bethele eum invenit*. Ita etiam legerunt *oi ó* et Syrus.

ad vers. 6.] Graeci interpretes et Syrus posterius יְהוָֹה in suis codicibus non habuerunt, sed pro eo vel יהיה vel היה legerunt. Illi quidem vertunt: *ὁ δὲ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἔσαι μνημόσυνον αὐτοῦ*: hic: *et Dominus Deus potentissimus recordatus est ejus* — — Videtur vero propheta innuere nomen יִשְׂרָאֵל quod Jacobo in illo cum angelo certamine impositum fuit: quem sensum in versione indicavi.

ad vers. 9.] In textu hebraeo verba כָּל־יְגִיעַי a praecedentibus מָצָאתִי אוֹן לִי per distinctionem ma-

majorem ſeparantur. Sed non aeque commode cum ſequentibus ac cum illis junguntur. Probant iſti homines injuſti et fraudatores innocentiam ſuam ex felici laborum ſuorum ſucceſſu, quem Deus eis non ſit conceſſurus, ſi iniquitatis aut peccatorum rei eſſent. Ad has calumnias reſpondet Deus verſu 10. et 11; qui propterea non poſſunt, uti interpretibus nonnullis videtur, promiſſionem continere.

ad Cap. XIII, 5.] Lectio recepta habet: אֲנִי יְדַעְתִּיךָ quam, quia explicationem admittit haud difficilem, in priori libelli editione retinui et verti: *ego curam veſtrum habui in deſerto ſingularem.* Sed jam magis placet lectio τῶν ό, Syri et Chaldaei, quae contexto ſermoni aptior eſt. Illi nempe vertunt: ἐγὼ ἐποίμανόν σε ἐν ἐρήμῳ. Hic eodem modo: *ego pavi te in deſerto*, et Chaldaeus: אֲנָא סוֹפְּקִית צָרְכֵיכוֹן *ego ſuppeditavi neceſſaria veſtra.* (Obiter obſervo in Polyglottis Anglicanis et in Buxtorfii Bibl. Rabb. vitioſe legi צוֹרְכֵיהוֹן ſed recte adducitur locus a Buxtorfio in Lexico Rabb. ſub voce ספק) Plane apparet hos interpretes legiſſe pro יְדַעְתִּיךָ, רְעִיתִיךָ Senſus idem eſt, ſed tropus in verbo *paſcere* tum ſequenti בַּמִּדְבָּר aptior, tum prima vox ſequentis verſus כְּמַרְעִיתָם innuit prophetam verbo illo tropico uſum fuiſſe.

ad Cap. XIV, 3.] Pro פָּרִים legendum eſſe פְּרִי tum neceſſaria ejus cum ſequenti voce conjunctio pro-

 bat,

bat, tum teſtimonia antiquiorum interpretum. Οἱ ὁ, καρπὸν χειλέων, aliis punctis ſubjectis legerunt פְּרִי Idem illud Syrus legiſſe videtur, quanquam pluralem in ſua verſione adhibuit. Vulgatus habet: *vitulos labiorum noſtrorum*, atque eandem lectionem Chaldaeus paraphraſi ſua expreſſit.

ad verſ. 8.] Pro יֹשְׁבֵי legerunt וְיָשְׁבוּ οἱ ὁ, Syrus, Arabs et Chaldaeus. Tantum Vulgatus vertit: *convertentur ſedentes in umbra ejus*, et Syrus paſſive vertit: נֶתְבְּנוּן *aedificabuntur* — — *Revertentur et ſedebunt*, poteſt vel ex Idiotiſmo verbi שׁוּב explicari: *iterum ſedebunt*, vel de reditu ex captivitate intelligi, utroque modo ſenſus non magnopere differt. Sed difficultas eſt in affixo vocis בְצִלּוֹ ad quodnam ſubjectum illud ſit referendum? Proximum eſt *Libanus*, qui fortaſſe ut tractus Palaeſtinae amoeniſſimus, de quo etiam propheta reliquas imagines deſumſit, pro tota terra, eaque fertiliſſima et inſtar horti amoeniſſima, dictus eſt. Sive, umbra poſita eſt h. l. pro ſede aut domo cujusque, in qua umbra fruitur; tunc ſenſus eſſet: reduces iterum domos ſuas habitabunt, ſecuri earum umbram captantes, uti eſt apud Micham Cap. IV, 4: quisque ſub vite et ficu ſua ſedebit.

ad verſ. 9.] Pro עָנִיתִי οἱ ὁ et Syrus legerunt עִנִּיתִי ἐγὼ ἐταπείνωσα αὐτὸν, *ego afflixi eum.* Melius, uti arbitror; ita enim pulchra eſt oppoſitio ad ſequentem promiſſionem: וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי Nam אֲנִי non

non cum ſequentibus lego, quanquam accentus jubent, nam male ita cohaeret. Sed verbo primae perſonae pronomen perſonale additur pleonaſtice, ſive, ſi malis cum *Schultenſio*, emphatice: *curabo eum, Ego.* De quo Idiotiſmo vid. *Glaſſii* Philol. S. p. 148. edit. novae a me curatae.

NOTAE CRITICAE IN JOELEM

Ad Cap. II, 23.] Pro מוֹרֶה לִצְדָקָה *οἱ ό* vertunt: *ἔδωκεν ὑμῖν τὰ βρώματα εἰς δικαιοσύνην*, ſic etiam Arabs: *cibos ad ſufficientiam* et Syrus: דְיָהֵב לְכוֹן מֵאכוּלְתָא דְזָדִיקוּתָא *qui dat vobis cibum juſtitiae* h. e. largam, copioſam. Dubitari non poteſt, quin hi interpretes pro מוֹרֶה legerint בִּרְיָה *cibus*, quod vocabulum ter extat 2 Sam. XIII, 5. 7. 10. Receptam lectionem habent Symmachus: *τὸν ὑποδεικνύοντα*, *monſtrantem* h. e. doctorem. Vulgatus: *quia dedit vobis doctorem juſtitiae*, et Chaldaeus, qui quoque de perſona, quae promittatur, locum intellexit. Sed perquam inepte et contra orationem contextam hi interpretes vocabulum מֹרֶה ex ſignificatione verbi in Hiphil derivarunt. — — Verum enim

 vero

vero neque altera ejus significatio, qua *pluviam autumnalem* notat, huic loco apta est, quoniam in sequenti membro iterum promittitur; quod tautologiam induceret non excusandam. Igitur non dubitem, quin lectio τῶν ό, Syri et Arabis recepta sit praeferenda, quae aptissimum sensum fundit. Sic enim primo indicatur beneficium ipsum, quod Deus dare velit, deinde modus quo illud sit largiturus. A pluvia vero autumnali (מוֹרֶה) et verna (מַלְקוֹשׁ) Palaestinam fertilitatem suam et largae messis spem tantum habuisse, res est in vulgus nota. —— Paucis tantum observo, κριτικώτατον illum *Hubigantium* diversae hujus lectionis ne verbo quidem mentionem fecisse. Posuit et ipse *doctorem justitiae* in versione sua, et vel Ezechielem, vel Jesaiam intelligi posse existimat. Concedit de Messia verba non posse accipi propter sequentes promissiones temporales: propter quas alteram explicationem de pluvia larga et copiosa fere meliorem judicat.

NOTAE CRITICAE
IN
AMOSVM

Ad Cap. IV, 3.] Ante פְּרָצִים supplendum est ב quod omnes antiqui interpretes legerunt. Videtur ante literam ejusdem organi excidisse. ibid.

ibid.] Parum accurate puncta vocalia verbo הִשְׁלַכְתֶּנָה subjecta sunt. Habet formam conjugationis Hiphil, quae tamen contextui non convenit. Admodum coacta est explicatio atque adeo falsa, qua vulgo lectio recepta defenditur: *abjicietis opes vestras in palatia:* ut alia taceam, הַרְמוֹנָה non est *palatium*, sed אַרְמוֹן Illud vero *Armeniam* significat, in quam Israëlitae ab Assyriis captivi abducti sunt 2 Reg. XVII, 23. cf. *Bochartus* in Phaleg Lib. I. Cap. 3. Legendum igitur est in Conjugatione passiva, quam omnes versiones antiquae exprimunt: הָשְׁלַכְתֶּנָה *projiciemini.*

ad vers. 5.] In textu hebraeo est: קַטֵּר מֵחָמֵץ תּוֹדָה sacrificia eucharistica offerte *ex fermento.* Equidem non ignoro, verba haec vulgo explicari ex lege Levit. VII, 12. 13. in qua usus aliquis fermenti, hujus generis sacrificiis conceditur. Sed, fateor, lectionem Chaldaei interpretis, qui pro מחמץ legit מחמס mihi praeplacere. Allocutus fuerat propheta vers. 1. homines injustos alios opprimentes, cum iisdem in hoc quoque versu loquitur. Quid aptius erat his dicere? *sacrificate eucharistica cum fermento;* an? *sacrificate eucharistica ex rapinis.* Amat quoque propheta hunc dicendi modum. Supra Cap. II, 3. adfuit: vinum oppressorum III, 10. thesauri violentiae et caet. — Graeci interpretes h. l. in suo Codice habuerunt literarum confusionem admodum alienam; vertunt enim: καὶ ἀνέγνωσαν ἔξω νόμον. Sed Syrus exprimit lectionem

N 4

nem textus hebraei receptam : *offerte de fermentato gratiarum actionem.* Dignum hoc obſervatu videtur, quoniam ex hoc et ſimilibus locis plane conſtat, Syriacam verſionem prophetarum minorum neque ex graeca verſione, neque ex chaldaica, ſed ex textu hebraeo factam eſſe. Quantum vero hujus generis obſervationes faciant ad juſtum pretium ſtatuendum verſionibus antiquis et ſingulis earum partibus, norunt artis criticae periti.

ad verſ. 10.) Vau ante בְאַפְּכֶם prorſus otioſum eſt et omitti debet, nec ab antiquis interpretibus lectum.

ad Cap. V, 6.] Pro לְבֵית־אֵל ſine dubio legendum eſt לְבֵית יִשְׂרָאֵל Ita legerunt *οἱ ό* et parallelismus membrorum hanc lectionem confirmat. Elegans eſt conjectura Celeberrimi *Venemae* ad Jeremiam pag. 936, ortam eſſe hanc lectionem ex compendioſa ſcriptione, cujus generis exempla plura attulit in Commentario ad Pſalmos Tom. I. pag. 210. Majorem haberet in hoc quidem loco haec conjectura probabilitatem, ſi duarum vocum per compendium ſcriptarum in ipſius vocis abbreviatae initio indicia exſtarent, ut in plerisque exemplis l. c. allatis.

ad verſ. 8.] Ante עֹשֵׂה omiſſum videtur הַבִּיחוּ quod praecedit et reperi debebat, ſed eandem ob cauſam eo facilius a ſcriba omitti potuit. Alias enim עֹשֵׂה non habet verbum, quocum conſtruatur. Chaldaeus

daeus interpres fine dubio bis legit הֵנִיחוּ Vertit enim verf. 7. — — *et juſtitiam in terram projiciunt*, verf. 8. *Deſierunt timere eum qui fecit*, et rel. Syrus alterum הֵנִיחוּ quod verfum 8 incipere debebat, legit; alterum, in quo verfus 7 definit, non legit: ita enim habet verf. 7: *quod judicium vertunt in abſinthium, juſtitiam in terram:* verf. 8: שְׁבַקוּ לְמַן דַעְבַר בְּיֹמָא *reliquerunt eum qui fecit*, et caet.

ibid.] Pro לַיְלָה legendum videtur לְלַיְלָה Sic Codex *Lilienthalii* pofterior, Daventr. Chaldaeus et Syrus. Cf. S. R. *Lilienthalius* l. c.

ad Cap. VI, 1. Pro הַשַּׁאֲנַנִּים *οἱ ὁ* et Syrus legerunt הַשָּׁאטִים *contemnentes* a שׁוּט Ita enim illi: *οὐαὶ τοῖς ἐξουθενοῦσι Σιών*: atque hic eodem illo vocabulo ufus eft: וַי לְדָשׁיָטִין Quam lectionem etiam argumentum capitis confirmat, quod totum de regno Ifraëlitico agit. Erat vero perpetua aemulatio inter utrumque regnum, atque illud fub Jerobeamo fecundo inprimis florebat.

ad verf. 2.] Secundum puncta hebraica haec verba interrogative funt accipienda: an meliora regnis iftis, fcilicet, regnis Juda et Ifraël, funt regna illa? ellipfi, quod omnes intelligunt, et praeterea enallage perfonarum admodum dura, nam in fequenti commate eft fecunda perfona. Graeci interpretes et Syrus ה illud, non ut interrogativum, fed ut He articuli legerunt, quos in verfione fecutus fum.

ad Cap. VII, 1.] Significatio participii Benoni יוֹצֵר quod in textu hebraeo legitur, parum apta est; *οἱ ὁ*, Syrus et Chaldaeus ut substantivum vertunt: ecce creatio locustarum. Quem significatum etiam res ipsa postulat, et nihil repugnat, quin nomen hujus formae in usu fuerit.

ad vers. 2.] In textu hebraeo est מִי יָקוּם *quomodo resistere poterit?* Sed *οἱ ὁ*, Symmachus et Syrus legerunt לִי יָקִים *quis restituet?* Melius, propter sequentia, ubi eadem lectio vers. 5.

ad Cap. VIII, 14.] Loco דֶּרֶךְ quod in textu hebraeo legitur, *οἱ ὁ* אֱלֹהֶיךָ legerunt: *καὶ ζῇ ὁ Θεός σου Βηρσαβεέ*, quae lectio propter membrum praecedens praeferenda videtur. Jurant primo per *Deum Danis*, h. e. per alterum istum vitulum, qui ibi colebatur; quid igitur deinde per *viam Bersebae* jurant? cur cultus iste idololatricus alterius vituli *via Bersebae* dictus sit?

NOTAE CRITICAE
IN
MICHAM

Ad Cap. I, 5.] Loco בָּמוֹת legendum est sine dubio חַטָּאת Repetit enim propheta eadem vocabula, quibus

bus in priori membro usus fuerat, cui posterius manifeste respondet. Ita etiam antiquiores interpretes omnes legerunt, Graeci, Syrus, Chaldaeus. Vulgatus tantum habet: *excelsa Judae.*

ad vers. 7.] Pro קִבָּצָה legendum videtur קִבְּצוּ uti in membro sequenti, quod huic respondet, legitur יָשׁוּבוּ Numerum pluralem exprimunt etiam versiones antiquae omnes τῶν ό; Syri, Chaldaei, Vulgati. Potest tamen recepta lectio defendi, si ad nomen Samariae in vers. 6. refertur: *collegit*, sc. Samaria, ista omnia *ex mercede meretricia, in eam etiam abibunt.*

ad Cap. II, 4.] Difficultates hujus versus, in quibus interpretes valde laborant, feliciter, uti videtur, superantur varia lectione unius voculae observata. Nam quod ad prius membrum attinet, satis plana est explicatio *Lud. de Dieu* in Critica S. ad h. l. Is post נָהָה נְהִי *lamentabitur lamentum* distinctionem ponit, quam sequitur formula hujus lamenti, in qua אָמַר et יָמִיר impersonaliter accipiuntur: Factum est, dicet aliquis, s. dicetur, vastando vastati sumus, agrum populi mei transtulit aliquis s. hostis. Hunc sensum in versione verbis magis latinis expressi. At enim vero in membro posteriori pro אֵיךְ ex auctoritate Graecae et Syriacae versionis legere malim אֵין *non est qui* et rel. יָמִישׁ intransitive accipio et cum לְשׁוֹבֵב construo. Non obstat לִי interpositum; hoc enim ex usu linguae saepe pleonastice poni, supra observatum est ad Hos. XIV, 9.

ad

ad verſ. 7.] Pro הָאָמוּר *οἱ ὁ*, Aquila, Vulgatus et Chaldaeus legerunt אֹמֵר *dicit domus Jacob :* quam lectionem recepta meliorem eſſe, nemo negabit.

ad verſ. 12.] Recepta lectio habet בָּצְרָה quod nomen eſt urbis Moabiticae, quam paſcuis maxime dicunt abundaſſe. Sed Chaldaeus et *οἱ ὁ* aliis punctis ſubjectis legerunt בַּצָּרָה quam lectionem commendat et tantum non probat ſequens membrum : *ut gregem in caula ſua.*

ad Cap. III, 3.] Pro כַּאֲשֶׁר *οἱ ὁ* et Chaldaeus literis tranſpoſitis legerunt כִּשְׁאֵר cui lectioni paralleliſmus ſequentis membri favet.

ad Cap. IV, 8.] Antiqui interpretes omnes עֹפֶל neque ut nomen proprium verterunt, neque legerunt per ע ſed per א, vertunt enim *οἱ ὁ αὐχμώδης*, Aquila *σκοτώδης*, Symmachus *ἀπόκρυφος*, Vulgatus *nebuloſa*, Chaldaeus, *abſconditus*, qui ſub turre ipſum Meſſiam intelligit, ita enim verba hebraea explicat : *Tu autem, Meſſia Iſraëlis, qui abſconditus es propter peccata coetus Sionis, tibi venturum eſt regnum.* Syrus utrumque vocabulum עֵדֶר et עֹפֶל aliter legit: *tu vero* turris רָעִיא עַמוּטָא *depaſta et obſcura filiae Sionis.* Atque hi quidem עֹפֶל ad *turrem Eder*, illi ad *filiam Sionis* referunt. Rectius videtur, ſi de turre accipiatur, et quidem tropice, *ignobilis*, *minus celebris.* Nam cum ſub turre Ader ex conſenſu omnium interpretum *Bethlehem*

lehem, cui haec turris vicina fuit, intelligatur, conditio tenuis et humilis hujus urbis indicatur, ut Cap. V, 1. in qua Meſſias naſci debebat.

ad verſ. 13.] Pro וְהַחֲרַמְתִּי *devovebo*, omnes interpretes antiqui in ſecunda perſona legerunt *devovebis*. Vitium tantum eſt in punctis, non in literis. Jod enim in fine ſecundae perſonae foeminini generis Hebraeis aeque in uſu fuiſſe ac Syris, perquam multa exempla apud Jeremiam, Ezechielem et alios occurrentia docent; igitur Schva, non Chirek ſub Thau ponatur.

ad verſ. 14.] Alloquitur propheta per Apoſtrophen Babylonem, quae non ſolum terram Judaicam, ſed et multas alias everterat et deſtruxerat. Phraſin, *percutere virga maxillam*, explicandam puto ex Pſ. III, 8; ſubjecto tamen, de quo ſermo eſt, convenienter, nam in illo Pſalmi loco de Deo dicitur, vires hoſtium Davidis infringente. Fortaſſe pro ſingulari אֵת שֹׁפֵט יִשְׂרָאֵל legendum eſt in plurali אֵת שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל errore ſcribarum ſaepe commiſſo, quó alterutram literam alia ſimili vel praecedente vel ſequente omittebant; *οἱ ό* quidem et Chaldaeus pluralem legerunt, atque illi praeterea literas ſimiles Bet et Pe confuſas habuerunt, vertunt enim: *τὰς φυλὰς τοῦ* Ισϱαήλ. Receptam vero lectionem *τοῦ* שפט phraſi *percutere maxillam* melius convenire quam *τοῦ* שֵׁבֶט nemo negabit.

ad

ad Cap. VI, 7.] LXX interpretes verba hebraea בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי שָׁמֶן vertunt: ἐν μυριάσι χιμάρων πιόνων, ita et Vulgatus: *in multis millibus hircorum pinguium*, legentes, uti recte *Hubigantius* conjectat רְחֵלֵי Si modo ipsa eorum lectio sana est, nec potius legendum χειμάῤῥους, uti semper נחלי vertunt, רחל vero alias per πρέβατον, ἀμνός. Habet fortasse quo se lectio haec commendet Criticis, quos dictio hyperbolica verborum hebraeorum offendat. Sed sine causa. Nam et Job. XX, 17. simili figura *flumina mellis et cremoris* dicuntur, et (quod inprimis receptam lectionem confirmat) populus loquens secundum illam τῶν ὁ lectionem parum apte quater sacrificiorum meminit. Melius sane et *oleum* offert, cujus usus in sacris eorum etiam frequens erat et copiosus, Levit. II, 6. 7.

ad Cap. VII, 3.] Ante לְהֵיטִיב excidit לֹא quod Chaldaeus et Syrus legerunt.

ad vers. 4.] Legendum videtur יָשָׁרָם ut respondeat τῷ טוֹבָם Ita etiam Chaldaeus legit. Excidit מ propter מ sequens.

NOTAE CRITICAE
IN
NAHVMVM

Ad Cap. I, 6.] LXX interpretes נִתְּכָה vertunt τή-

τήκει liquat. Recte ex mea quidem sententia. Hoc enim bene convenit sequenti vocabulo כָּאֵשׁ *sicuti ignis*, qui *liquare* f. *solvere* solet obvia, non *effundi*. Syrus interpres sine dubio eandem ob causam verbo usus est, quod res ipsa requirit יִקְּדָא *ardet*. Utrum vero *οἱ ὁ* Conjugationi Niphal significationem *τοῦ* Hiphil tribuerint, an התיכה legerint, incertum est.

ad vers. 8.] Secutus sum in versione lectionem graecorum interpretum, qui quidem et ipsi paullulum inter se dissentiunt, sed omnes, Symmacho excepto, diversam a recepta produnt lectionem. Adscribam quae *Hieronymus* de illis habet, qui omnes diligenter recensuit: „ Verbum *Macoma*, quod nos interpretati sumus *loci ejus*, omnes in duas orationis partes divisérunt; ut *Ma* in praepositionem *de* verterent i. e. *ἀπὸ*, „ *Coma* surgentes interpretarentur. Denique *Aquila*, „ *ἀπὸ ἀνισαμένων* inquit, i. e. a consurgentibus, LXX „ *consurgentes*, Theodotio *consurgentibus ei.* Quinta „ Editio, *a consurgentibus illi.* Solus Symmachus, cum „ nostra interpretatione consentiens ait: *et in diluvio praetereunte consummationem faciet loci ejus.* „ Haec *Hieronymus.* Quibus addimus Syrum interpretem, consentientem quidem in lectione *τοῦ* מקומה sed in reliquis longe a textu hebraeo discedentem, ita enim habet: וְבַגְרוּפְיָא עֲבַד גְמוּרְיָא נֶעְבַר לַאתְרֵה *et in* f. per *inundationem faciet consummationem, transibit ad locum ejus;* et tandem Chaldaeum, cujus lectio minime omittenda

tenda videtur : — — *exterminationem faciet cum gentibus, quae insurrexerunt et vastaverunt aedem sanctuarii Domini* — — Haud obscure intelligitur eum legisse לְמְקִימִים לְמְקוֹמָהּ Affixum igitur, non foeminini generis, quod in textu legitur, sed masculini generis legit, quod etiam Theodotio, Quinta, Syrus legerunt et ad Deum retulerunt. Recte, uti arbitror. Nam affixum foeminini generis non admittit commodam explicationem. Quid enim? Deusne *loco* Ninives, in quo exstructa est, faciet consummationem, non ipsi Ninive? Si de urbe affixum est accipiendum, quod volunt omnes interpretes, dicendum fuisset: faciet consummationem לַמָּקוֹם הַזֶּה — — Nec tamen Chaldaei interpretis lectionem omni ex parte probare possum. Dubito enim, an מקום κατ' ἐξοχὴν de templo Dei dictum alibi extet. Secundum parallelismum membrorum legendum est מְקִימָיו sive לְמְקִימָיו quam veram lectionem exhibent etiam Theodotio et Quinta; fortasse etiam οἱ ὁ, qui affixum propterea omisisse videntur, quia מקימיו cum sequenti אוֹיְבָיו conjunctim legerunt.

ad vers. 10.] Quoniam verba hebraea כִּי עַד סִירִים סְבֻכִים ex meo quidem sensu non admittunt explicationem probabilem, secutus sum lectionem, quam LXX interpretes sua versione subindicant: ὅτι ἕως θεμελίου αὐτοῦ χερσωθήσεται. Legerunt igitur sine dubio: כִּי עַד יְסוֹדָיו כְּסָחִים Magna quae est inter

ter utramque lectionem in literis convenientia ostendit varietatis originem; atque sensus facilitas, quam graecorum interpretum lectio offert, hanc prae recepta textus hebraei commendat —— Temulentiam, de qua alterum membrum loquitur, de gravitate judicii divini intelligo, quae sub illo tropo saepe a prophetis describitur.

ad Cap. II, 14.] In textu hebraeo legitur רִכְבָּהּ *currum ejus*. Mutationem personae ab hoc contextu alienam non habent antiqui interpretes. Sed *currus* praeterea parum apti sunt allegoriae, qua propheta inde a vers. 12. utitur. Οἱ ό quidem, vertentes ἐκκαύσω ἐν καπνῷ τὸ πλῆθός σου, רֻבְבֵךְ legisse videntur, atque idem aut simile quid Syrus, qui habet: *perdam fumo turmas tuas*. Sed haec quoque lectio aeque ac illa incommoda est. Propterea mihi temperare non potui, quin reciperem in versionem *Hubigantii* conjecturam, substituentis מֶרְכָּבֵךְ quod praeter *currum* etiam *sedile* significat, adeoque pro subjecti ratione *cubile* s. *lustrum leonis* —— Praeterea miror nullum interpretem ad generis mutationem haesitare; quod in ultimo versu foemininum est, cum masculino usus sit propheta in praecedentibus et manifeste unum idemque subjectum intendatur. Legi possunt verba sine ulla literarum mutatione in genere masculino.

ibid.] Verba textus habent: קוֹל מַלְאָכֵכֵה *vox legati ejus*. Sed οἱ ό et Syrus legerunt מַלְאָכְתֵיךְ Illi enim vertunt: non amplius audientur τὰ ἔργα σου.

Hic vero: קְלֹא רְעַבְדֵיכִי *rumor facinorum tuorum:* quos in verſione ſecutus ſum.

NOTAE CRITICAE IN HABACVCVM

Ad Cap. I, 5.] In lectione et explicatione verborum hebraeorum רְאוּ בַגּוֹיִם magnus eſt diſſenſus interpretum. De Graecis haec habet *Hieronymus:* „Ubi in Hebraico ſcriptum eſt *Rau Baggoim*, et nos „transtulimus, *aſpicite in gentibus*, LXX poſuerunt, *vi*„*dete contemtores*, excepto Aquila, Symmacho et Theo„dotione, qui cum noſtra interpretatione concordant. „In alia quadam editione habetur, *videbitis calumnia*„*tores*, et in alia pariter absque auctoris titulo, *videbitis* „*declinantes.*„ His addo Syrum interpretem, qui habet חזו מְרַחְא *videte transgreſſores*, et Arabem *videte arrogantes*, qui eodem vocabulo, quod Cap. II, 4. in hebraeo legitur, עפלים uſus eſt. Chaldaeus tandem cum illis ab Hieronymo citatis conſentit: *videte gentes.* Hinc omnes, qui illas verſiones a vulgari verborum hebraeorum ſignificatione diſcedentes recenſent, earum auctores aliter legiſſe dicunt, nempe pro בַגּוֹיִם, בּוֹגְדִים aut בוזים Aliter vero ſentit *Pocockius* in notis miſcell. ad portam Moſis pag. 29, lectionem hebraeam cum illa

illa graecorum interpretum verſione concilians. Nempe Beth in בגוים dicit eſſe radicale ab arabico verbo בעא *injuſtus, injurius fuit*, hinc nomen בַּגָּא; cujus pluralis igitur בַּגּוֹיִם idem ſignificet, quod graecae verſionis καταφρονητάς, *inſolentes*, *ſuperbos*. At enim vero fortaſſe haec conciliatio aliis aeque ac mihi nimis quaeſita videatur. Contextus hanc vocabuli בַּגּוֹיִם ſignificationem requirit. Alloquitur enim propheta illos quos deſcripſerat homines impios, eisque judicium divinum imminens praedicit. Propterea eam quoque in verſione poſui. Lectores eam approbent ſive ex ratione philologica a *Pocockio* allata, ſive ex teſtimoniis antiquiorum interpretum citatis.

ad verſ. 9.] Verba textus מְגַמַּת פְּנֵיהֶם קָדִימָה ſunt perquam difficilia, partim propter vocabulum ἅπαξ λεγόμενον מְגַמַּת partim quod non apparet, quo ſenſu dicantur facies Chaldaeorum directae verſus Orientem. Sed eſt diſſenſus in verſione horum verborum apud antiquos interpretes, quem ſilentio non poſſum praeterire. Nempe Chaldaeus habet: מִקְבַל, אַפֵּיהוֹן דָמַן כְּרוּחַ קִדִּים קְדוּמָא *aſpectus eorum ſimilis eſt vento orientali vehementi.* Similiter Vulgatus: *Facies eorum ventus urens*, et Symmachus: ἡ πρόσοψις τοῦ προσώπου αὐτῶν ἄνεμος καύσων. Videntur hi interpretes verbis hebraeis hunc ſenſum non propter lectionem a noſtra diverſam ſubjeciſſe, ſed propter difficultatem ſive obſcuritatem, quam in ver

bis hebraeis deprehendebant. Quae ſuſpicio non iniqua, uti arbitror, retinet me, ut lectionem textus receptam in dubium vocem. Ex hac vero ille ſenſus, quanquam planus, facilis et contextui ſatis aptus eſt, non poteſt elici. Nam ה in קרימה eſt He, quod dicitur, locale, ſemper motum ad locum ſignificans. Exempla a quibusdam interpretibus allata, quae contrarium docere debent, aliena ſunt. Deinde קרים ſive קדם abſolute poſitum, nunquam dicitur de vento iſto peſtilentiali Orientis, qui ſemper רוּחַ הַקָּדִים vocatur. Quando igitur in recepta lectione acquieſcendum eſt, cum reliqui interpretes antiquiores, nempe *oi o*, Syrus et Arabs hanc potius quam illam confirment, non videtur improbabilis ſententia *Kalinsky*, qui in l. c. pag. 166. invaſionem eam Aſſyriorum, quibus Chaldaei juncti erant, intelligit, qua Manaſſen cum multis Judaeis principibus captivos abduxerunt. — — Quod ad vocabulum מגמת attinet, forma nominis manifeſte prodit radicem mediae geminatae גמם, quae in lingua Arabica ſupereſt et de motu ſive impetu vehementiori dicitur. Cf. *Clodius* in Lexico Hebr. ſelecto, et *Schultens* in Commentario ad Prov. XIX, 2. — — Aliam attulit non contemnendam derivationem *Lud. de Dieu* in Critica S. ad h. l. ex lingua Syriaca, in qua גמם ſignificat *excidit*, *ſuccidit*, quod Eſ. XVI, 8. legitur ad הלם Hebraeorum exprimendum; hinc verba verti poſſent: Exciſio ſ. perditio faciei ipſorum, h. e.

quam

quam facie prae ſe ferunt ſ. minantur, orientem verſus tendit.

Ad Cap. II, 17.] Loco יְחִיתַן legendum videtur יְחִיתֶךָ *te terrebit*. Sic *οἱ ὁ*, Syrus et Chaldaeus, et ſic reſpondet praecedenti יְכַסֶּךָ *teget te*.

ad Cap. III, 19.] לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹתָי Magnus eſt diſſenſus interpretum antiquiorum circa has voces, quae grammaticam interpretationem non admittunt; *οἱ ὁ* habent: *τοῦ νικῆσαι ἐν τῇ ᾠδῇ αὐτοῦ*, ſic Arabs quoque. Syrus: *ut canam laudes ejus*. Hi igitur non videntur participium מְנַצֵּחַ legiſſe, ſed infinitivum, in ſubſtantivo vero non affixum primae ſed tertiae perſonae. Vulgatus alio modo connectit haec verba cum antecedentibus, ſed obſcure atque etiam a lectione recepta diverſe: *et ſuper excelſa mea deducet me victor in Pſalmis canentem*. Chaldaeus tantum affixum primae perſonae in ultima voce expreſſit, ſeparavit vero eam quoad ſenſum a praecedenti: *Cujus* (Dei) *ſunt victoriae et virtutes: proinde coram eo ego fides pulſo cum hymno meo*. Ex quibus omnibus hoc apparet, 1) nullum horum interpretum habuiſſe haec verba pro ſubſcriptione ſ. inſcriptione carminis, 2) *τοὺς ὁ*, Syrum, Arabem non participium ſed infinitivum לְנַצֵּחַ legiſſe, 3) Affixum in ultima voce *τοὺς ὁ* et Syrum tertiae perſonae habuiſſe, Vulgatum ſine affixo, Chaldaeum primae, uti eſt in textu hebraeo — In tanta lectionis ambiguitate exiſtimavi optimum eſſe, ſi connectantur haec verba

cum antecedentibus, quoniam, ſi inſcriptio carminis eſſent, non in fine ſed initio ponendi fuiſſent, uti in Pſalmis. Tunc vero legendum eſt non in participio ſed in infinitivo לְנַצֵּחַ cui ſignificationem *laudandi* et *celebrandi* tribui, quam in L. Syriaca habet. Affixum vero primae perſonae contexto eſt aptiſſimum.

NOTAE CRITICAE
IN
ZEPHANIAM

Ad Cap. III, 17.] In textu hebraeo legitur יַחֲרִישׁ בְּאַהֲבָתוֹ *ſilebit in amore ejus.* Quae lectio non commodam admittit explicationem. Etenim ſi verbum ex parallelismo membrorum ad Deum refertur, et ſubſtantivum ad populum, hoc cum affixo ſecundae perſonae legendum eſt, quod praecedit et ſequitur: *ſilebit*, h. e. ſecundum nonnullos, acquieſcet in amore *tuo.* Sed *οἱ ό* et Syrus loco יַחֲרִישׁ legerunt יְחַדֵּשׁ *καινιεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ*, *innovabit te per amorem ſuum.* Quam lectionem receptae praeferendam eſſe, nemo negabit.

ad verſ. 18.] Non ſanam eſſe hujus verſus lectionem, haud obſcure produnt partim difficillimae et vix probabiles ejus explicationes, partim diſſenſus anti-

qui-

quiorum interpretum in lectione, ab ea quam nos sequimur. Sed cum ne hi quidem consentiant atque diversas diversorum Codicum lectiones indicare videantur, optio nobis, donec meliora et certiora ex hebraicis Codicibus afferantur, relicta est inter has quas credimus antiquissimis interpretum testimoniis. LXX quidem interpretes 1) pro מִמּוֹעֵד legerunt כְּמוֹעֵד idque cum ultimo praecedentis versus commate junxerunt: *καὶ εὐφρανθήσεται ἐπὶ σὲ ἐν τέρψει ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς.* 2) Quid pro נוּגֵי et pro מִמֵּךְ legerint, prorsus incertum videtur. Ita apud eos incipit vers. 18: *καὶ συνάξω τοὺς συντετριμμένους σου*, pro quo *Drusius* aliam lectionem citat, *διεσκορπισμένους.* 3) Pro הָיוּ legerunt הוֹי et pro מַשְׂאֵת, מָה נָשָׂא *οὐαὶ, τίς ἔλαβεν ἐπ' αὐτὴν ὀνειδισμόν.*

Ab hac longe diversa est *Chaldaei* interpretis lectio, quae ita habet: *qui impediverunt in te tempora solennitatis tuae, expellam a te. Vae illis, quoniam portaverunt arma sua contra te, et opprobriis te affecerunt.* 1) Pro נוּגֵי מִמּוֹעֵד videtur legisse הוֹגִים מוֹעֵד ab הגה *removit.* 2) Pro הָיוּ, הוֹי ut LXX interpretes. 3) Ultimo membro suam adjecit explicationem, quae non inepta videtur, cum sane hic locus non solum reditum ex captivitate promittat, sed etiam ulteriorem defensionem Dei et liberationem a persecutionibus et afflictionibus Syrorum plane admirandam.

Syrus interpres uti *οἱ ό* מִמּוֹעֵד junxit cum prae-

cedenti versu, ita tamen, ut de populo explicet, quod secundum textum hebraeum de Deo dictum est: נוגי et היו prorsus non legisse videtur: *et efficiet ut gloriose gestias, perinde ac in die solennitatis, et auferam a te eos, qui contumeliose de te loquebantur. Hieronymus* testatur *Aquilam* in lectione vocis הוי pro היו cum τοῖς ὁ consentire. Sed non videmus, cur hoc tantopere miretur. Id potius mirantur omnes linguae hebraeae periti, quomodo *Hieronymus* versionem hujus versus dare potuerit sensum non habentem, eamque annotatione illustrare, quae non adeo magnam linguae hebraeae notitiam prodit. Ita enim versio ejus habet: *Nugas quae a lege recesserunt congregabo, quae ex te erant, ut non ultra habeas super eis opprobrium.* Cui versioni lepidam hanc subjicit observationem: *) „Id „quod diximus *nugas*, sciamus in hebraeo ipsum esse „latinum sermonem, Nugae, et propterea a nobis ita, „ut in hebraeo erat, positum, ut nosse possimus linguam „hebraicam omnium linguarum esse matricem, quod „non est hujus temporis differere ——„ —— O bone

*) Ad haec Hieronymi verba recte intelligenda, sciendum est, *nugas* latinis proprie esse cantiones in laudem mortuorum. Quam significationem sine dubio in animo habuit Hieronymus, cum haec scriberet, non alteram illam magis notam et usitatiorem, qua de rebus levibus et scurrilibus dicitur. Verum etiam in eo errat Hieronymus, quod voci hebraeae נוגי illam significationem tribuit, quam neque ejus forma, neque verbum יָגָה a quo derivanda est, admittit.

ne Hieronyme! nullius temporis est talia scribere. Sed valeant istae nugae. Hoc saltem, si nihil aliud, ex illis discimus, ne Hieronymum quidem omni ex parte cum lectione recepta consentire. Cur enim ממועד vertit: *quae a lege recesserunt?* pro מַשְׂאֵת sine dubio legit מִשְׂאֵת quoniam vertit: *ut non ultra habeas* etc.—— Sed quorsum haec omnia? Nempe ut intelligamus, in lectione adeo varia eligendam esse ex pluribus eam, quae quam maxime probabilis videatur. Ego quidem expressi in versione lectionem Chaldaei interpretis, paratus tamen ad eam mutandam, si alia melior aut certior ex hebraeis Codicibus afferatur.

ad vers. 20.] Non mihi temperare possum, quin hoc loco *Hubigantii* temeritatem notem, textus correctionem tentantem; a qua sibi cavere potuisset, nisi absque Grammaticae cognitione accurata Critici munus suscepisset. Nempe offendit in Infinitivo קַבְּצִי post futurum אָבִיא cum tamen utrumque comma per copulam Vau connectatur. Igitur legendum statuit קִבַּצְתִּי (cur non potius אֲקַבֵּץ? ut futurum futuro respondeat. Sed fortasse memoria fefellit Virum *κριτικότατον*. Vertit enim illud קבצתי in futuro *congregabo.*) Sed sanus est hic locus et sexcenta alia hujus formae. Modo teneatur Idiotismus linguae hebraeae, quod Infinitivus verbo finito subjunctus ejusdem formae sit, cujus praecedens tempus finitum, sive praeteritum, sive futurum. Cf. Celeberrimi *Schroederi* Institutt. L. Hebr. p.

 352,

352, five quae ex eo ad *Glassi* Philol. S. annotavi p. 290. Perperam igitur *Hubigantius* ad correctiones suas probandas provocat ad interpretes antiquiores, qui ita legerint, uti suadet, quoniam verbum non in infinitivo sed in tempore finito exprimant. Non potuerunt aliter vertere. Ex eo autem ad lectionis diversitatem concludere, Critici est Grammaticae parum periti. Hujusmodi crises temerarias *Hubigantius* exercet in omnibus locis huic nostro similibus; v. c. Haggaei I, 6. Zach. VII, 5. XII, 10. etc.

NOTAE CRITICAE IN HAGGAEVM

Ad Cap. I, 4.] In textu hebraeo legitur: הַעֵת לָכֶם אַתֶּם לָשֶׁבֶת Ad *τὸ* אַתֶּם haerent interpretes nonnulli et Critici recentiores, cum prorsus superfluum sit, nec ullus interpretum antiquiorum legisse illud videatur, atque tamen casu quodam temerario textui insertum esse parum probabile sit. *Hubigantius* quidem mutare illud vult in אתה *venit*. Quod non placet. Si conjectura opus esset, malim legere עֵת *tempus* et conjungere cum sequenti לָשֶׁבֶת Respondet enim propheta ad excusationem populi in versu secundo: לֹא עֶת בֹּא עֶת בֵּית יְהוָה לְהִבָּנוֹת — — Sed non opus est correctione. Sana sunt omnia. Est Idiotismus, cu-

cujus obſervatio et aliis locis lucem affert. Solent nempe Hebraei in ſermone concitatiori repetere pronomen ejusdem perſonae quae praecedit. Cf. Gen. XXIV, 27. Deut. XVIII, 14. 1 Sam. XXV, 24. Pſ. IX, 7. et Zach. VII, 5. not. *b*) ubi plura de hoc Hebraiſmo dicta ſunt, et quae ad *Glaſſium* annotavi p. 148.

ad Cap. II, 6.] Commotionem caeli et terrae, de qua in hac pericopa a verſu 6-9. ſermo eſt, ego quidem cum Illuſtri *Michaëlis* explicandam putem de bellis Alexandri M. cum Perſis. Etenim haec ſententia cum aliis argumentis, tum inprimis ex verſibus 22, 23, 24. plane probatur, ubi propheta idem vaticinium tertio die poſt primam ejus promulgationem repetit. Cf. Viri Illuſtris Paraphraſis Epiſtolae ad Hebraeos, pag. 379 ſeqq. ubi ex inſtituto de hoc vaticinio differit. Sed de verbis verſus 7. וּבָאוּ חֶמְדַּת כָּל־הַגּוֹיִם aliter ſentio. Explicat ea Vir Celeberrimus de donariis gentilium templo Hieroſolymitano illatis, quod etiam ab aliis factum eſt, cum Judaeis, tum Chriſtianis. At enim vero tantum abeſt, ut per rationes grammaticas probari non poſſe putem vulgariorem illam de Meſſia in hoc templo aliquando apparituro ſententiam, ut potius ita ſtatuam de ea quam Vir Celeberrimus defendit. Etenim quam movet difficultatem contra numerum pluralem verbi בָאוּ cui non conveniat nomen ſingularis numeri חֶמְדַּת haec quidem facile removetur, ſi in memoriam revocemus Grammaticorum obſervationem, quod in regimine

gimine duorum ſubſtantivorum verbum in numero non-nunquam poſteriori reſpondeat, non priori, v. c. 2 Sam. X, 9. Job. XV, 20. Jeſ. XXV, 3. Sed haud ſcio, an Vir Celeberrimus aeque facile probare poſſit, verbum בָאוּ *venient* idem eſſe quod *afferentur*. Verbum בוא in Kal nunquam habet hanc ſignificationem. Semper Conjugatione Hiphil utuntur Hebraei ad notionem afferendi vel adducendi indicandam. Qui verbi uſus, cum tot ejus extent exempla, non poteſt in dubium vocari. Analogia praeterea linguarum Chaldaicae et Syriacae eum confirmat. Hinc etiam interpretes Chaldaeus et Syrus Conjugatione Aphel uſi ſunt ad eum ſenſum exprimendum. Vocatur vero Meſſias *deſiderium gentium*, h. e. ex Hebraiſmo *gentibus deſiderabilis et expectandus*, eodem ſenſu, quo a Jacobo Geneſ. XLIX, 10. *obedientia gentium* dicitur. Atque miror, Virum Celeberrimum hoc non vidiſſe (pag. 387.) cum *gentium commotionem* paullo ante (pag. 385.) explicaſſet de converſione gentilium ad religionem Judaicam, quae cum notitia Meſſiae Judaeis expectandi non poterat non eſſe conjuncta. Equidem fateor, verſum octavum favere explicationi de donariis templo inferendis, attamen eam non neceſſariam facit. Poſſunt enim illa verba ſic quoque accipi, ut Deus neget, ſibi in aede ſua ornamentis ex auro vel argento opus eſſe, (quemadmodum de ſacrificiis ſimile quid dixit Pſ. L, 10.) atque tamen vel illis ornamentis deficientibus majorem futurum eſſe poſterioris templi ſplendorem, quam prioris. Non contemnen-

dum

dum argumentum pro hac explicatione inesse putem ultimis ejusdem versus verbis: וּבַמָּקוֹם הַזֶּה אֶתֵּן שָׁלוֹם. Constat enim ex historia, quantopere Judaei in istis bellis et regnorum eversionibus afflicti fuerint; ex quo satis probabiliter concluditur, prophetam intelligere pacem, non tam corporalem, quam potius spiritualem, a Messia omnis pacis et salutis auctore afferendam.

NOTAE CRITICAE
IN
ZACHARIAM

Ad Cap. II, 10.] Circa vocabulum כְּאַרְבַּע dissensus est, cum editionum, tum versionum antiquorum. Editiones nonnullae, in Bibliis Halensibus nominatae, habent בארבע, οἱ ὁ legerunt מֵאַרְבַּע ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων συνάξω ὑμᾶς. Chaldaeus, Syrus et Vulgatus, ut illae editiones, cum ב aut cum ל legerunt: *dispersi vos in quatuor caeli ventos.* Mihi quidem lectio בארבע praeferenda videtur. Non puto, quod plerisque interpretibus placet, hoc comma de dispersione Judaeorum in captivitate Babylonica agere, sed promissionem continere existimo, de dilatatione sive propagatione Judaeorum per omnes mundi plagas ob insignem eorum multitudinem, de qua jam in versu octavo dictum est. Ut taceam, illam explicationem

non

non bene convenire mandato ipſi: fugite e terra *Septentrionis*, quoniam per *quatuor caeli regiones* vos diſperſeram. Melius ſic, ut de re futura, non de praeterita intelligantur: Fugite e terra Septentrionis, expandam vos per quatuor mundi plagas.

ad Cap. IV, 2.] In textu hebraeo legitur שִׁבְעָה. וְשִׁבְעָה ſed poſterius videtur omittendum. *Oἱ ὁ* et Vulgatus non legerunt, ſed Syrus et Chaldaeus. Septem erant lampades, tres ad dextram, tres ad ſiniſtram, ſeptima in ſuperiori candelabri parte ſub ipſo olei receptaculo.

ad Cap. V, 1.] *Volumen evolutum.* Ita cum *Grotio* vertendum puto מְגִלָּה עָפָה non *volumen volans*, h. e. ex *Druſii* ſententia, celerrime terram pervadens. *Volans* dicitur hoc volumen, quod erat *ἀναπτυσσόμενον*. Nam volumina extra uſum erant complicata ſive convoluta. LXX interpretes loco מְגִלָּה legerunt vel מַגָּל vel cum He paragogico מַגָּלָה Vertunt enim *δρέπανον πετόμενον falcem volantem.* Sed non poteſt haec lectio probari, partim propter plures teſtes receptam lectionem confirmantes, nempe Aquilam, Symmachum, Theodotionem, Chaldaeum, Syrum et Vulgatum; partim propter verſum quartum, in quo, adhibito genere foeminino, exponitur, quanta mala iſta מגלה illatura ſit toti terrae; quod utrumque lectioni receptae melius convenit, quam alteri illi verſionis graecae.

ad

ad verſ. 3.] Magno conſenſu antiquiores interpretes verbum נִקָּה quod hoc loco legitur, explicant de poena infligenda: οἱ ό, ἐκδικηθήσεται, Symmachus, δίκην δώσει, Chaldaeus, לָקֵי plectitur; Hieronymus, *judicabitur*. Et ſane totus contextus hanc verbi ſignificationem requirit. Sed non adeo certum videtur, quod illi interpretes pro נקה legerint נקם aut יִנָּקֵם. Fortaſſe verbum נקה ad ea verba referendum eſt, quae contrarias habent ſignificationes, ideoque cum *impunem eſſe*, tum *puniri* notat. Praeter hunc quidem locum haec ſignificatio etiam Jer. XXX, 11. XLVI, 28. aptiſſima eſt. Cf. *Druſius* ad h. l.

ad verſ. 4.] In verbo לָנָה He habetur pro paragogico. Sed rectius fortaſſe per Kamets ſcribendum לָנָה ut ſit tertia perſona foemini generis. Praecedit enim בָּאָה et utrumque ad אָלָה referendum.

ad verſ. 6.] In textu hebraeo legitur: זאת עֵינָם בְּכָל הָאָרֶץ Si obſervetur, quod עַיִן hoc loco *formam externam et viſibilem* ſignificat, uti alias v. c. Levit. XIII, 55. Num. XI, 7. Prov. XXIII, 31; non eſt, quod receptae lectioni eam praeferendam judicemus, quam οἱ ό et Syrus produnt. Illi nempe vertunt: αὕτη ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Hic: haec eſt menſura, quae egreditur, in qua continentur *culpae* totius terrae. Legerunt pro עֵינָם, עֲוֹנָם Sed ex lege mihi ſcripta a recepta lectione non recedendum putavi, cum haec explicationem admittat non improbabilem.

ad

ad verſ. 7.] Pro וְזֹאת legendum eſt ſine dubio הִנֵּה Illud facile ex ſequenti linea in hanc venire potuit. LXX interpretes, Chaldaeus, Syrus, Arabs, Vulgatus legerunt הנה quod et contextus requirit.

ad Cap. VI, 7.] In textu hebraeo legitur אֲמֻצִּים *fortes*, qui in verſu tertio etiam בְּרֻדִּים vocabantur. Quoniam vero de his modo in verſu praecedenti dictum eſt, eos verſus auſtrum exiiſſe, legendum videtur אֲדֻמִּים quorum in verſu ſecundo mentio quidem facta eſt, ſed nondum in narratione *exitus* eorum. Neque tantum ex conjectura haec lectio affertur, ſed defendi etiam poteſt teſtimonio Syri interpretis, qui habet סומקא *rubri*, idem vocabulum, quo ſupra in verſu ſecundo אֲדֻמִּים verterat.

ad Cap. X, 2.] יַעֲנוּ quod hoc loco in textu hebraeo legitur, non eſſe in ſignificatione huic Conjugationi propria *reſpondendi*, ſed *affligendi*, quae Conjugationi Piel plerumque tribuitur, non ſolum contextus docet, ſed et verſiones antiquae omnes teſtantur. Neque tamen propterea neceſſarium eſt, ut puncta ſubjiciantur Conjugationis Piel, cum nec alia exempla deſint, ex quibus notio *affligendi* etiam Conjugationi Kal vindicari poſſit: v. c. Eccleſ. I, 13. III, 10. 2 Sam. XXII, 36. At loco Jod, Vau legendum eſſe וְעָנוּ hoc quidem admodum probabile videtur. Nam praecedit praeteritum נָסְעוּ quod etiam verſiones antiquae omnes exprimunt, praeter Vulgatam, quae habet *affligentur*.

ad

ad Cap. XII, 2.] Verba textus ſunt admodum difficilia, non ſolum ſi de ſenſu, ſive de re ipſa, de qua ſermo ſit, quaeritur, ſed etiam ſi lectio et conſtructio verborum probanda ſit. Dicam tantum de poſteriori. Prius illud עַל habet inprimis difficultatem. Semper ſenſum impeditum reddit, quocunque modo explicetur. Propterea quoque in verſione a me eſt omiſſum, nec tamen auſim e textu delere. Legerunt idem על Syrus interpres et graeci, qui tamen et ב legiſſe videri poſſent, ſi ſingulas voces accurate expreſſerint; habent enim: καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἔςαι περιοχὴ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Vulgatus tantum hujus lectionis non habet indicium: *Sed et Juda erit in obſidione contra Jeruſalem.* Solvitur nodus, ſi dicatur על pleonaſtice poſitum eſſe, quod *Cappello* videbatur, ſed non ſuppetunt exempla, quae in tali quidem conſtructione hunc pleonaſmum probent. — — מָצוֹר omnes, quos quidem vidi, interpretes vertunt *obſidionem* praeter τοὺς ό, qui per περιοχὴν *munitionem* explicant. Recte, uti arbitror. Totus enim locus continet promiſſiones Judae aeque ac Hieroſolymae datas, quibus ſignificatio τοῦ מָצוֹר *obſidionis* parum convenit. Beth vero praemiſſum, eſt Beth eſſentiae, quemadmodum a Grammaticis vocari ſolet, quod Nominativo ad qualitatem rei vel perſonae indicandam praefigi ſolet.

ad verſ. 5.] Valde diſſentiunt interpretes cum antiquiores tum recentiores in explicando membro poſteriori hujus verſus: אַמְצָה לִי יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַםִ בַּיהוָה

בְּיהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם Nempe quisque sentit difficultatem in voce לִי cum haec verba sint ducum Judae. Hinc multi interpretes duplicem Enallagen pronominis ad hanc difficultatem removendam in subsidium vocant, atque לִי pro לָנוּ et אֱלֹהֵיהֶם pro אֱלֹהֵינוּ dictum esse statuunt: quam dure, quam coacte, opus non est ut dicam. Oἱ ὁ quidem et Syrus interpres לָנוּ videntur legisse, sed in reliquis non habet eorum lectio, quo se magnopere commendet. Nempe οἱ ὁ habent: *εὑρήσομεν ἑαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλὴμ ἐν κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ αὐτῶν*, et Syrus: *Praevaluerunt nobis cives Hierosolymae per dominum fortissimum Deum suum.* Illi igitur מָצָאנוּ לָנוּ legerunt, hic אָמְצוּ לָנוּ Ego quidem vix dubitem, quin Chaldaeus interpres veram nobis lectionem servarit: *Inventa est salus habitatoribus Hierosolymae per verbum domini exercituum, Dei ipsorum.* Plane apparet, eum pro לִי, יֹשְׁבֵי legisse לְיֹשְׁבֵי levissima mutatione facta, quae erroris originem docet. Nec tamen negandum est, hunc solum hujus lectionis auctorem, atque illud לִי esse satis antiquum. Aquila quidem idem legit: *καρτέρησόν μοι*, et Vulgatus: *confortentur mihi* etc.

ad vers. 7.] Pro בָּרִאשֹׁנָה οἱ ὁ, Syrus et Vulgatus legerunt כְּבָרִאשֹׁנָה Melius, uti arbitror, propter coactas receptae lectionis interpretationes.

ad vers. 10.] Mirabuntur fortasse quidam, me in hoc loco lectionem receptam esse secutum, neque praetulisse

tulisse eam, quam recentiores nonnulli Critici defendunt. *Kennicotius* quidem in Dissertatt. II. pag. 522. pro אֵלַי legendum esse אֵלָיו statuit, ex auctoritate duorum Codicum Erffortensium, et Joannis Evangelistae, qui hoc vaticinium in morte Christi impletum esse dixit. Sed antequam de harum rationum valore dispiciamus, dicam, quid me moverit, ut lectionem receptam sequendam judicarem. Et primo quidem consensus omnium Codicum hebraeorum a recentioribus Criticis tanto cum studio collatorum, in quorum nullo, si a duobus illis Erffortensibus discesseris, אליו legitur. Deinde omnes versiones antiquae indicant lectionem אלי, et tandem haec lectio commodam admittit interpretationem, si modo Affixum tertiae personae in עָלָיו quod lectioni אֵלַי adversari videtur, non de *persona*, sed de *re* explicatur, uti in versione a me factum est: lugebunt pii illi Judaei, gratia Dei conversi, de facto illo turpissimo in Messia patrato. Quem hujus affixi usum satis probavit *Schultensius* in Animadv. philol. ad h. l. Supra in *Amoso* habuimus aliud hujus significationis exemplum saepe repetitum לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ non avertam *illud* malum —— Praeterea quoque ex contexto argumentum peti potest non contemnendum, uti videtur. Verbum הִבִּיט semper de amore et fiducia dicitur, de spe, qua homines pii in precibus suis Deum intuentur, h. e. salutem atque auxilium ab eo expectant. Quid igitur fideles illi Judaei, de quibus in hoc loco sermo est, lugerent עָלָיו de *eo* sc. Messia interfecto, quem tamen

 vi-

vivum cum ſpe et fiducia dicuntur intueri? Quis non ſentit *rem* eſſe intelligendam, quam lugeant, non *perſonam?*

Supereſt ut de lectione אֵלָיו dicam, quam *Kennicotius* l. c. defendit. Miror Virum Celeberrimum fidem duorum Codicum incertam praeferre tot ſuis Codicibus *antiquiſſimis*, *ſummi pretii aeſtimandis*, et quae aliae ſunt Codicum Oxonienſium laudes, ab eo diligenter excuſſis: quorum *nullus* habet lectionem אליו — — Joannis teſtimonium tam parum favet huic lectioni, ut potius ex eo novam lectionem exſculpere poſſis. Nam in verbis ejus: ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν nullum eſt indicium neque τοῦ אליו neque τοῦ אֵלַי Si igitur ex verbis a Joanne citatis ad lectionem textus hebraei concludere velis, prorſus omittendum eſt אלי atque legendum הִבִּיטוּ אֵת אֲשֶׁר דָּקָרוּ Quod fortaſſe verba *Hieronymi* innuunt, qui in Commentario ad h. l. haec habet: „Joannes autem Evangeliſta, qui de pectore Domini „hauſit ſapientiam, Hebraeus ex Hebraeis, quem Salvator amabat plurimum, non magnopere curavit, „quid graecae literae continerent, ſed *verbum interpretatus e verbo eſt, ut in Hebraeo legerat*, et tempore Dominicae paſſionis dixit eſſe completum — —„ Quidquid ſit de verbis his *Hieronymi* ſatis obſcuris, negari non poteſt אלי ſalva caeterum ſententia abeſſe poſſe. Sed hoc non ſufficit ad verbum delendum, cujus interpretatio difficilior videatur. *Hubigantius* vero non dubitavit illud prorſus omittere in verſione ſua, quia tertia perſona ſequitur in voce עליו, quam dubitationem ſupra removimus. ad

ad Cap. XIV, 5.] In verbo נסתם est varia lectio, cum Codicum hebraeorum, tum versionum antiquarum ex diversa ejus punctatione proveniens. Nempe legi potest נַסְתֶּם a נוס, *fugietis*, atque haec lectio recepta est in plerasque editiones impressas; habent praeterea eam Syrus et Vulgatus. Sed potest etiam legi נִסְתַּם, ut sit a סתם, *obstruetur*. Quae lectio plures testes habet, quam illa altera, primo Codicum, deinde etiam versionum. Tertius ex Codicibus Erffortensibus ad Biblia Halensia collatis, duae Editiones Bombergii priores, Chaldaeus, LXX, Symmachus reliquique graeci interpretes; hi omnes vertunt *obstruetur*, ἐμφραχθήσεται. Equidem hanc posteriorem lectionem in versione expressi propter consensum majorem, non propter ejus perspicuitatem, quae, propter ipsius rei, de qua sermo est, obscuritatem, a neutra expectari potest.

ibid.] Pro עִמָּךְ legendum esse עִמּוֹ partim contextus docet, partim duorum Codicum a S. R. *Lilienthalio* collatorum testimonio omniumque versionum antiquarum probari potest.

ad Cap. XIV, 6.] Male in textu impresso legitur יְקָרוֹת quod non solum ex significatione vocabuli huic loco parum apta intelligitur, sed etiam ex sequenti quocum jungitur וְקִפָּאוֹן Omnes interpretes antiquiores legerunt cum Vau וְקָרוֹת Symmachus praeterea, cujus versionem integram habemus versus sexti et septimi, aptam facit verborum hebraeorum connexionem, quam

quoque in versione expressi. Ita vero habet Symmachus: καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐκ ἔσται φῶς, ἀλλὰ ψύχος καὶ πάγος. ἔσται μίαν ἡμέραν, ἥτις ἔγνωσται τῷ κυρίῳ, οὐχ ἡμέρα οὐδὲ νὺξ, ἀλλὰ ἔσται τὸ πρὸς ἑσπέραν φῶς.

ad Cap. XIV, 10.] Legendum esse מִמִּגְדָּל membrorum oppositio docet; ita etiam Chaldaeus et Syrus legerunt.

NOTAE CRITICAE
IN
MALACHIAM

Ad Cap. I, 9.] Difficilem admittit verbum וִיחָנֵנוּ explicationem. Mihi quidem non satisfaciunt interpretes, quando dicunt, prophetam per κοινωνίαν se aeque ac populum in culpa esse fateri. Nam difficultas in eo est, quod Deus in toto hoc loco loquatur, (nomine ipso pro pronomine ex perpetuo dicendi more posito,) nec nisi admodum coacte prius versus membrum pro verbis prophetae, posterius pro verbis Dei habeatur. Atque etiam antiquiores interpretes dissentiunt in lectione hujus verbi; οἱ ὁ vertunt: καὶ δεήθητε αὐτοῦ, quasi legissent הִתְחַנְּנוּהוּ; Vulgatus: *ut misereatur vestri.* Syrus et Chaldaeus cum recepta lectione consentiunt.

ad vers. 13.] Fateor me in lectione prioris membri ejusque interpretatione adhuc fluctuare: *Dicitis ecce!*

אותו

מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ Primo dicam, quid mihi de lectione recepta videatur, deinde de ea quae est antiquiorum interpretum.

Multi interpretes putant, vocem מתלאה populi esse conquerentis de molesto admodum et fatigante cultu Levitico: *quae molestia!* Sed huic explicationi neque contextus favet, neque per se est probabilis. Igitur malim cum Celeb. *Venema* תלאה de dura et afflicta conditione populi intelligere, qua illo tempore premebatur, de qua Nehemias in precibus suis conqueritur, hac ipsa voce תלאה adhibita Cap. IX, 32, quam noster propheta etiam non dissimulat Cap. III, 9. Quod attinet ad sequentia verba וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ, mihi quidem praeferenda videtur eorum explicatio, qui verbum נפח *flare, inflare*, tropice dictum putant, pro *despicere, contemnere*, atque אותו ad nomen Dei referunt, de quo etiam dictum est vers. 12. מְחַלְּלִים אוֹתוֹ cui plane respondere videtur in vers. 13. וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ *contemnitis illud nomen.* Nam posterius membrum hujus versus manifeste rationem reddit, ex qua appareat, cur populus reprehendatur.

Verum enim vero in ejusmodi explicatione, quae duri aliquid et coacti habet, quod de hac receptae lectionis interpretatione, et multo magis de aliis aliorum, ex meo quidem sensu negari non potest, antiquiorum interpretum lectiones non videntur negligendae. Atqui *οἱ ό* et Syrus legerunt: הֵנָּה מַתְּלָאָה ταῦτα ἐκ κακοπα-

παθείας ἐςι — — הָנָא מֵן רוּנָן הוּא Item Chaldaeus et Vulgatus, qui tamen הִנֵּה legerunt. Ille habet: *ecce, quod attulimus, ex labore nostro est.* Hic: *ecce de labore* — — Deinde sequentia verba וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ *οἱ ό* et Syrus legerunt in prima persona וְהִפַּחְתִּי *καὶ ἐξεφύσησα αὐτὰ* — וְנִפְּחֵת בֵּה *exsufflavi ista* f. *in ista* sc. sacrificia vestra, quae ego repudio et rejicio cum contemtu — — Mihi quidem hae lectiones faciliores et contextui convenientiores, quam recepta, visae sunt, propterea eas in versione expressi. Sed nolo contradicere, si quis vulgatam lectionem defendat, aut ejus meliorem explicationem afferat et faciliorem.

ad Cap. II, 5.] Affixum in אִתְּכֶם nullus interpretum antiquiorum legit. Potest abesse salvo sensu. Sed si quis defendere velit, non repugno. Potest enim pleonastice adjectum esse, et ad sequentia pertinere, in quibus Levitarum officia enumerantur.

Corrigenda.

p. 38. lin. 4. molares, lege, prominentes. p. 72. lin. ult. XXVI lege, XX. p. 81. vers. 4. de vobis proverbium erit — lege: carmen de vobis dicent. p. 82. vers. 11. lege: si quis ventosus et mendax hariolus. ibid. in nota b post, dicitur, adde Ezech. XIV, 15. p. 106. lin. 4. fortem, lege, crudelem. ibid. vers. 8. equites ejus superbia exultant, lege: superbia exultant. Equites ejus veniunt. p. 188. post verba: ita Chaldaeus et Syrus legerunt — adde: qui etiam verbo ישן eandem, quam dixi, significationem tribuerunt: *tota nocte protrahitur*, (ille מוֹרִיךְ hic שְׁתַק habet) *furor eorum.* p. 198. lin. 5. recepta, lege, receptae.